

Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2001

Citation for published version (APA):

Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt, ROA. (2002). *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2001*. Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt, Faculteit der Economische Wetenschappen. ROA Reports No. 8 <https://doi.org/10.26481/umarep.2002008>

Document status and date:

Published: 01/01/2002

DOI:

[10.26481/umarep.2002008](https://doi.org/10.26481/umarep.2002008)

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2001

ROA-R-2002/8

Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt

Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde
Universiteit Maastricht

Maastricht, juli 2002

ISBN 90-5321-337-6

Inhoud

Voorwoord	I
Samenvatting	V
1 Bestemming van gediplomeerde schoolverlaters in 2001	1
1.1 Bestemming van gediplomeerde schoolverlaters	1
1.2 Kwalificerende vervolgttrajecten	2
1.3 Intrede op de arbeidsmarkt	10
2 Dynamiek in de arbeidsmarktpositie van opleidingen	29
2.1 Inleiding	29
2.2 In hoeverre is de gevolgde opleiding eindonderwijs?	30
2.3 De absorptie van schoolverlaters op de arbeidsmarkt	31
2.4 De arbeidsvoorwaarden	33
2.5 De kwalitatieve aansluiting	35
2.6 Het oordeel achteraf	40
2.7 Vraag-aanbod verhoudingen en aanpassingmechanismen	41
2.8 Samenvatting	46
3 De positie van het secundair beroepsonderwijs binnen de beroepskolom	49
3.1 Inleiding	49
3.2 Omvang van de overlap in beroepen tussen schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs en andere schoolverlaters	50
3.3 Schoolverlaters die werkzaam zijn in MBO-beroepen	53
3.4 Functioneren van schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs en andere schoolverlaters in MBO-beroepen	56
3.5 Samenvatting	59
4 Het soort dienstverband en de gevolgen daarvan voor de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters	61
4.1 Inleiding	61
4.2 Kenmerken van schoolverlaters naar dienstverband	62
4.3 Dienstverband en de gevolgen voor de arbeidsmarktpositie	65
4.4 Samenvatting	70
Literatuur	71
Appendix	73
Enkele centrale begrippen	81

Voorwoord

Wat gaan gediplomeerde schoolverlaters na hun opleiding doen? Hoe is de aansluiting met het vervolgonderwijs? Als ze naar de arbeidsmarkt gaan, hoe snel krijgen ze dan werk? En sluit dat werk ook aan op de gevolgde opleiding? In welke mate verschillen opleidingen in de positie die ze innemen op de arbeidsmarkt? En zijn er verschillen tussen onderwijsinstellingen in de positie van hun afgestudeerden? Sinds 1991 voert het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) in samenwerking met DESAN Research Solutions¹ enkele grootschalige onderzoeken uit onder recente schoolverlaters en pas afgestudeerden waarmee op dit soort vragen een antwoord kan worden verkregen. Het voorliggende rapport *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2001* gaat in op de bestemming van gediplomeerde schoolverlaters en afgestudeerden van het school- of studiejaar 1999/2000. De resultaten die worden gepresenteerd zijn gebaseerd op het onderzoek dat in het najaar van 2001 over de volle breedte van het Nederlandse onderwijsstelsel is uitgevoerd en ze hebben betrekking op de situatie van schoolverlaters en afgestudeerden ongeveer anderhalf jaar na het voltooien van de opleiding. In totaal zijn bijna 100.000 schoolverlaters en afgestudeerden benaderd afkomstig uit ongeveer 200 onderwijsinstellingen. De totale respons bedroeg 42%². De verzamelde gegevens vormen tezamen het door het ROA ontwikkelde Schoolverlatersinformatiesysteem (SIS). Dit informatiesysteem is gebaseerd op een drietal grootschalige enquêtes die volgens een geïntegreerd model worden uitgevoerd. Dat houdt in dat de schoolverlaters en afgestudeerden op een gelijk moment worden ondervraagd middels een schriftelijke vragenlijst die in de kern vergelijkbaar is.

Allereerst betreft het de enquête Registratie van Uitstroom en Bestemming van Schoolverlaters (RUBS). Deze enquête is gericht op schoolverlaters van het algemeen voortgezet onderwijs (AVO), het (individueel) voorbereidend beroepsonderwijs ((I)VBO) en de beroepsopleidende (BOL) en beroepsbegeleidende leerweg (BBL) van het secundair beroepsonderwijs. Daarnaast zijn gegevens opgenomen afkomstig uit de HBO-Monitor en WO-Monitor. Dit zijn volledig vergelijkbare enquêtes gericht op afgestudeerden van het hoger beroepsonderwijs (HBO) en het wetenschappelijk onderwijs (WO). Ze worden uitgevoerd onder toezicht van respectievelijk de HBO-Raad en de Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VSNU).

De drie schoolverlatersonderzoeken hebben ieder een dubbele doelstelling. In de eerste plaats fungeren ze als instrument voor kwaliteitszorg voor onderwijsinstellingen. Deelnemende onderwijsinstellingen ontvangen daartoe een uniek en vertrouwelijk instellingsrapport met de resultaten van hun 'eigen' schoolverlaters of afgestudeerden.

¹ Het ROA heeft de algehele projectleiding en is specifiek verantwoordelijk voor de instrumentontwikkeling en de wetenschappelijke analyse en rapportage. DESAN Research Solutions is verantwoordelijk voor de dataverzameling en -verwerking, alsmede voor de specifieke rapporten voor de deelnemende onderwijsinstellingen.

² Over de dataverzameling en -verwerking zal later dit jaar nog een apart werkdocument bij het ROA verschijnen.

In de desbetreffende rapporten worden deze resultaten direct vergeleken met het landelijke beeld voor de onderscheiden opleidingen. Deze instellingsrapporten worden gebruikt als instrument om de eigen opleiding te evalueren, bijvoorbeeld in het kader van een visitatie. Ook worden de gegevens gebruikt om (aankomende) studenten voor te lichten over de verwachte beroepsperspectieven. De tweede doelstelling van de drie schoolverlatersonderzoeken betreft het genereren van een statistisch betrouwbare, landelijk representatieve databron over de transitie van school naar werk of vervolgonderwijs. Door het grootschalige karakter van de onderzoeken en de goede onderlinge afstemming, vormen de huidige schoolverlatersonderzoeken RUBS, HBO-Monitor en WO-Monitor de belangrijkste en meest gedetailleerde informatiebron over de bestemming van schoolverlaters in Nederland.

Dit rapport richt zich met name op degenen die zich in beleidsmatige zin bezighouden met de doorstroom van gediplomeerde schoolverlaters binnen het onderwijssysteem enerzijds en de arbeidsmarktpositie van gediplomeerde schoolverlaters anderzijds. Daarbij wordt met name gedacht aan de landelijke en regionale overheid, sociale partners, Centra voor Werk en Inkomen (CWI) en het (georganiseerde) onderwijsveld. De gegevens in dit rapport geven een beeld van de recente ontwikkelingen in het doorstroomgedrag en de arbeidsmarktpositie van gediplomeerde schoolverlaters.

In dit rapport wordt alleen ingegaan op *gediplomeerde* schoolverlaters en afgestudeerden. Bovendien gaat het om de uitstroom van *voltijdopleidingen*. De gegevens zijn veelal verbijzonderd naar onderwijssoort en opleidingssector.

Bij dit rapport verschijnt een *Statistische Bijlage*, waarin de belangrijkste resultaten in tabelvorm zijn samengebracht. Naast het rapport *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2001* verschijnt nog een aantal afzonderlijke rapporten over de arbeidsmarktpositie van hoger opgeleiden. In de eerste plaats betreft dit de rapportage van de HBO-Monitor, *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hoger beroepsonderwijs 2001*, die wordt uitgegeven door de HBO-Raad. Hoewel de belangrijkste informatie van de afgestudeerden van het HBO ook in het voorliggende rapport is opgenomen, wordt voor meer gedetailleerde informatie verwezen naar dit afzonderlijke rapport. Hetzelfde geldt voor de rapportage van de WO-Monitor, *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van de Nederlandse universiteiten*, die later dit jaar door de VSNU zal worden uitgebracht. Verder verschijnen er nog afzonderlijke rapporten over de afgestudeerden van de kunstvakopleidingen (Kunstenmonitor) en van de pedagogische opleidingen (Onderwijsmonitor).

Het voorliggende rapport is als volgt opgebouwd. Hoofdstuk 1 gaat, net als vorig jaar, in hoofdlijnen in op de bestemming van gediplomeerde schoolverlaters. Allereerst wordt de bestemming van schoolverlaters - verder leren of aanbieden op de arbeidsmarkt - beschreven. Vervolgens wordt ingegaan op degenen die na het verlaten van de opleiding zijn gaan verder leren. Daarna komt de arbeidsmarktintrede van gediplomeerde schoolverlaters uitgebreid aan bod. Niet alleen zal worden ingegaan op verschillende aspecten van werkgelegenheid en werkzekerheid (werkloosheid, zoekduur, flexibele aanstelling, e.d.), maar ook op meer kwalitatieve aspecten van het werk (beloning, de mate waarin de gevonden baan aansluit bij de gevolgde opleiding, e.d.). Dit resulteert in een typering van de arbeidsmarktpositie van de onderscheiden oplei-

dingssectoren. De overige drie hoofdstukken zijn thematisch van aard. Hoofdstuk 2 heeft betrekking op de dynamiek in de positie van opleidingen op de arbeidsmarkt. Allereerst wordt een schets gegeven van veranderingen in de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters in de afgelopen tien jaren. Daarbij worden verschillende dimensies onderscheiden die tezamen een afgewogen beeld geven van de arbeidsmarktpositie. Vervolgens wordt een analyse gepresenteerd van verschillen in aanpassingsprocessen van opleidingen aan verschuivingen in verhoudingen tussen vraag en aanbod. In hoofdstuk 3 wordt de positie van het secundair beroepsonderwijs binnen de beroepskolom beschreven. Centraal staat de mate waarin de arbeidsmarkt voor schoolverlaters van de BOL en de BBL in termen van beroepen overlap vertoont met de arbeidsmarkt voor schoolverlaters zonder startkwalificatie (VBO) enerzijds en afgestudeerden van het HBO anderzijds. Hoofdstuk 4 ten slotte gaat in op verschillen in het soort dienstverband waarin schoolverlaters werkzaam zijn en de consequenties daarvan voor hun arbeidsmarktpositie. Speciale aandacht gaat daarbij uit naar zogenoemde risicogroepen op de arbeidsmarkt, te weten allochtonen, vrouwen en lager opgeleiden.

De projectleiding van *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2001* berust bij dr. M.H.J. Wolbers. De hoofdstukken 1 en 4 zijn geschreven door drs. M.R. de Vries. Hoofdstuk 2 is samengesteld door dr. R.K.W. van der Velden. Hoofdstuk 3 is geschreven door drs. G.W.M. Ramaekers en drs. M.R. de Vries. De *Statistische Bijlage* is samengesteld door E.M.H.P. Soudant. Secretariële ondersteuning is verleend door M.H.J. Beenkens. Aan SIS, waarop dit rapport is gebaseerd, werken verder mee dr. J.P. Allen, drs. P.W.L.J. van Eijs, drs. T.G. Huijgen, P.J.E.G. van der Kolk en dr. H.F. Vaatstra (allen werkzaam bij het ROA), alsmede drs. M.C.M.Th. van Alphen, drs. H. van Dongen, drs. J. Hartkamp, ing. J.J. Rutjes en drs. R. Tjemmes (allen werkzaam bij DESAN Research Solutions). Bij het onderzoek onder schoolverlaters van de agrarische opleidingen wordt samengewerkt met STOAS onderzoek te Wageningen. We bedanken drs. M.A.M. van der Meys, dr. A.F.M. Nieuwenhuis, dr. Y.K.M. Kops en ir. E.M. van Wechem voor de plezierige samenwerking.

Een speciaal woord van dank wordt gericht aan de vertegenwoordigers van de financiers die in de klankbordgroep zitting hebben: drs. J.H. Donk (Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, directie Arbeidsmarkt), J.A. de Hoog (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, directie VO), ir. J.E.M. Lint (Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Kennissystemen), drs. J.G. van der Meer (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, directie BVE), drs. F.S.A. Straatjes (Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, directie Analyse en Onderzoek), dr. P.M. Veen (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, directie WO), dr. H.H. van der Velde (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, directie HBO), drs. P.H.J. Vrancken (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, directie BVE) en drs. R.G. van Zevenbergen (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, directie AB).

Maastricht, juli 2002

Prof. dr. J.A.M. Heijke
directeur

Samenvatting

Bestemming van gediplomeerde schoolverlaters

Wanneer schoolverlaters hun diploma hebben behaald staan ze voor een belangrijke keuze in hun loopbaan. Ze kunnen doorgaan met leren en doorstromen naar een vervolgopleiding of ze kunnen besluiten toe te treden tot de arbeidsmarkt. Daarnaast kunnen ze kiezen voor een combinatie van beide via de BBL. Deze keuze blijkt sterk afhankelijk te zijn van de gevolgde onderwijssoort. Het merendeel van de gediplomeerde schoolverlaters van het AVO gaat verder met leren en ziet zichzelf anderhalf jaar na het verlaten van de opleiding vooral als scholier of student. Ook voor de helft van de gediplomeerde schoolverlaters van het VBO is een vervolgstudie de belangrijkste bestemming. Daarnaast is 25% van de VBO-schoolverlaters toegetreden tot de arbeidsmarkt en heeft 20% gekozen voor de BBL. Voor gediplomeerde schoolverlaters van de BOL, de BBL, het HBO en het WO is de arbeidsmarkt de belangrijkste bestemming. Bij BOL niveau 1/2 biedt 56% van de schoolverlaters zich aan op de arbeidsmarkt en 28% stroomt door naar een vervolgopleiding. Voor schoolverlaters van BOL niveau 3/4 geldt dat 62% toetreedt tot de arbeidsmarkt, terwijl 33% kiest voor een vervolgopleiding. Bij de BBL is 81% van de schoolverlaters van niveau 1/2 en 90% van de schoolverlaters van niveau 3/4 toegetreden tot de arbeidsmarkt. Daarnaast gaat 10% van de schoolverlaters van BBL niveau 1/2 verder in de BBL. Bij het HBO bevindt 82% van de afgestudeerden zich anderhalf jaar na het verlaten van de opleiding op de arbeidsmarkt en bij het WO geldt dit voor 91% van de afgestudeerden. Een klein deel van de afgestudeerden van het HBO (14%) en het WO (3%) kiest voor een vervolgopleiding.

Kwalificerende vervolgtrajecten

Het overgrote deel van de gediplomeerde schoolverlaters van het AVO kiest voor een vervolgstudie. Schoolverlaters van het MAVO gaan vaak verder in de BOL, het merendeel van de schoolverlaters van het HAVO kiest voor het HBO en veel schoolverlaters van het VWO vervolgen de studie in het WO. Voor schoolverlaters van het VBO die doorstromen naar een vervolgopleiding geldt dat het merendeel van de schoolverlaters kiest voor de BOL, terwijl een kleiner deel verder gaat in de BBL. Gediplomeerde schoolverlaters van de BOL die hun onderwijsloopbaan voortzetten kiezen vaak voor het HBO of opnieuw voor een opleiding in de BOL (op een hoger niveau). De meeste verder lerende schoolverlaters van de BBL blijven werken en leren combineren. Voor afgestudeerden van het HBO die verder gaan studeren is het WO het belangrijkste vervolgtraject.

Schoolverlaters van de sector techniek vervolgen gemiddeld genomen het vaakst de studie in een verwante beroepsopleiding. Daarnaast blijkt dat afgestudeerden van het HBO relatief vaak kiezen voor niet-verwante vervolgopleidingen. Voor alle sectoren van het HBO geldt dat het percentage afgestudeerden dat verder gaat studeren in een verwante beroepsopleiding onder de 60% ligt.

Driekwart van de verder lerende schoolverlaters geeft aan dat zij, achteraf gezien, opnieuw voor dezelfde opleiding zou kiezen. Opvallend is overigens dat dit percentage relatief laag is bij de sector economie van zowel BOL niveau 1/2 als BOL niveau 3/4. Verder blijkt dat relatief veel afgestudeerden HBO taal en cultuur aangeven, achteraf gezien, opnieuw dezelfde opleiding te willen volgen.

Van de verder lerende schoolverlaters heeft in totaal 13% de vervolgopleiding binnen één jaar ongediplomeerd verlaten. Bij het HAVO en het VWO ligt het percentage voortijdig schoolverlaters met respectievelijk 10 en 11% iets onder dit gemiddelde. Bij BBL niveau 1/2 en het HBO verlaten studenten het vaakst de vervolgopleiding voortijdig (respectievelijk 17% en 16%). Overigens betekent het voortijdig verlaten van de opleiding zonder dat het diploma is behaald niet altijd dat er definitief een punt wordt gezet achter de onderwijssloopbaan. Bijna alle voortijdig schoolverlaters van het HAVO of het VWO zetten de onderwijssloopbaan voort in een andere opleiding. Daarnaast is het percentage studiewisselaars hoog onder voortijdig schoolverlaters van het HBO en het WO.

Het merendeel van de verder lerende schoolverlaters is tevreden over de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de vervolgopleiding. Voor zowel schoolverlaters die hebben gekozen voor een voltijdse vervolgopleiding als voor schoolverlaters die doormen naar de BBL geldt dat meer dan 70% aangeeft de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de vervolgopleiding voldoende tot goed te vinden.

Intrede op de arbeidsmarkt

Een zeer klein deel van de schoolverlaters die zich aanbieden op de arbeidsmarkt blijkt anderhalf jaar na het behalen van het diploma werkloos te zijn (3%). Dit percentage is gelijk aan dat van het jaar 2000. Wel blijkt dat bij het VBO het werkloosheidspercentage is gestegen van 4% in 2000 naar 6% in 2001 en bij BOL niveau 1/2 van 4% naar 7%. Daarnaast zijn meer schoolverlaters van het VBO en BOL niveau 1/2 in 2001 vaker vier maanden of langer werkloos geweest tijdens de intredeperiode in vergelijking met het jaar daarvoor.

Ruim 10% van de werkzame schoolverlaters heeft een flexibele aanstelling. In de sector techniek is de werkzekerheid het grootst. Ten opzichte van 2000 is de werkzekerheid toegenomen voor werkende schoolverlaters van BOL niveau 3/4. Voor schoolverlaters van het VBO is de werkzekerheid echter gedaald.

Van de werkzame schoolverlaters werkt 30% in deeltijd. Vooral veel werkende schoolverlaters van het AVO en het VBO hebben een deeltijdaanstelling, omdat een groot deel van deze schoolverlaters werken en leren combineert via de BBL. Daarnaast wordt in sectoren waar vrouwen zijn oververtegenwoordigd (gezondheidszorg, gedrag en maatschappij en taal en cultuur) relatief veel in deeltijd gewerkt. Overigens geeft ongeveer de helft van de schoolverlaters met een deeltijdaanstelling aan onvrijwillig in deeltijd te werken.

Verder heeft tweederde van de werkzame schoolverlaters anderhalf jaar na het behalen van het diploma een baan gevonden op minimaal het eigen opleidingsniveau. Schoolverlaters van het AVO en afgestudeerden van het HBO vinden over het algemeen

het vaakst een baan op het eigen niveau. Verder heeft bijna 70% van de werkzame schoolverlaters een baan die aansluit bij de eigen of verwante opleidingsrichting. Ook hier geldt dat relatief veel HBO-afgestudeerden een baan vinden die aansluit bij de gevolgde opleiding.

Voor de beloning van schoolverlaters geldt dat de aanvangssalarissen in het secundair beroepsonderwijs flink zijn gestegen ten opzichte van 2000. Bij BOL niveau 1/2 is het bruto uurloon van schoolverlaters gemiddeld het sterkst gestegen (16%); in de sector BOL niveau 1/2 gezondheidszorg zelfs met 26%. Het bruto uurloon van schoolverlaters van het VBO en afgestudeerden van het HBO en het WO laat daarentegen niet of nauwelijks een stijging zien.

Het merendeel van de werkende schoolverlaters vindt de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de huidige functie voldoende tot goed (85%). Schoolverlaters van de BBL zijn wat dit betreft het vaakst tevreden. Verder blijkt dat schoolverlaters van de sector HBO taal en cultuur minder vaak aangeven de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en het huidige werk voldoende tot goed te vinden. Opvallend daarbij is dat afgestudeerden van de sector HBO taal en cultuur wel vaak aangeven, achteraf bezien, opnieuw voor dezelfde opleiding te willen kiezen. Overigens blijkt dat in totaal 77% van de werkende schoolverlaters, achteraf bezien, voor dezelfde opleiding zou kiezen.

Ten slotte heeft 40% van de werkzame schoolverlaters sinds het behalen van het diploma een cursus of bedrijfsopleiding gevolgd. Daarbij geldt dat afgestudeerden van het HBO en het WO gemiddeld vaker deelnemen aan cursussen en bedrijfsopleidingen dan schoolverlaters van de BOL.

Tabel S.1 geeft een overzicht van enkele van de hierboven beschreven kernindicatoren, uitgesplitst naar onderwijssoort.

Tabel S.1

Enkele kernindicatoren per onderwijssoort

Onderwijssoort	Verder leren	Werk- loosheid	Flexibele aan- stelling	Bruto uurloon	Minimaal eigen niveau	Eigen/ verwante richting	Zelfde opleiding opnieuw kiezen
	%	%	%	€	%	%	%
AVO	95	5	23	5,26	85	x	x
VBO	83	6	17	4,35	78	55	x
BOL niveau 1/2	51	7	22	7,08	46	54	64
BOL niveau 3/4	46	2	13	8,70	71	72	78
BBL niveau 1/2	35	2	9	8,20	49	62	78
BBL niveau 3/4	22	1	6	10,62	54	74	82
HBO	26	3	12	11,59	79	76	74
WO	27	3	9	13,29	66	71	76

x = vraag niet opgenomen

Verschillen in dienstverband

Hoewel gediplomeerde schoolverlaters momenteel goede vooruitzichten hebben op het vinden van betaald werk, loopt het soort dienstverband van werkende schoolverlaters echter uiteen. De meeste schoolverlaters zijn werkzaam in loondienst bij een werkgever. Maar er is ook een groep schoolverlaters met een flexibel dienstverband (uitzend- of oproepkrachten) en er zijn schoolverlaters die gesubsidieerde arbeid verrichten (bijvoorbeeld in een WIW-baan).

De cijfers tonen dat vrouwen vaker dan mannen werken via het uitzendbureau of als oproepkracht. Wel blijkt dat niet mannen maar vrouwen vaker werkzaam zijn in loondienst bij een werkgever. Allochtonen werken minder vaak dan autochtonen in loondienst bij een werkgever. Daarnaast blijken allochtonen vaker werkzaam te zijn via het uitzendbureau en nemen ze vaker deel aan gesubsidieerde arbeid dan autochtonen. Voor schoolverlaters met een laag opleidingsniveau geldt dat ze vaker dan schoolverlaters met een hoog opleidingsniveau werkzaam zijn in banen met een flexibel dienstverband. Schoolverlaters van het VBO en de BOL zijn het vaakst werkzaam als uitzend- of oproepkracht.

De analyse laat verder zien dat de arbeidsmarktsituatie van schoolverlaters die werkzaam zijn in loondienst bij een werkgever over het algemeen beter is dan voor schoolverlaters met een ander soort dienstverband. Schoolverlaters die in loondienst werken bij een werkgever hebben vaker een vaste aanstelling, een hoger bruto uurloon en minder vaak een onvrijwillige deeltijdaanstelling dan schoolverlaters met een ander dienstverband. Bovendien hebben relatief meer schoolverlaters die werken in loondienst een baan die qua niveau en richting aansluit bij de gevolgde opleiding. Verder blijkt dat vooral de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters die werken via het uitzendbureau of werken als oproepkracht achterblijft bij die van schoolverlaters die in loondienst werken.

Schoolverlaters die werkzaam zijn in loondienst bij een werkgever hebben ook meer scholingsmogelijkheden dan schoolverlaters die werkzaam zijn in een ander soort dienstverband. Schoolverlaters die werken in loondienst doen het vaakst nieuwe kennis en vaardigheden op in de vorm van cursussen of bedrijfsopleidingen. Dit geeft aan dat werkgevers meer bereid zijn te investeren in schoolverlaters die werkzaam zijn in loondienst dan in schoolverlaters met een ander soort dienstverband. Ten slotte blijkt dat uitzend- en oproepkrachten vaker op zoek zijn naar een andere baan dan degenen die werken in loondienst.

Dynamiek in de arbeidsmarktpositie van opleidingen

Het feit dat sinds 1992 op systematische wijze schoolverlatersonderzoek wordt uitgevoerd, maakt het mogelijk om een beschrijving te geven van ontwikkelingen in de arbeidsmarktpositie van opleidingen in het afgelopen decennium. Daarbij is een aantal verschillende aspecten onderscheiden: de mate waarin schoolverlaters doorstromen naar vervolgopleidingen, de mate waarin schoolverlaters geabsorbeerd worden op de arbeidsmarkt, de ontwikkelingen in de arbeidsvoorwaarden, de ontwikkelingen in de kwalitatieve aansluiting tussen opleiding en werk en de mate waarin schoolverlaters achteraf zeggen tevreden te zijn over de gevolgde opleiding.

De doorstroom naar vervolgonderwijs hangt sterk samen met het niveau waarop men het onderwijs verlaten heeft. Er is sprake van een lage doorstroom op de hogere opleidingsniveaus en een hoge doorstroom op de lagere niveaus. De doorstroom vertoont in het algemeen weinig dynamiek en hangt - met uitzondering van de BOL - niet samen met de arbeidsmarktsituatie. Zowel op de lagere als op de hogere niveaus worden de doorstroompatronen eerder bepaald door institutionele factoren zoals het aanbod van vervolgonderwijs of het streven van de overheid om meer jongeren een startkwalificatie te laten behalen.

Na een periode van hoge werkloosheid heeft de arbeidsmarkt voor schoolverlaters zich in de tweede helft van de jaren negentig sterk hersteld, met name voor de hogere opleidingsniveaus. De lagere opleidingsniveaus blijken eerder én langer geconfronteerd te worden met ongunstige arbeidsmarktomstandigheden.

De meeste schoolverlaters verwerven na afloop van de opleiding werk met een vast dienstverband. Daarmee is de vaste aanstelling, ondanks de flexibiliseringstendens van de jaren negentig, nog steeds de dominante verschijningsvorm en is er geen sprake van een structurele trend naar meer flexibele arbeidscontracten. Bij het HBO blijkt het percentage vaste aanstellingen nauw samen te hangen met de arbeidsmarktomstandigheden: bij opleidingsclusters met een gunstige vraag-aanbod verhouding is het percentage afgestudeerden met een vaste aanstelling hoger. Bij de overige opleidingsniveaus is een dergelijke relatie afwezig.

Ook de ontwikkelingen in de reële uurlonen sporen bij het HBO, en tevens bij het WO, nauw met de ontwikkelingen in de vraag-aanbod verhoudingen, met relatief lage uurlonen in de eerste helft van de jaren negentig en relatief hoge uurlonen in de tweede helft. Bij de lagere opleidingsniveaus blijkt de ontwikkeling in de reële uurlonen veel minder dynamiek te vertonen en meer door institutionele factoren dan door arbeidsmarktomstandigheden te worden verklaard.

De ontwikkelingen in de kwalitatieve aansluiting tussen opleiding en werk laten een gemengd beeld zien. Bij het HBO is de kans om een baan op niveau te verwerven onveranderd hoog en deze hangt niet samen met veranderingen in vraag-aanbod verhoudingen. Ook de aansluiting naar opleidingsrichting hangt niet samen met de arbeidsmarktomstandigheden, en vertoont zelfs een structurele trend waarbij steeds meer afgestudeerden werkzaam zijn in beroepen buiten de eigen richting, ondanks de gespannen arbeidsmarkt. Dit duidt eerder op een verbreding van de betreffende opleidingen dan op een verslechtering van de arbeidsmarktpositie. Bij het WO daarentegen hangt de kans om in een baan werkzaam te zijn die aansluit bij het eigen opleidingsniveau en de eigen opleidingsrichting wel degelijk nauw samen met de arbeidsmarktomstandigheden. In het geval van ongunstige vraag-aanbod verhoudingen wijken afgestudeerden van het WO uit naar banen op een lager niveau of banen buiten het eigen beroependomein. Dit verschil in aanpassingsmechanismen tussen het WO en het HBO hangt nauw samen met het meer beroepsgerichte karakter van het HBO alsmede met het feit dat de grens tussen WO- en HBO-beroepen vager is dan de grens tussen HBO- en lagere beroepen. WO-afgestudeerden kunnen daarom ook makkelijker uitwijken naar andere banen. Bij de BOL en het VBO vertoont de ontwikkeling in de kwalitatieve aansluiting een grilliger patroon en blijken ook de vraag-aanbod verhoudingen aan meer schommelingen onderhevig.

De bovengenoemde ontwikkelingen in de aansluiting tussen opleiding en werk betreffen de 'match' tussen de gevolgde opleiding en de door de werkgever vereiste opleiding. Dit laat onverlet dat een opleiding ook bij een - formeel beschouwd - goede aansluiting meer of minder goed kan voorbereiden op de beroepspraktijk, en omgekeerd ook voor functies buiten het eigen beroependomein een goede voorbereiding kan bieden. De ontwikkelingen in het subjectieve oordeel van de schoolverlaters omtrent de aansluiting tussen opleiding en werk laat zien dat zo'n 80% deze als voldoende of goed beschouwt. De verschillen tussen de opleidingsniveaus zijn kleiner dan bij de vorige twee indicatoren over de aansluiting en nemen bovendien af in de tijd. Bovendien laat het oordeel over de hele linie een licht stijgende tendens zien, hetgeen erop kan duiden dat de opleidingen steeds beter voorbereiden op de latere beroepspraktijk.

Ten slotte is gekeken naar de tevredenheid van de schoolverlaters over de destijds gemaakte keuze voor de gevolgde opleiding. Een meerderheid is tevreden en zou - indien men opnieuw voor de keuze zou staan - dezelfde opleiding weer kiezen. De tevredenheid blijkt bij schoolverlaters van de BOL niveau 1/2 echter flink achter te blijven. Bij de BOL - en in mindere mate ook bij het HBO - vertoont de tevredenheid over de afgesloten opleiding tot 1997 een stijgende lijn, maar recent lijkt de tevredenheid over de afgesloten opleiding weer te dalen.

De positie van het secundair beroepsonderwijs binnen de beroepskolom

Schoolverlaters met een bepaalde opleiding kunnen in geheel verschillende beroepen terecht komen en veel beroepen worden uitgeoefend door schoolverlaters met een geheel verschillende opleidingsachtergrond. Hiervoor zijn drie verschillende verklaringen mogelijk. In de eerste plaats kan er sprake zijn van concurrentie tussen schoolverlaters met een verschillende opleidingsachtergrond in deze beroepen. Er kan echter ook sprake zijn van functiedifferentiatie, waardoor schoolverlaters met een verschillende opleidingsachtergrond ieder hun eigen plek vinden in deze beroepsgroepen. Tot slot kunnen schoolverlaters met een verschillende opleidingsachtergrond ieder hun eigen invulling aan een beroep geven, waardoor zij elkaar aanvullen in plaats van beconcurreren. De vraag is in hoeverre de arbeidsmarkt voor schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs overlap vertoont met de arbeidsmarkt voor schoolverlaters van het VBO enerzijds en afgestudeerde HBO'ers anderzijds.

De analyse van de overlap in beroepen laat zien dat zowel schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs als schoolverlaters met een andere opleidingsachtergrond werkzaam zijn op de arbeidsmarkt van schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs. De mate waarin dit beeld zich manifesteert, varieert enigszins naar opleidingssector. Wanneer we naar de belangrijkste beroepsgroepen van het secundair beroepsonderwijs kijken, dan komt naar voren dat schoolverlaters van BOL niveau 1/2 in de voor hen belangrijkste beroepen relatief vaak schoolverlaters van het VBO treffen. Daartegen worden schoolverlaters van BOL niveau 3/4 in de voor hen belangrijkste beroepen vooral geconfronteerd met schoolverlaters van BBL niveau 3/4 en afgestudeerden van het HBO. Schoolverlaters van BBL niveau 1/2 komen in de voor hen belangrijkste beroepen relatief vaak schoolverlaters van het VBO en BBL niveau 3/4 tegen. Schoolverlaters van BBL niveau 3/4 treffen in de voor hen belangrijkste beroepen relatief vaak schoolverlaters van BBL niveau 1/2 en BOL niveau 3/4.

Met behulp van een loonanalyse is het functioneren van schoolverlaters met een verschillende opleidingsachtergrond in deze belangrijkste beroepen geanalyseerd. Uit deze analyse blijkt dat schoolverlaters van het VBO en schoolverlaters van BOL niveau 1/2 die onder hun niveau werken deze beroepen op een lager niveau vervullen (d.w.z. minder verdienen in deze beroepen) dan schoolverlaters van BOL niveau 1/2 die op hun niveau werken. Schoolverlaters van BOL niveau 3/4 die op hun niveau werken, schoolverlaters van BBL niveau 3/4 en vooral HBO'ers vervullen dit soort banen juist op een hoger niveau.

Gezien de geringe overlap in beroependomein en grote verschillen in beloning tussen het secundair beroepsonderwijs en het HBO kan worden geconcludeerd dat deze onderwijssoorten duidelijk een verschillende functie op de arbeidsmarkt vervullen. Aan de onderkant van de beroepskolom is de overlap in beroependomein aanmerkelijk groter en het verschil in beloning beduidend kleiner, waardoor er tussen het VBO en het secundair beroepsonderwijs meer sprake is van een glijdende schaal wat hun rol op de arbeidsmarkt betreft. Hetzelfde geldt binnen het secundair beroepsonderwijs voor de verschillende niveaus en de beide leerwegen.

1 Bestemming van gediplomeerde schoolverlaters in 2001

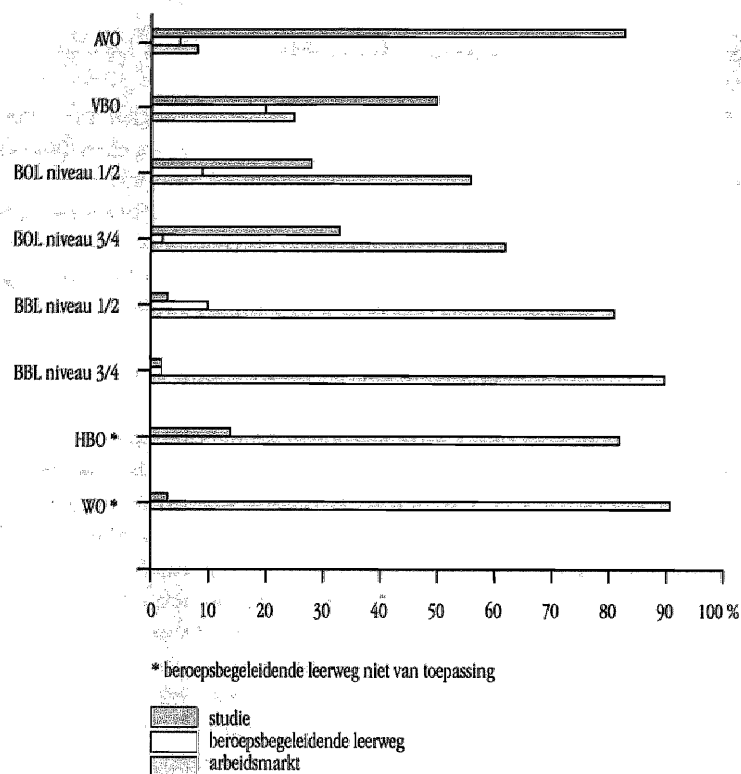
1.1 Bestemming van gediplomeerde schoolverlaters

Schoolverlaters die hun opleiding met succes hebben afgerond staan voor een belangrijke keuze in hun loopbaan. Ze kunnen direct toetreden tot de arbeidsmarkt of doorstromen naar een vervolgopleiding. Schoolverlaters kunnen ook kiezen voor een combinatie van beide in de vorm van werken en leren via de beroepsbegeleidende leerweg (BBL). Op welke wijze vervolgen gediplomeerde schoolverlaters hun loopbaan na het verlaten van de opleiding? In deze paragraaf wordt de bestemming van gediplomeerde schoolverlaters bekeken. Dit is de bestemming ongeveer anderhalf jaar na het verlaten van de opleiding. Onder schoolverlaters worden in dit hoofdstuk degenen verstaan die met een diploma een voltijdstudie hebben afgesloten.

De bestemming van gediplomeerde schoolverlaters is bepaald door respondenten te vragen naar de positie die volgens henzelf hun situatie op het moment van ondervraging het best weergeeft. In figuur 1.1 is per onderwijssoort de bestemming van schoolverlaters weergegeven anderhalf jaar na het behalen van het diploma. Het AVO wordt over het algemeen gezien als voorbereiding op een opleiding in het voortgezet of hoger onderwijs. Uit figuur 1.1 komt dit ook naar voren. Het merendeel van de schoolverlaters van het AVO geeft aan scholier of student te zijn (83%). Daarnaast kiest 5% van de schoolverlaters van het AVO voor de BBL. Van de AVO-schoolverlaters besluit 8% direct toe te treden tot de arbeidsmarkt. Ook voor schoolverlaters van het VBO (inclusief IVBO) is een vervolgstudie de belangrijkste bestemming. De helft van de schoolverlaters van het VBO ziet zichzelf vooral als scholier of student. Daarnaast heeft 20% van de VBO-schoolverlaters gekozen voor een combinatie van werken en leren in de BBL. Een kwart van de VBO-schoolverlaters bevindt zich op de arbeidsmarkt anderhalf jaar na verlaten van de opleiding.

Voor schoolverlaters van de BOL is de arbeidsmarkt de belangrijkste bestemming. Bij de BOL betreedt 56% van de schoolverlaters van niveau 1/2 en 62% van de schoolverlaters van niveau 3/4 de arbeidsmarkt. Van de schoolverlaters van BOL niveau 1/2 stroomt 28% door naar het vervolgonderwijs en 9% kiest voor de BBL. Bij BOL niveau 3/4 gaat 33% van de schoolverlaters verder leren in een vervolgopleiding en 2% kiest voor een combinatie van werken en leren. Het overgrote deel van de schoolverlaters van de BBL is toegetreden tot de arbeidsmarkt. Voor BBL niveau 1/2 geldt dat 81% van de schoolverlaters de arbeidsmarkt heeft betreden en bij BBL niveau 3/4 ligt dit percentage met 90% nog hoger. Daarnaast gaat 10% van de schoolverlaters van BBL niveau 1/2 verder in de BBL; voor BBL niveau 3/4 is dit percentage 2%. Ook voor het overgrote deel van de afgestudeerden van het HBO en WO is de arbeidsmarkt de belangrijkste bestemming. Bij het HBO besluit 82% van de afgestudeerden zich aan te bieden op de arbeidsmarkt; bij het WO geldt dit voor 91% van de afgestudeerden. Een klein deel van de afgestudeerden van het HBO (14%) en het WO (3%) besluit verder te gaan studeren.

Figuur 1.1
Bestemming van gediplomeerde schoolverlaters per onderwijssoort

1.2 Kwalificerende vervolgtrajecten

Voor meer dan de helft van de gediplomeerde schoolverlaters is een vervolgopleiding of een combinatie van werken en leren in de BBL de volgende stap in hun loopbaan. In deze paragraaf wordt ingegaan op de gediplomeerde schoolverlaters die hebben gekozen voor een kwalificerend vervolgtraject. Eerst wordt bekeken in welke opleidingen verder lerende schoolverlaters de onderwijsloopbaan voortzetten. Vervolgens wordt de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de vervolgopleiding besproken. De verder lerende schoolverlaters betreffen zowel degenen die de studie vervolgen in een voltijdopleiding als degenen die een deeltijdopleiding zijn gaan volgen (bijvoorbeeld via de BBL). Aanvullende scholing in de vorm van cursussen en dergelijke blijft hier buiten beschouwing.

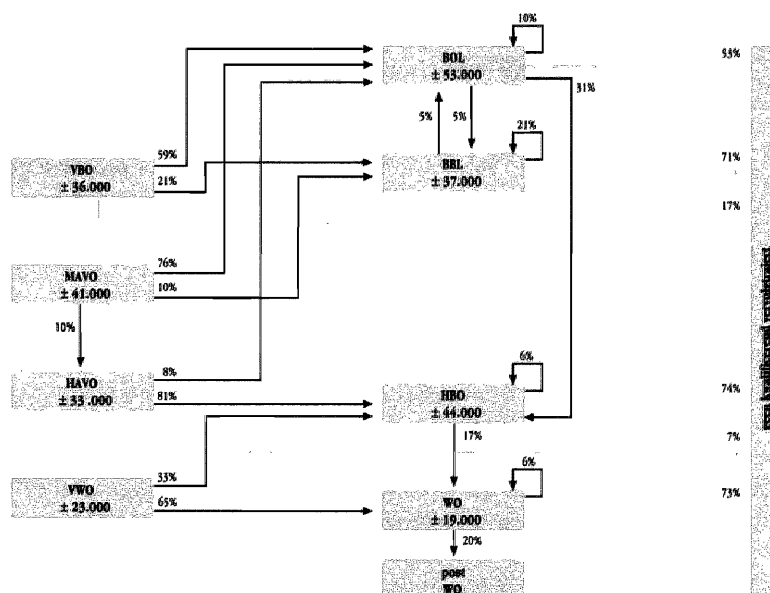
Beschrijving van de vervolgopleiding

Figuur 1.2 vermeldt het aandeel gediplomeerde schoolverlaters dat na het behalen van de opleiding naar een kwalificerend vervolgtraject is gegaan. In deze figuur zijn de onderwijssoorten weergegeven waarin schoolverlaters hun studieloopbaan vervolgen. Alléén de kwalificerende vervolgtrajecten met een aandeel van ten minste 5% zijn opge-

nomen in figuur 1.2 (voor de overige percentages zie tabel A2.1 van de *Statistische Bijlage*). Bovendien zijn de niveaus 1/2 en 3/4 van de BOL en de BBL samengevoegd.

Uit figuur 1.2 komt naar voren dat het overgrote deel van de schoolverlaters die een AVO-diploma hebben behaald doorstroomt naar een vervolgstudie. Van de schoolverlaters van het MAVO gaat ruim driekwart naar de BOL, 10% kiest voor de BBL en 10% stroomt door naar het HAVO. Bij het HAVO gaat 81% van de schoolverlaters naar het HBO en 8% naar de BOL. Ten slotte gaat bijna tweederde van de schoolverlaters van het VWO naar het WO en eenderde naar het HBO. Ook voor het VBO geldt dat het merendeel van de schoolverlaters (83%) doorstroomt naar een vervolgopleiding. Verder lerende schoolverlaters van het VBO gaan over het algemeen naar het secundair beroepsonderwijs. Bijna 60% van de VBO-schoolverlaters vervolgt de studie in de BOL en 21% kiest voor de BBL. Bij de BOL vervolgt bijna de helft van de schoolverlaters de onderwijsloopbaan. Een klein deel van de schoolverlaters van de BOL (10%) kiest opnieuw voor een opleiding binnen de BOL (op een hoger niveau) en een groter deel van de schoolverlaters van de BOL (31%) kiest voor een vervolgopleiding in het HBO. Van de BBL-schoolverlaters stroomt 29% door naar een vervolgopleiding. Het merendeel van de verder lerende schoolverlaters van de BBL besluit verder te gaan in de BBL, maar dan op een hoger opleidingsniveau (21%). Afgestudeerden van het HBO die verder gaan studeren kiezen vaak voor een vervolgstudie in het WO (17%). Daarnaast gaat 6% van de HBO-afgestudeerden opnieuw een HBO-opleiding volgen. Voor het WO geldt dat 27% van de afgestudeerden een vervolgopleiding is gaan doen. Daarbij gaat het vaak om een post-WO-opleiding (AiO/OiO-plaats, beurspromovendus, ontwerpersopleiding, universitaire lerarenopleiding en mastersopleiding). Een klein deel van de WO-afgestudeerden tot slot kiest opnieuw voor een opleiding in het WO.

Figuur 1.2
Kwalificerende vervolgtrajecten na het verlaten van de opleiding*

* aandeel ten minste 5%

Interessant is de vraag of schoolverlaters die verder gaan studeren hun onderwijsloopbaan in dezelfde opleidingsrichting voortzetten. Kiezen bijvoorbeeld schoolverlaters die een technische opleiding hebben afgerond ook voor een vervolgopleiding in de sector techniek? Figuur 1.3 laat voor verder lerende schoolverlaters van het beroepsonderwijs het percentage zien dat kiest voor een verwante vervolgopleiding. Het percentage verder lerende schoolverlaters met een verwante vervolgopleiding is bepaald door de afgesloten opleiding te vergelijken met de vervolgopleiding. De vervolgopleiding is verwant wanneer de sector van de vervolgopleiding gelijk is aan die van de afgesloten opleiding.

Uit figuur 1.3 blijkt dat voor veel van de opleidingssectoren geldt dat meer dan de helft van de verder lerende schoolverlaters de studieloopbaan voortzet in dezelfde opleidingsrichting als de afgesloten opleiding. Schoolverlaters van de sector techniek vervolgen over het algemeen het vaakst de studie in een verwante beroepsopleiding. Dit percentage is met name hoog voor schoolverlaters van BOL niveau 1/2 techniek (91%) en BBL niveau 1/2 techniek (93%). Ook voor de sectoren economie en gezondheidszorg van BBL niveau 1/2 en BBL niveau 3/4 geldt dat relatief veel verder studerende schoolverlaters de studie vervolgen in een verwante beroepsopleiding (meer dan 80%). Voor een aantal sectoren geldt echter dat de helft of meer van de schoolverlaters de studieloopbaan in een andere opleidingsrichting voortzet dan de afgesloten opleiding. Dit geldt voor de sector landbouw bij het VBO, BBL niveau 3/4 en het HBO, en de sector gezondheidszorg bij het VBO en BOL niveau 1/2. Overigens blijkt uit figuur 1.3 dat afgestudeerden van alle sectoren van het HBO relatief vaak kiezen voor niet-verwante vervolgopleidingen. Overal ligt het percentage afgestudeerden dat verder gaat studeren in een verwante beroepsopleiding onder de 60%.

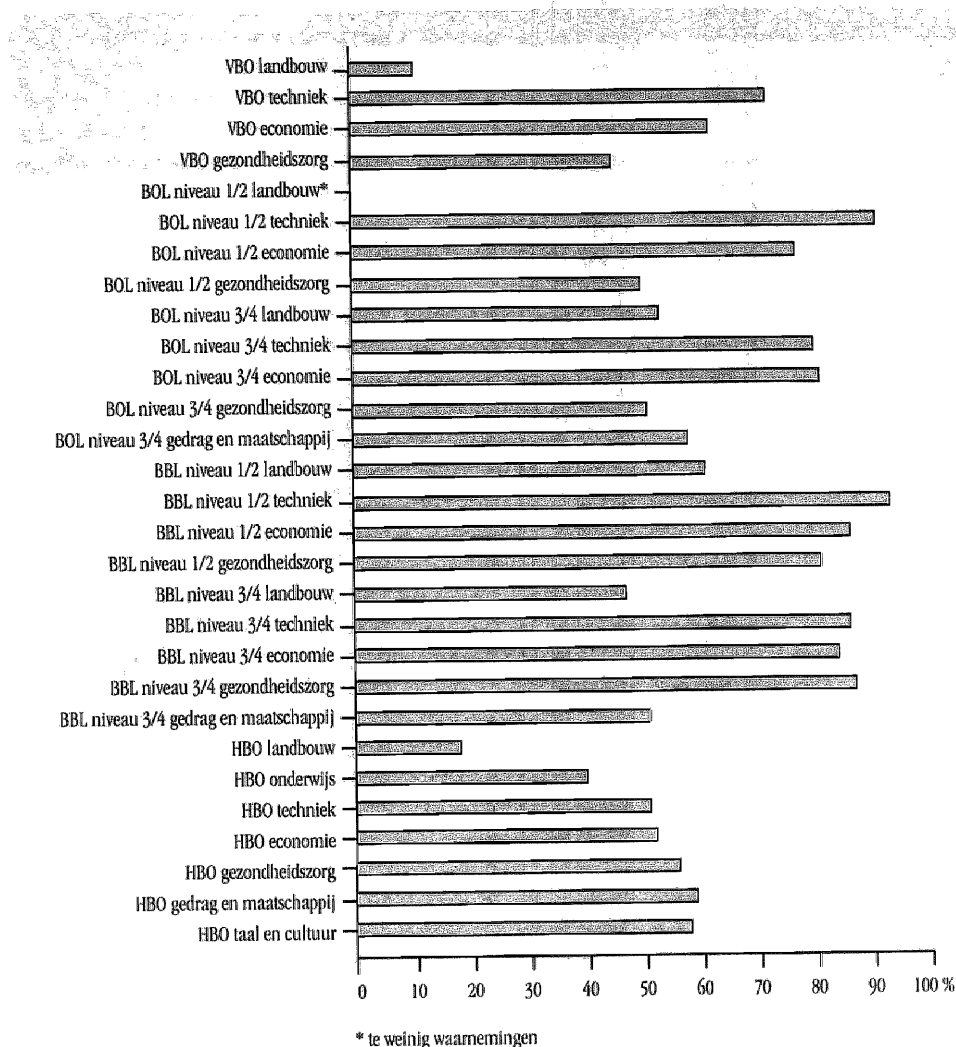
Aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de vervolgopleiding

Figuur 1.4 gaat in op de aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de vervolgopleiding. Weergegeven is het percentage verder lerende schoolverlaters dat de afgesloten opleiding, achteraf bezien, opnieuw zou volgen. Dit geeft een indicatie voor de mate waarin de afgesloten opleiding voor schoolverlaters een goede vooropleiding is geweest voor de vervolgopleiding.

Voor veel van de verder lerende schoolverlaters is de afgesloten opleiding een goede keuze geweest in hun onderwijsloopbaan. Driekwart van de schoolverlaters geeft aan de afgesloten opleiding opnieuw te willen volgen. Het percentage verder lerende schoolverlaters dat, achteraf bezien, dezelfde opleiding zou kiezen is gemiddeld het laagst bij schoolverlaters van BOL niveau 1/2. Uit figuur 1.4 blijkt dat naar verhouding veel schoolverlaters van de sector techniek en economie van BOL niveau 1/2 aangeven niet opnieuw dezelfde opleiding te willen volgen. Voor BOL niveau 3/4 geldt dat in totaal 77% van de schoolverlaters, achteraf bezien, dezelfde opleiding zou kiezen. Het hoogst is dit percentage bij BOL niveau 3/4 voor de sector gedrag en maatschappij (85%). Opvallend is ook dat de sector economie van BOL niveau 3/4 vrij laag 'scoreert' (67%). Voor BBL niveau 1/2 geldt dat schoolverlaters van de sector gezondheidszorg het vaakst zeggen opnieuw dezelfde opleiding te willen volgen (87%). Dit percentage is voor BBL niveau 1/2 het laagst in de sector landbouw (70%). Opvallend voor BBL niveau 3/4 is dat het overgrote deel van de verder lerende schoolverlaters van de sectoren techniek en gedrag en maatschappij zeggen, achteraf bezien, dezelfde opleiding

Figuur 1.3

Doorstroom naar verwante beroepsopleidingen per opleidingssector in het beroepsonderwijs

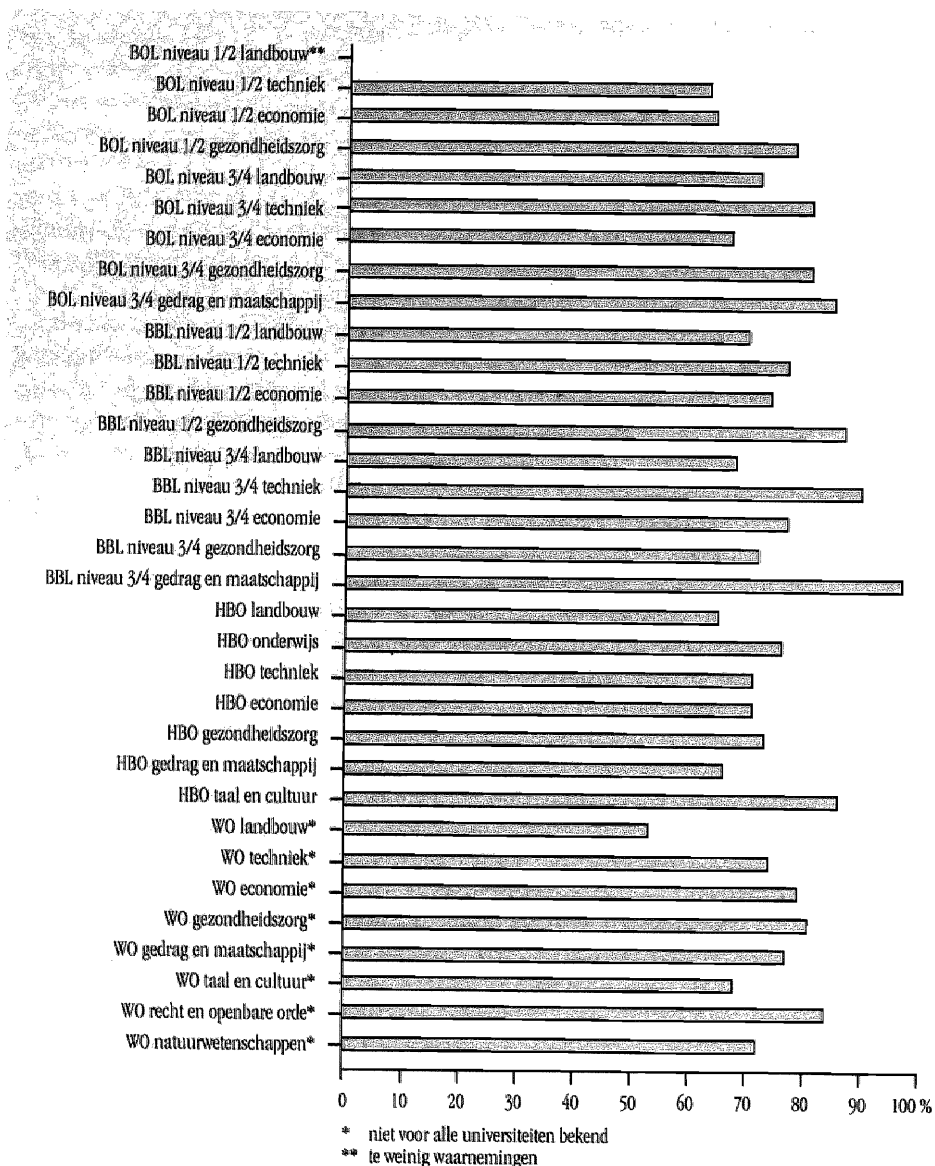
te willen volgen (respectievelijk 90% en 97%). Daarnaast is bij BBL niveau 3/4 het percentage verder lerende schoolverlaters dat aangeeft voor dezelfde opleiding te kiezen het laagst in de sector landbouw (68%).

De afgelopen jaren is naar voren gekomen dat binnen het HBO afgestudeerden van de sector taal en cultuur het vaakst aangeven, achteraf gezien, opnieuw voor dezelfde opleiding te kiezen. Dit blijkt nog steeds te gelden. Figuur 1.4 laat zien dat 86% van de verder studerende afgestudeerden HBO taal en cultuur opnieuw voor dezelfde opleiding zou kiezen. Voor de andere sectoren van het HBO ligt dit percentage gemiddeld 14% lager. Schoolverlaters van de sectoren landbouw en gedrag en maatschappij sco-

ren' wat dit betreft het laagst. Ook voor het WO geldt dat relatief weinig verder lerende afgestudeerden van de sector landbouw opnieuw voor dezelfde opleiding zouden kiezen. Slechts 53% van de afgestudeerden WO landbouw zegt achteraf gezien, opnieuw dezelfde opleiding te gaan volgen. Dit percentage is bij het WO het hoogst voor de sector recht en openbare orde (84%).

Figuur 1.4

Percentage verder lerende schoolverlaters dat de afgesloten opleiding achteraf gezien opnieuw zou volgen per opleidingssector

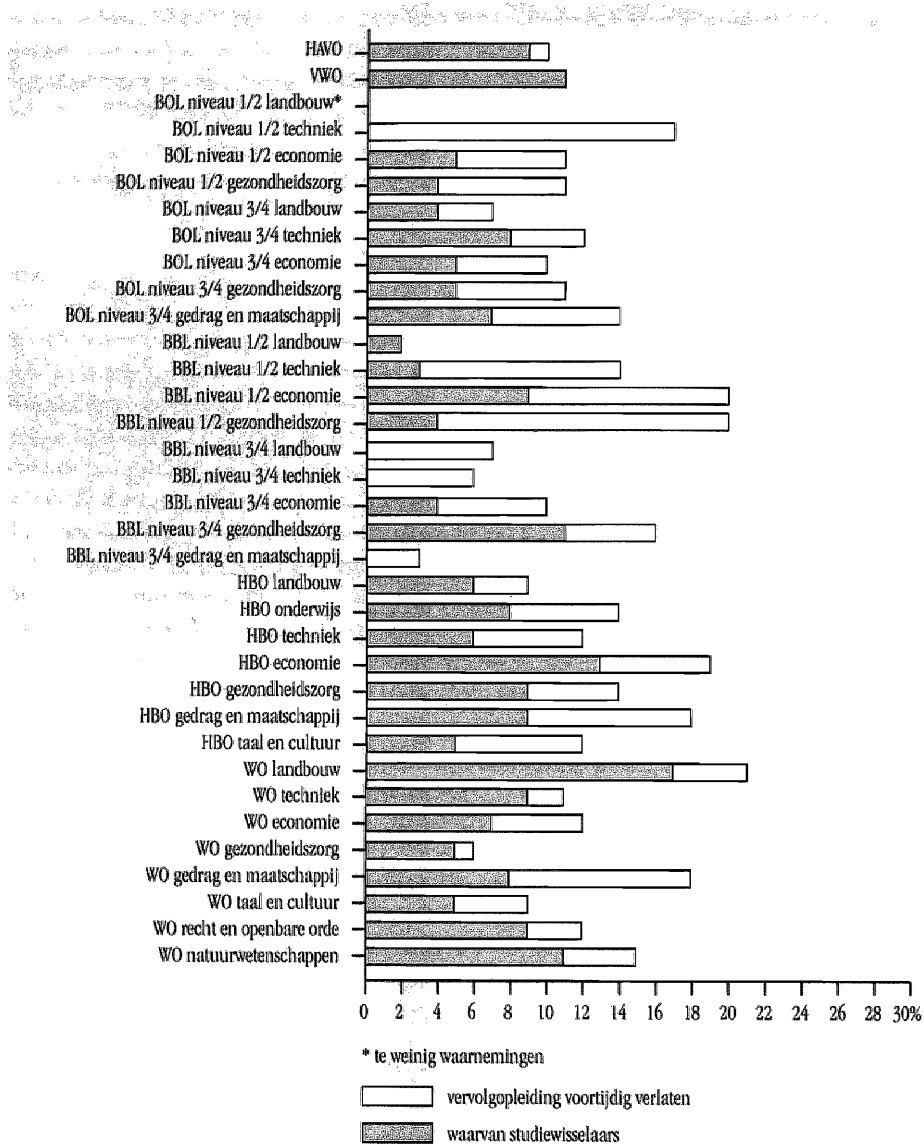
Een deel van de scholieren en studenten verlaat de opleiding zonder dat het diploma is behaald. Het voortijdig verlaten van de vervolgopleiding (uitval) kan een indicatie zijn voor de mate waarin de afgesloten opleiding aansluit op de vervolgopleiding. Wanneer in een bepaalde vervolgopleiding de omvang van de uitval van scholieren of studenten groot is, kan dit duiden op een gebrekkige aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de vervolgopleiding. Er kunnen echter ook andere redenen zijn voor verder lerende schoolverlaters om een opleiding te verlaten zonder dat het diploma is behaald. Bij de scholieren of studenten ontbreekt bijvoorbeeld de motivatie om verder te gaan leren of er is een verkeerde keuze gemaakt en de schoolverlater kiest uiteindelijk toch liever voor een andere studie. Dit betekent dat ook redenen die niet gerelateerd zijn aan de afgesloten opleiding er toe kunnen bijdragen dat schoolverlaters de vervolgopleiding voortijdig verlaten.

In figuur 1.5 is de uitval onder verder lerende schoolverlaters weergegeven. Het gaat hierbij om de verder lerende schoolverlaters die de vervolgopleiding binnen één jaar ongediplomeerd hebben verlaten. De uitval onder verder lerende schoolverlaters bedraagt in totaal 13%. Bij het HAVO en VWO ligt het percentage voortijdig schoolverlaters met respectievelijk 10 en 11% iets onder dit gemiddelde. Verder kent BBL niveau 1/2 de meeste scholieren die de vervolgopleiding voortijdig verlaten (17%). Met name veel scholieren van BBL niveau 1/2 economie en BBL niveau 1/2 gezondheidszorg verlaten de opleiding voortijdig (20%). De sector BBL niveau 1/2 landbouw kent daarentegen nauwelijks uitvallers (2%). Verder is het percentage uitvallers bij BOL niveau 1/2 en BOL niveau 3/4 voor alle opleidingssectoren - met uitzondering van BOL niveau 3/4 landbouw - hoger dan 10%. Bij BOL niveau 1/2 is in de sector techniek het percentage scholieren die de vervolgopleiding voortijdig verlaat het hoogst (17%). Bij BOL niveau 3/4 geldt dit voor de sector gedrag en maatschappij (14%). Verder is bij BBL niveau 3/4 het percentage voortijdig schoolverlaters vrij hoog voor de sector gezondheidszorg (16%). Voor het HBO geldt dat in totaal 16% van de studenten de vervolgopleiding voortijdig verlaat. De sectoren economie (19%) en gedrag en maatschappij (18%) kennen in het HBO de meeste uitvallers. In de sector HBO landbouw is dit percentage met 9% het laagst. Bij het WO is het percentage uitvallers het hoogst in de sector landbouw (21%). Daarnaast kent de sector gedrag en maatschappij van het WO relatief veel uitvallers (18%). In de sector WO gezondheidszorg is het percentage voortijdig schoolverlaters het laagst (6%).

Het verlaten van de opleiding zonder dat het diploma is behaald betekent niet altijd dat er definitief een punt wordt gezet achter de onderwijsloopbaan. Eerder is aangegeven dat de mogelijkheid bestaat dat verder lerende schoolverlaters de opleiding voortijdig verlaten om van studie te kunnen wisselen. In figuur 1.5 is naast het percentage voortijdig schoolverlaters het percentage studiewisselaars vermeld. Het betreft het percentage verder lerende schoolverlaters dat na het voortijdig verlaten van de vervolgopleiding de onderwijsloopbaan voortzet in een andere opleiding (inclusief de BBL). Meer dan de helft van de verder lerende schoolverlaters die de opleiding voortijdig heeft verlaten is van studie gewisseld. Uit figuur 1.5 blijkt dat bijna alle voortijdig schoolverlaters van het HAVO of het VWO de onderwijsloopbaan voortzetten in een andere opleiding. Dit is niet verassend omdat veel uitvallers in het HAVO en het VWO waarschijnlijk nog niet over een diploma beschikken waarmee een volwaardige plaats op de arbeidsmarkt kan worden veroverd. Het percentage studiewisselaars is ook hoog onder voortijdig school-

Figuur 1.5

Percentage van de verder lerende schoolverlaters dat de vervolgopleiding voortijdig heeft verlaten (uitvallers) en het percentage van deze uitvallers dat een andere opleiding is gaan volgen (studiewisselaars) naar sector vervolgopleiding

verlaters van het HBO en WO (gemiddeld meer dan 60%). Eerder is aangegeven dat bij de sector WO landbouw de uitval van studenten vrij hoog is. Figuur 1.5 laat zien dat veel voortijdig schoolverlaters WO landbouw van studie zijn gewisseld (meer dan 80%). Verder geldt dat in de sectoren BOL niveau 3/4 techniek en BBL niveau 3/4 gezondheidszorg veel voortijdig schoolverlaters de onderwijsloopbaan voortzetten in een andere vervolgopleiding.

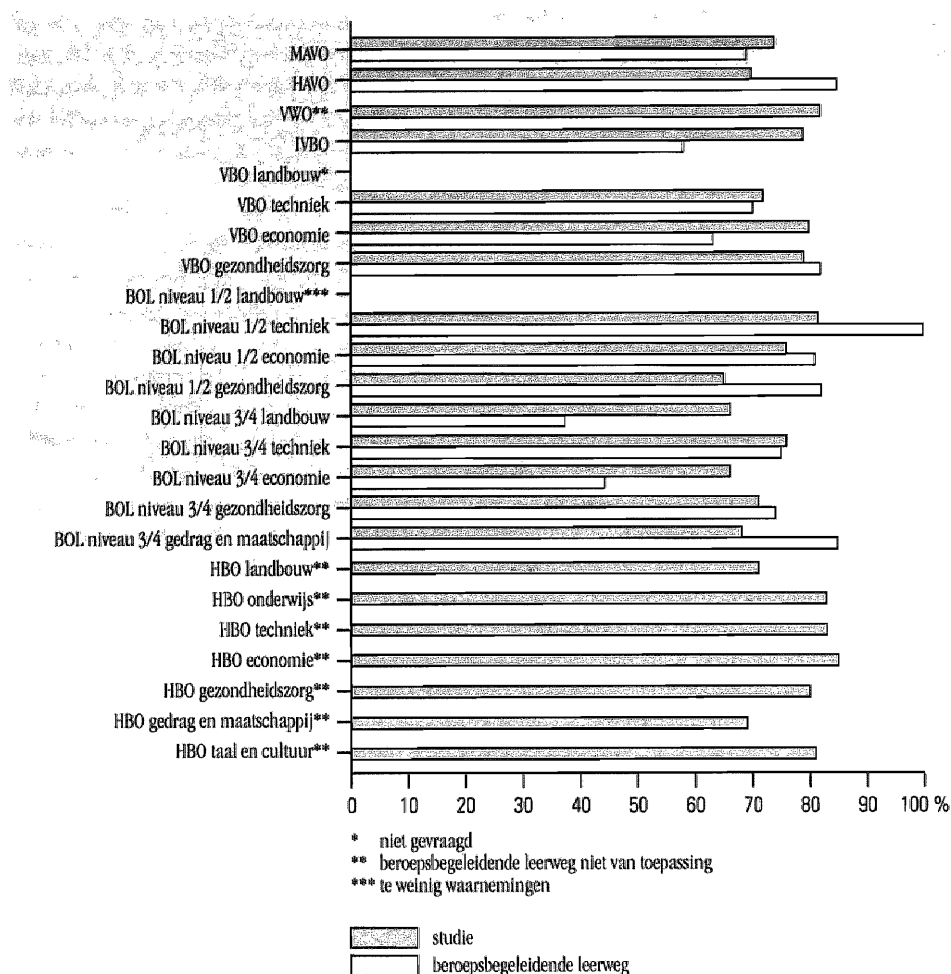
Voor een aantal opleidingssectoren geldt echter dat maar een zeer beperkt deel van de voortijdig schoolverlaters van studie wisselt en de onderwijsloopbaan voortzet. In de sector BOL niveau 1/2 techniek is het percentage uitvallers 17%. Deze voortijdig schoolverlaters wisselen niet van opleiding, maar kiezen allen voor een andere bestemming. Ook voor de sectoren landbouw, techniek en gedrag en maatschappij van BBL niveau 3/4 geldt dat voortijdig schoolverlaters niet wisselen van opleiding. Daarnaast is het percentage studiewisselaars vrij laag bij de sectoren techniek en gezondheidszorg van BBL niveau 1/2. In deze sectoren besluit ongeveer een vijfde van de voortijdig schoolverlaters van studie te wisselen, terwijl de overige uitvallers voor een andere bestemming kiezen.

Tot slot van deze paragraaf wordt ingegaan op de vraag op welke wijze schoolverlaters de aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de vervolgopleiding hebben ervaren. In figuur 1.6 is het percentage van de verder lerende schoolverlaters weergegeven die deze aansluiting voldoende tot goed vindt. In de figuur is een onderscheid gemaakt tussen schoolverlaters die doorstromen naar een voltijdstudie en schoolverlaters die hebben gekozen voor een combinatie van werken en leren in de BBL. Figuur 1.6 laat zien dat het merendeel van de verder lerende schoolverlaters tevreden is over de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de voltijdse vervolgopleiding. Voor het AVO geldt dat schoolverlaters van het VWO het vaakst aangeven de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de vervolgopleiding voldoende tot goed te vinden (82%). Schoolverlaters van het MAVO en het HAVO zijn wat dit betreft iets minder vaak tevreden. Verder zijn veel verder lerende schoolverlaters van het VBO positief over de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de vervolgopleiding. Voor BOL niveau 1/2 en BOL niveau 3/4 geldt dat verder lerende schoolverlaters van de sector techniek het meest tevreden zijn over de aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de vervolgopleiding. Van de verder lerende schoolverlaters BOL niveau 1/2 techniek vindt 82% de aansluiting met de vervolgopleiding voldoende of goed, bij BOL niveau 3/4 techniek is dit 76%. Bij de meeste sectoren van het HBO is het percentage afgestudeerden dat tevreden is over de aansluiting tussen afgesloten opleiding en de vervolgopleiding 80% of hoger. Alleen bij de sectoren HBO landbouw en HBO gedrag en maatschappij geeft een kleiner deel van afgestudeerden aan deze aansluiting voldoende tot goed te vinden.

Voor een aantal opleidingssectoren geldt dat verder lerende schoolverlaters die doorstromen naar een voltijd vervolgopleiding anders oordelen over de aansluiting tussen de afgesloten opleiding en vervolgopleiding dan schoolverlaters die verder gaan in de BBL. Uit figuur 1.6 komt naar voren dat voor een aantal opleidingssectoren de percentages in beide kolommen van elkaar verschillen. Het HAVO laat bijvoorbeeld een verschil zien. Schoolverlaters van het HAVO die kiezen voor de BBL zijn vaker tevreden over deze aansluiting (85%) dan schoolverlaters die verder gaan in een voltijd vervolgopleiding (70%). Bij de sector VBO economie zijn daarentegen verder lerende schoolverlaters die kiezen voor een voltijdse vervolgopleiding positiever over de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de vervolgopleiding (80%) dan degenen die kiezen voor de BBL (63%). Daarnaast blijkt dat verder lerende schoolverlaters van BOL niveau 1/2 die kiezen voor de BBL vaker aangeven de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de vervolgopleiding voldoende tot goed te vinden dan schoolverlaters die kiezen voor een voltijdse vervolgopleiding. Vooral veel schoolverlaters van de sector BOL niveau 1/2 techniek zijn tevreden over de aansluiting met de BBL. Ten slotte laat figuur

Figuur 1.6

Percentage van de verder lerende schoolverlaters dat de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de vervolgopleiding voldoende of goed vindt per opleidingssector

1.6 zien dat verder lerende schoolverlaters van BOL niveau 3/4 landbouw en BOL niveau 3/4 economie die doorstromen naar de BBL gemiddeld genomen minder positief zijn over de aansluiting tussen de verlaten opleiding en de vervolgopleiding dan degenen die verder gaan met een voltijdse vervolgopleiding.

1.3 Intrede op de arbeidsmarkt

In deze paragraaf wordt bekeken hoe de arbeidsmarktintrede van gediplomeerde schoolverlaters is verlopen. Aan de hand van twee dimensies wordt de arbeidsmarktintrede in beeld gebracht: de dimensie 'werkgelegenheid en werkzekerheid' en de dimensie 'kwaliteit van het werk'. De onderzoeksgroep in deze paragraaf bestaat uit

gediplomeerde schoolverlaters die op het moment van ondervraging tot de beroepsbevolking worden gerekend en die tevens aangeven dat hun maatschappelijke positie niet scholier of student is. Hiermee wordt afgeweken van de CBS-definitie voor de beroepsbevolking. Volgens de CBS-definitie worden ook diegenen tot de beroepsbevolking gerekend die scholier of student zijn en tegelijkertijd 12 uur of meer per week werkzaam zijn. De onderzoeksgroep in deze paragraaf omvat overigens wel degenen die werken en leren combineren via de BBL en in het kader daarvan 12 uur of meer per week werkzaam zijn.

Werkgelegenheid

In figuur 1.7 is het percentage gediplomeerde schoolverlaters weergegeven dat zich anderhalf jaar na het verlaten van de opleiding aanbiedt op de arbeidsmarkt. In totaal biedt 66% van de gediplomeerde schoolverlaters zich aan op de arbeidsmarkt. In vergelijking met vorig jaar is dit percentage bij BOL niveau 1/2 met gemiddeld 5%-punten gedaald, maar bij BOL niveau 3/4 met 5%-punten gestegen. Bij de overige onderwijssoorten is het percentage schoolverlaters dat de arbeidsmarkt betreedt vrijwel gelijk gebleven.

Figuur 1.7 laat zien dat 20% van de schoolverlaters van het MAVO zich aanbiedt op de arbeidsmarkt. Dit percentage is hoger dan bij het HAVO en het VWO, omdat schoolverlaters van het MAVO vaker dan schoolverlaters van het HAVO en het VWO kiezen voor de BBL. Meer dan de helft van de MAVO-schoolverlaters die zich aanbiedt op de arbeidsmarkt heeft op het moment van ondervraging een leer-arbeidsovereenkomst. Daarnaast bestaan bij het VBO en de BOL behoorlijke verschillen tussen sectoren in het percentage schoolverlaters dat zich aanbiedt op de arbeidsmarkt. Slechts 20% van de schoolverlaters van de sector VBO gezondheidszorg biedt zich aan op de arbeidsmarkt. Dit percentage is bij het IVBO en VBO techniek ongeveer 60%. Verder valt op dat het merendeel van de schoolverlaters van BOL niveau 1/2 landbouw zich aanbiedt op de arbeidsmarkt (90%), terwijl dit percentage bij de andere sectoren van BOL niveau 1/2 duidelijk lager is. Voor BOL niveau 3/4 geldt dat schoolverlaters van de sector gezondheidszorg zich relatief vaak aanbieden op de arbeidsmarkt (82%). Bij de BBL, het HBO en het WO zijn de verschillen tussen de sectoren wat dit betreft minder groot. Het overgrote deel van de schoolverlaters van de BBL betreedt na het behalen van de opleiding de arbeidsmarkt. Alleen schoolverlaters van BBL niveau 3/4 gedrag en maatschappij bieden zich minder vaak aan op de arbeidsmarkt. Bij het HBO valt op dat afgestudeerden van de sector taal en cultuur zich minder vaak aanbieden op de arbeidsmarkt (76%) dan afgestudeerden van andere sectoren. Voor het WO geldt dat tussen de sectoren geen noemenswaardige verschillen bestaan in het percentage afgestudeerden dat zich aanbiedt op de arbeidsmarkt. Bijna alle afgestudeerden van het WO betreden de arbeidsmarkt.

Als gevolg van een periode van economische groei is de arbeidsmarkt aan het einde van de jaren negentig van de vorige eeuw uiterst krap geworden. In het recente verleden heeft dit geleid tot een forse daling van het werkloosheidspercentage onder gediplomeerde schoolverlaters. In figuur 1.7 is het werkloosheidspercentage voor het jaar 2001 weergegeven. Voor schoolverlaters die zich aanbieden op de arbeidsmarkt is het percentage dat tot de werkloze beroepsbevolking wordt gerekend vermeld. Uit deze figuur

blijkt dat weinig schoolverlaters werkloos zijn anderhalf jaar na afstuderen. In totaal is 3% van de gediplomeerde schoolverlaters werkloos. Dit percentage is gelijk aan het jaar 2000³. Opvallend is echter wel dat in vergelijking met het jaar 2000 het werkloosheidspercentage is gestegen voor schoolverlaters van het VBO en BOL niveau 1/2. Bij het VBO is het percentage schoolverlaters dat tot de werkloze beroepsbevolking wordt gerekend gestegen van 4% in 2000 naar 6% in 2001. Vooral bij de sector economie en de sector gezondheidszorg van het VBO is het werkloosheidspercentage toegenomen. Bij BOL niveau 1/2 is het werkloosheidspercentage gestegen van 4% in 2000 naar 7% in 2001. Voor BOL niveau 1/2 geldt dat alle sectoren, met uitzondering van de sector landbouw, een toename van het werkloosheidspercentage laten zien.

Voor de overige onderwijssoorten geldt dat het werkloosheidspercentage vrijwel gelijk is gebleven ten opzichte van afgelopen jaar. De kans op betaald werk voor gediplomeerde schoolverlaters van de BBL, het HBO en het WO blijft zeer groot. Voor deze onderwijssoorten geldt dat bij alle opleidingssectoren het werkloosheidspercentage 3% is of lager. Een uitzondering wordt gevormd door de sector HBO taal en cultuur en WO taal en cultuur, waar respectievelijk 8% en 5% van alle afgestudeerden tot de werkloze beroepsbevolking behoort. Voor afgestudeerden van de sector HBO taal en cultuur dient echter rekening te worden gehouden met de specifieke situatie van kunstenaars. Het is mogelijk dat een kunstenaar aan het werk is en op een later tijdstip een inkomen genereert, bijvoorbeeld door bezig te zijn met het maken van kunstwerken die op een later tijdstip worden verkocht. Dit is in lijn met het feit dat slechts 3% van alle afgestudeerden HBO taal en cultuur zichzelf als werkloos ziet (zie tabel A1.3 van de *Statistische Bijlage*).

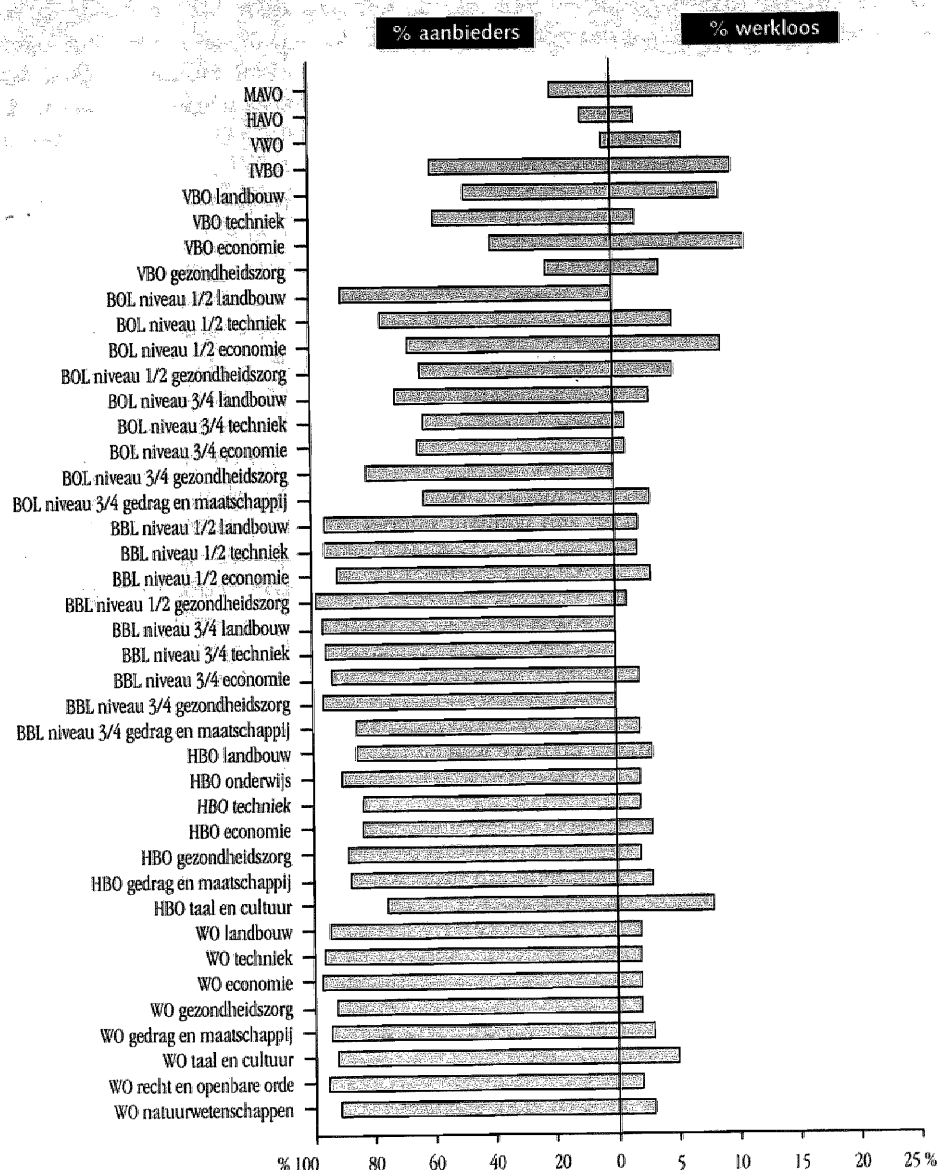
Op het moment van ondervragen heeft het merendeel van de schoolverlaters die de arbeidsmarkt hebben betreden betaald werk. Maar niet iedere schoolverlater heeft op het moment van het behalen van het diploma direct al een baan. Ook kan het voorkomen dat voor schoolverlaters de arbeidsmarktintrede minder stabiel verloopt, waarbij werkloosheid en betaald werk elkaar afwisselen. De vraag is dan ook hoe lang schoolverlaters in de periode na het verlaten van de opleiding tot en met het moment van de enquête werkloos zijn geweest? Figuur 1.8 geeft hier een antwoord op. Vermeld is het percentage gediplomeerde schoolverlaters dat vier maanden of langer werkloos is geweest in de periode na het verlaten van de opleiding en het percentage gediplomeerde schoolverlaters dat in deze anderhalf jaar in zijn geheel niet werkloos is geweest.

In vergelijking met afgelopen jaar is voor schoolverlaters van het VBO en BOL niveau 1/2 de arbeidsmarktintrede wat betreft het vinden van betaald werk minder stabiel verlopen. Het percentage schoolverlaters dat vier maanden of meer werkloos is geweest tijdens de intredeperiode is bij het VBO met 11%-punten gestegen van 3% naar 14%. Vooral veel schoolverlaters van de sector VBO economie zijn vier maanden of meer werkloos geweest (37%). Daarnaast is het percentage schoolverlaters dat tijdens de intredeperiode in zijn geheel niet werkloos is geweest, gedaald voor schoolverlaters van

³ Bij de bepaling van het werkloosheidspercentage van schoolverlaters in 2000 is overigens het AVO niet meegenomen.

Figuur 1.7

Percentage gediplomeerde schoolverlaters dat zich aanbiedt op de arbeidsmarkt en werkloosheidspercentage onder gediplomeerde schoolverlaters per opleidingssector

het VBO van 82% in 2000 naar 69% in 2001. Overigens blijkt opnieuw dat schoolverlaters van de sector VBO economie hier het laagst 'scoren'. Slechts 39% van de schoolverlaters van deze sector is niet werkloos geweest in de anderhalf jaar na het verlaten van de opleiding. Bij schoolverlaters van de BOL niveau 1/2 is het percentage school-

verlaters dat vier maanden of meer werkloos is geweest toegenomen van 7% in 2000 naar 11% in 2001, en het percentage dat niet werkloos is geweest tijdens de intredepriode is gedaald van 81% naar 74%.

Voor de overige onderwijssoorten geldt dat de intredepriode voor schoolverlaters gemiddeld genomen ook minder stabiel verloopt dan vorig jaar, maar deze verschillen zijn zeer klein, en niet van dezelfde mate als bij het VBO en BOL niveau 1/2. Over het algemeen verloopt de arbeidsmarktintrede het meest stabiel voor schoolverlaters van de BBL. Dit komt omdat veel BBL'ers al bij aanvang van de opleiding in dienst treden bij de huidige werkgever. Van de werkzame schoolverlaters van BBL niveau 1/2 is slechts 3% vier maanden of langer werkloos geweest, en bij BBL niveau 3/4 is dit percentage nog lager: 2%. Bij het HBO is de intredewerkloosheid onder afgestudeerden vrij hoog voor afgestudeerden van de sector taal en cultuur. Van de afgestudeerden HBO taal en cultuur is 13% vier maanden of meer werkloos geweest, en 69% is niet werkloos geweest na het verlaten van de opleiding. Ook hier dient rekening te worden gehouden met de specifieke situatie van kunstenaars. Veel kunstenaars hebben (meerdere) kleine banen en zijn daarom relatief vaak gedeeltelijk werkloos. De duur voor het vinden van een baan is voor WO-afgestudeerden gemiddeld genomen vrij lang. In totaal is 8% van de afgestudeerden van het WO vier maanden of langer werkloos geweest. WO-afgestudeerden hebben vaak moeite met het vinden van een passende baan (zoals duidelijk blijkt uit figuur 1.10) en zijn wellicht minder snel dan andere schoolverlaters bereid een minder passende baan te accepteren. Dit geldt met name voor de sector WO landbouw, waar 15% van de afgestudeerden vier maanden of meer werkloos is geweest.

Werkzekerheid

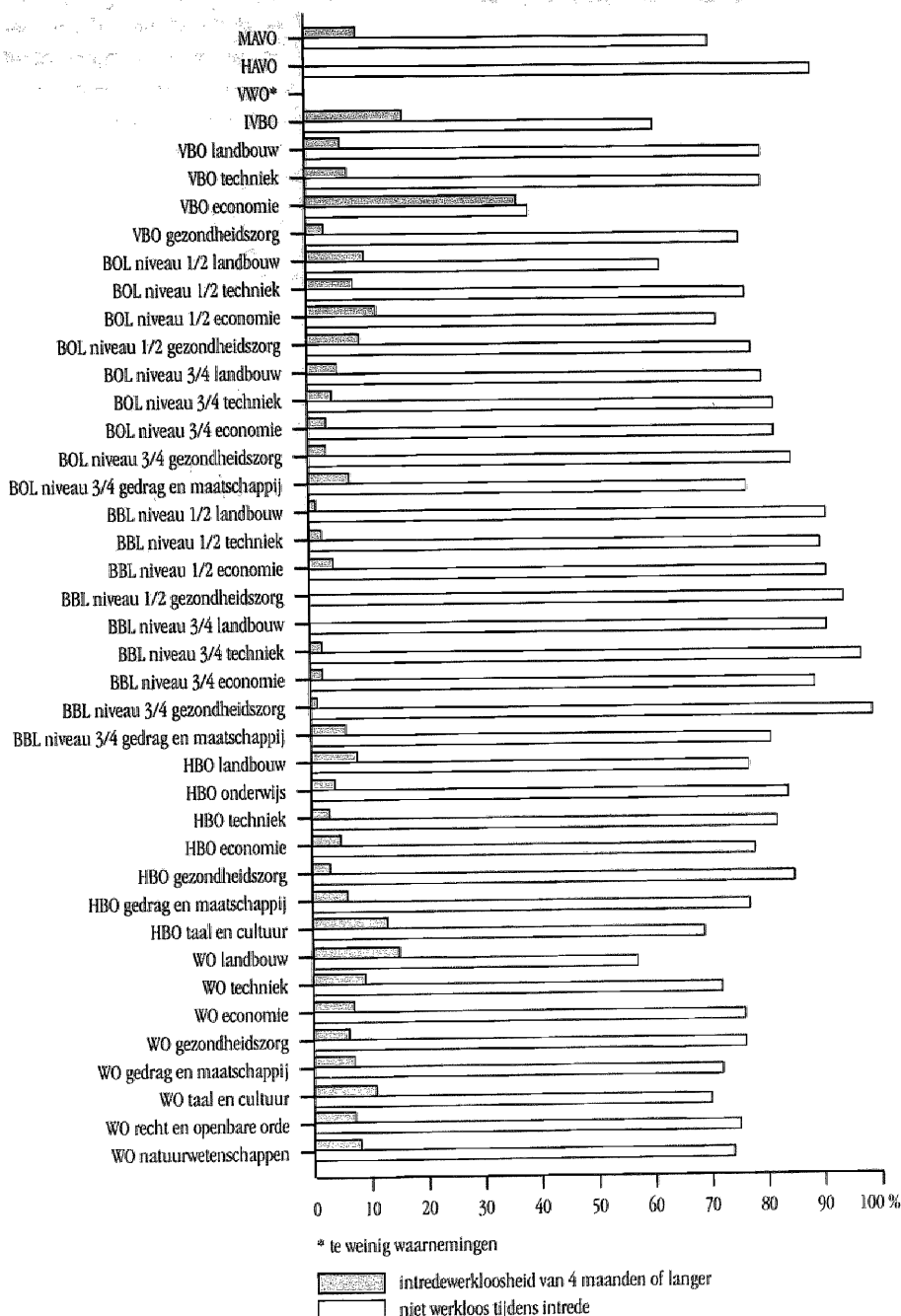
Vanwege de krappe arbeidsmarkt en het tekort aan arbeidskrachten zijn ook de arbeidsomstandigheden gunstiger geworden voor schoolverlaters. Werkgevers zijn elkaar steeds meer gaan beconcurreren om goed personeel binnen te halen. Bij deze 'concurrentieslag om de werkzoekende' spelen zowel primaire als secundaire arbeidsvoorwaarden een belangrijke rol. Om startende werknemers te behouden bieden werkgevers schoolverlaters bijvoorbeeld vaker en sneller een vaste aanstelling. De werkzekerheid is voor werkende schoolverlaters de afgelopen jaren dan ook behoorlijk toegenomen.

Figuur 1.9 gaat in op de werkzekerheid van werkzame schoolverlaters. Weergegeven is het percentage werkzame schoolverlaters met een flexibele aanstelling. Onder een flexibele aanstelling wordt verstaan een aanstelling als uitzendkracht e.d. of een tijdelijke aanstelling met een contract korter dan één jaar. Ten opzichte van vorig jaar is de werkzekerheid alléén toegenomen bij BOL niveau 3/4. Voor schoolverlaters van het VBO is de werkzekerheid echter gedaald. Het percentage schoolverlaters met een flexibele aanstelling is hier in vergelijking met afgelopen jaar gestegen van 11% naar 17%. Voor de overige onderwijssoorten geldt dat de werkzekerheid vrijwel gelijk is gebleven. In totaal heeft ruim 10% van de werkzame schoolverlaters een flexibele aanstelling.

Figuur 1.8

Intredewerkloosheid en percentage gediplomeerde schoolverlaters dat niet werkloos is geweest sinds het verlaten van de opleiding per opleidingssector

In de sector techniek is de werkzekerheid het grootst. Voor elke onderwijssoort geldt dat de sector techniek het laagste percentage flexibele aanstellingen kent. Verder komt naar voren dat de werkzekerheid groot is voor schoolverlaters van de BBL. Het percentage schoolverlaters met een flexibele aanstelling is 9% voor BBL niveau 1/2 en 6% voor BBL niveau 3/4. Veel schoolverlaters van de BBL hebben anderhalf jaar na het behalen van het diploma een vaste aanstelling, omdat ze in het kader van de opleiding al betaald werk verrichten en na het verlaten van de opleiding vaak voor dezelfde werkgever zijn blijven werken. Daarbij is de tijdelijke leer-arbeidsovereenkomst omgezet in een vast dienstverband. Schoolverlaters van het AVO en BOL niveau 1/2 hebben daarentegen het vaakst een flexibele aanstelling (respectievelijk 23% en 22%). Uit figuur 1.9 blijkt dat met name veel schoolverlaters van de sector landbouw bij BOL niveau 1/2 flexibele werknemers zijn (34%). Voor het VBO geldt dat in de sector VBO economie de werkzekerheid voor schoolverlaters het minst groot is. Meer dan 40% van de werkzame schoolverlaters van de sector VBO economie heeft een flexibele aanstelling. Verder heeft 13% van de schoolverlaters van BOL niveau 3/4 anderhalf jaar na het behalen van het diploma een flexibele aanstelling. Dit percentage is bij deze onderwijssoort het laagst voor de sector gezondheidszorg (7%). Bij het HBO heeft ruim een tiende van de afgestudeerden een flexibele aanstelling. Voor het WO ligt dit percentage iets lager (9%). Overigens is bij de sectoren gedrag en maatschappij en taal en cultuur van zowel het HBO als het WO het percentage flexibele werknemers relatief hoog.

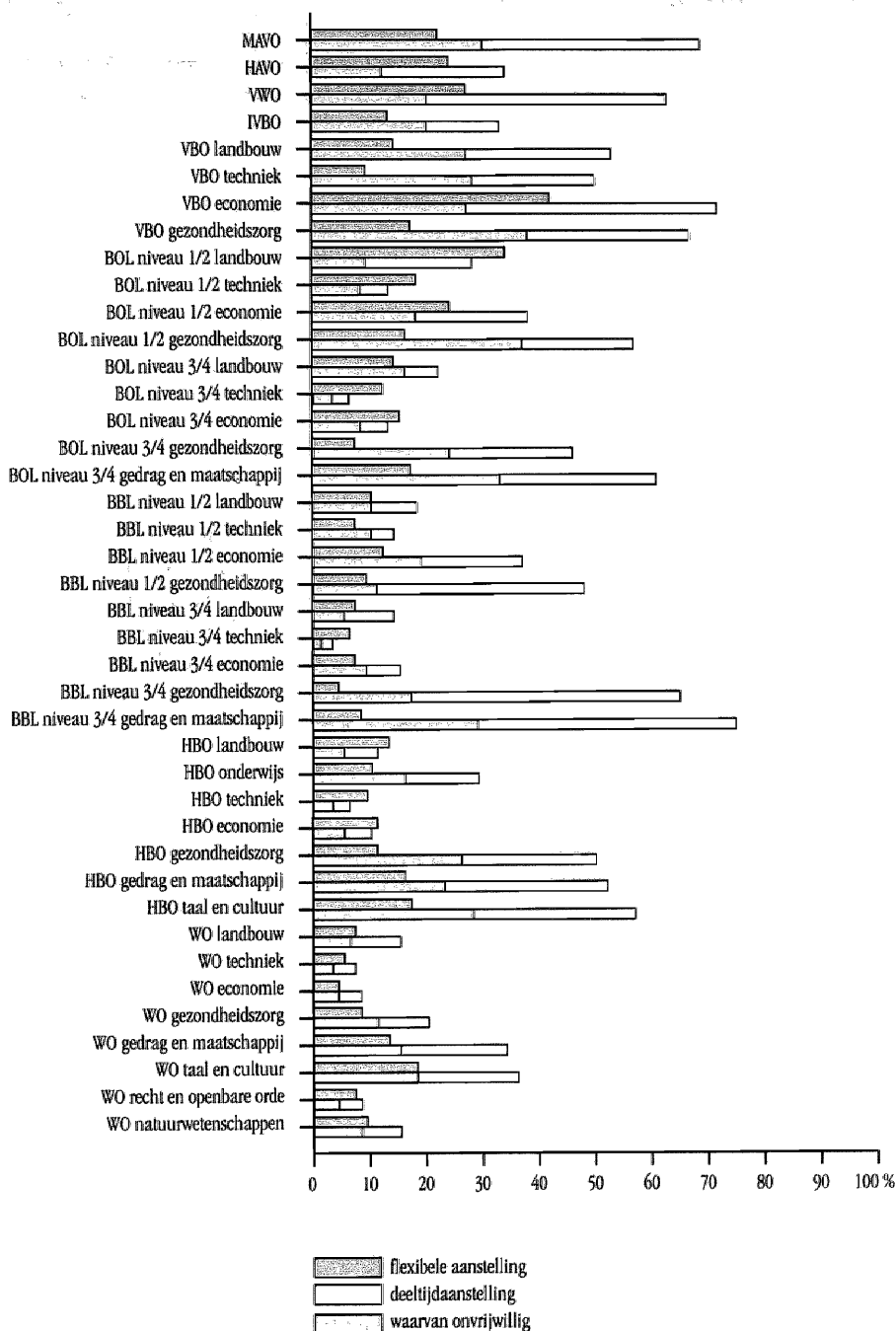
In figuur 1.9 is tevens het percentage werkzame schoolverlaters met een deeltijdaanstelling vermeld en het percentage daarvan met een onvrijwillige deeltijdaanstelling⁴. Van de werkzame schoolverlaters blijkt 30% in deeltijd te werken. Voor het AVO geldt dat veel werkende schoolverlaters een deeltijdaanstelling hebben. Ook bij het VBO is het percentage deeltijders gemiddeld genomen hoog. Deze bevindingen zijn niet verwonderlijk, omdat een groot deel van deze schoolverlaters doorstroomt naar de BBL, waar werken en leren wordt gecombineerd. Verder laat figuur 1.9 zien dat voor alle onderwijssoorten geldt dat deeltijdaanstellingen relatief vaak voorkomen in de sector gezondheidszorg en (waar van toepassing) in de sectoren gedrag en maatschappij en taal en cultuur. Dit zijn sectoren die veel door vrouwen worden gevolgd en vrouwen werken gemiddeld vaker dan mannen in deeltijd. In de sector techniek, waar het aandeel mannen groter is dan het aandeel vrouwen, geldt voor iedere onderwijssoort (met uitzondering van het VBO) dat het overgrote deel van de schoolverlaters een voltijdbaan heeft.

Ongeveer de helft van de schoolverlaters die in deeltijd werken doet dit niet vrijwillig. Bij de meeste onderwijssoorten ligt het percentage deeltijdwerkers dat voltijd wil werken rond de 50%. Alleen voor het AVO en BBL niveau 3/4 is dit percentage lager. Voor het AVO geldt dat relatief veel schoolverlaters van het HAVO en het VWO vrijwillig in deeltijd werken. Bij BBL niveau 3/4 werken in de sector gezondheidszorg schoolverlaters vaak vrijwillig in deeltijd. In de sectoren BOL niveau 3/4 landbouw en BBL niveau 1/2 techniek blijkt daarentegen dat een groot deel van de deeltijdwerkers liever voltijd

⁴ Onder individuen met een onvrijwillige deeltijdaanstelling worden degenen verstaan die minder dan 33 uur per week werken en te kennen geven meer uren te willen werken.

Figuur 1.9

Percentage werkzame schoolverlaters met een flexibele aanstelling en percentage werkzame schoolverlaters met een (onvrijwillige) deeltijdaanstelling per opleidingssector

wil werken. Meer dan 70% van de schoolverlaters met een deeltijdaanstelling in de sector BOL niveau 3/4 landbouw en BBL niveau 1/2 techniek werkt onvrijwillig in deeltijd.

Kwaliteit van het werk

De 'kwaliteit van het werk' is de tweede dimensie waarmee de arbeidsmarktintrede van schoolverlaters in beeld wordt gebracht. Twee belangrijke indicatoren voor de kwaliteit van het werk worden hier besproken: de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de huidige baan en het bruto uurloon in de huidige baan.

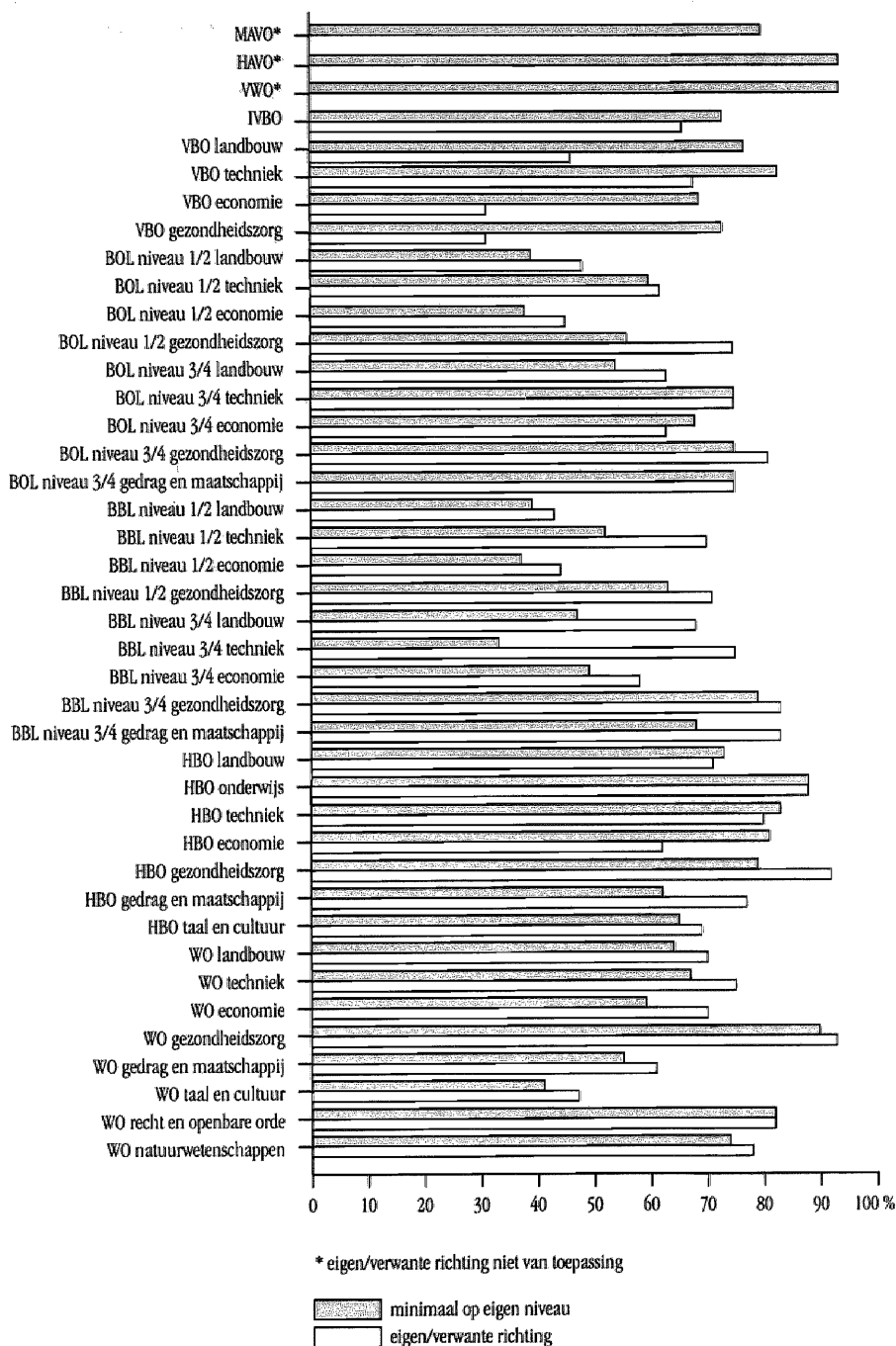
Wat betreft de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de huidige baan kunnen twee aspecten worden onderscheiden: de aansluiting van de huidige baan met het bereikte opleidingsniveau en de aansluiting van de huidige baan met de gevolgde opleidingsrichting. Beide aspecten zijn bepaald door respondenten te vragen welk opleidingsniveau en welke opleidingsrichting voor de huidige functie door de werkgever werd vereist. Figuur 1.10 laat zowel het percentage werkzame schoolverlaters zien met een baan op minimaal het eigen opleidingsniveau als het percentage schoolverlaters met een baan in de eigen of verwante opleidingsrichting.

Van de werkzame schoolverlaters heeft tweederde een baan gevonden op minimaal het eigen opleidingsniveau. Dit percentage is vrijwel gelijk aan vorig jaar. Bij het VBO is het percentage schoolverlaters met een baan die aansluit op het eigen opleidingsniveau ten opzichte van vorig jaar gestegen met 8%-punten van 69% naar 77%. Verder is opvallend dat in vergelijking met vorig jaar bij de BOL minder schoolverlaters een baan hebben gevonden op minimaal het eigen opleidingsniveau. Bij BOL niveau 1/2 is dit percentage gedaald van 53% in 2000 naar 46% in 2001 en bij BOL niveau 3/4 van 79% naar 71%. Voor beide onderwijssoorten geldt dat met name in de sectoren landbouw en economie het percentage schoolverlaters met een baan op het eigen opleidingsniveau is gedaald ten opzichte van vorig jaar.

Schoolverlaters van het AVO (85%) en afgestudeerden van het HBO (79%) vinden gemiddeld genomen het vaakst een baan op het eigen niveau. In het HBO is dit percentage hoog voor afgestudeerden van de sector HBO onderwijs, terwijl schoolverlaters van de sectoren HBO gedrag en maatschappij en HBO taal en cultuur relatief minder vaak een baan vinden die aansluit bij het bereikte opleidingsniveau. Bij de BBL is het percentage schoolverlaters met een baan op minimaal het eigen niveau het laagst. De vraag is echter of deze cijfers voor deze groep valide zijn. Schoolverlaters van de BBL zijn vaak bij hun leerbedrijf gebleven. De kans bestaat dat zij bij ondervraging niet de eisen van de huidige functie hebben aangegeven, maar de opleidingseisen die voor de leerplaats werden gesteld. In dat geval hebben ze ten onrechte een lager niveau dan vereist aangegeven (Smits, 1999). Tweederde van de WO-afgestudeerden heeft een baan die aansluit bij het behaalde opleidingsniveau. Uit figuur 1.10 komt naar voren dat veel afgestudeerden WO gezondheidszorg (92%) en WO recht en openbare orde (82%) een baan op niveau hebben gevonden. Voor afgestudeerden van de sector taal en cultuur ligt dit percentage beduidend lager (41%) en ook afgestudeerden van de sectoren WO economie en WO gedrag en maatschappij vinden minder vaak een baan op het eigen niveau.

Figuur 1.10

Percentage werkzame schoolverlaters met een baan op minimaal eigen niveau en percentage schoolverlaters met een baan in eigen/verwante richting per opleidingssector

Van de werkzame schoolverlaters heeft 69% een baan in de eigen of verwante opleidingsrichting anderhalf jaar na behalen van het diploma. Ook dit percentage is vrijwel gelijk aan vorig jaar. Uit figuur 1.10 blijkt dat de kans op het vinden van een baan in de eigen of verwante richting groter is voor schoolverlaters van een hoog opleidingsniveau dan voor schoolverlaters van een laag opleidingsniveau. Bij het VBO vinden alleen schoolverlaters van het IVBO en de sector techniek relatief vaak een baan die aansluit bij de eigen of verwante opleidingsrichting. Voor schoolverlaters van andere sectoren van het VBO is het minder eenvoudig een baan in de eigen of verwante opleidingsrichting te vinden. Voor de BOL en de BBL geldt dat vooral schoolverlaters van de sectoren landbouw en economie achterblijven bij de andere sectoren als het gaat om het vinden van een baan die aansluit bij de gevolgde opleidingsrichting.

Bij het HBO vindt het merendeel van de afgestudeerden van de sectoren gezondheidszorg (92%) en onderwijs (88%) een baan die aansluit bij de eigen opleidingsrichting. Binnen het HBO 'scoort' de sector economie relatief laag: 62% van de afgestudeerden HBO economie heeft een baan gevonden die qua richting aansluit bij de gevolgde opleiding. Afgestudeerden van het WO (71%) vinden gemiddeld genomen iets minder vaak een baan die aansluit bij de gevolgde opleidingsrichting dan afgestudeerden van het HBO (76%). Voor het WO geldt dat de sectoren die hoog 'scoren' wat betreft het aandeel afgestudeerden met een baan op niveau (WO gezondheidszorg en WO recht en openbare orde) ook hoog 'scoren' als het gaat om het vinden van een baan die aansluit bij de gevolgde opleidingsrichting. Van de afgestudeerden WO gezondheidszorg heeft 93% een baan die qua richting aansluit bij de gevolgde opleiding, en bij WO recht en openbare orde geldt dit voor 82% van de afgestudeerden. Binnen het WO vinden afgestudeerden van de sector taal en cultuur het minst vaak een baan die aansluit bij de gevolgde opleidingsrichting (47%).

In figuur 1.11 wordt ingegaan op de aanvangssalarissen van schoolverlaters. Figuur 1.11 vermeldt het bruto uurloon voor werkzame schoolverlaters. Dit is inclusief toeslagen voor ploegendienst, fooien, provisie en dergelijke maar exclusief inkomen uit overwerk, vakantiegeld, 13e maand, uitkering en dergelijke.

Voor de aanvangssalarissen van schoolverlaters in het secundair onderwijs zijn flink gestegen ten opzichte van vorig jaar. Bij BOL niveau 3/4, BBL niveau 1/2 en BBL niveau 3/4 is het bruto uurloon van schoolverlaters gestegen met 8 à 9%; BOL niveau 1/2 laat zelfs een stijging in het bruto uurloon zien van 16%. In de sector BOL niveau 1/2 gezondheidszorg is het bruto uurloon van schoolverlaters sterkst gestegen (26%) van 6,29 euro naar 7,92 euro. Voor schoolverlaters van het VBO is het startsalaris minder sterk gestegen dan voor schoolverlaters van de BOL en de BBL. Het gemiddeld bruto uurloon van VBO-schoolverlaters is gemiddeld 3% gestegen ten opzichte van afgelopen jaar.

Figuur 1.11 laat bij het VBO zien dat schoolverlaters van de sectoren techniek en gezondheidszorg gemiddeld het hoogste bruto uurloon hebben. Dit geldt ook voor BOL niveau 1/2 en BBL niveau 3/4. Bij BBL niveau 3/4 blijft vooral het bruto uurloon van schoolverlaters van de sectoren landbouw, economie en gedrag en maatschappij achter bij dat van schoolverlaters van de sectoren techniek en gezondheidszorg. Voor BOL niveau 3/4 geldt dat naast schoolverlaters van de sector techniek en gezondheidszorg ook schoolverlaters van de sector gedrag en maatschappij een vrij hoog aan-

vangssalaris hebben. Bij BBL niveau 1/2 hebben schoolverlaters van de sector techniek en de sector landbouw gemiddeld het hoogste bruto uurloon.

Het aanvangssalaris van afgestudeerden van het HBO en WO is in vergelijking met afgelopen jaar niet of nauwelijks gestegen. Bij het HBO is het gemiddeld bruto uurloon met 2% toegenomen en bij het WO is het gemiddeld bruto uurloon in vergelijking met vorig jaar zelfs gelijk gebleven. Bij het HBO liggen de aanvangssalarissen gemiddeld het hoogst in de sectoren gezondheidszorg en onderwijs. Voor het WO geldt dat afgestudeerden van de sector gezondheidszorg het hoogste startsalaris hebben (14,50 euro), terwijl afgestudeerden WO natuurwetenschappen het minst bruto per uur verdienen (11,73 euro).

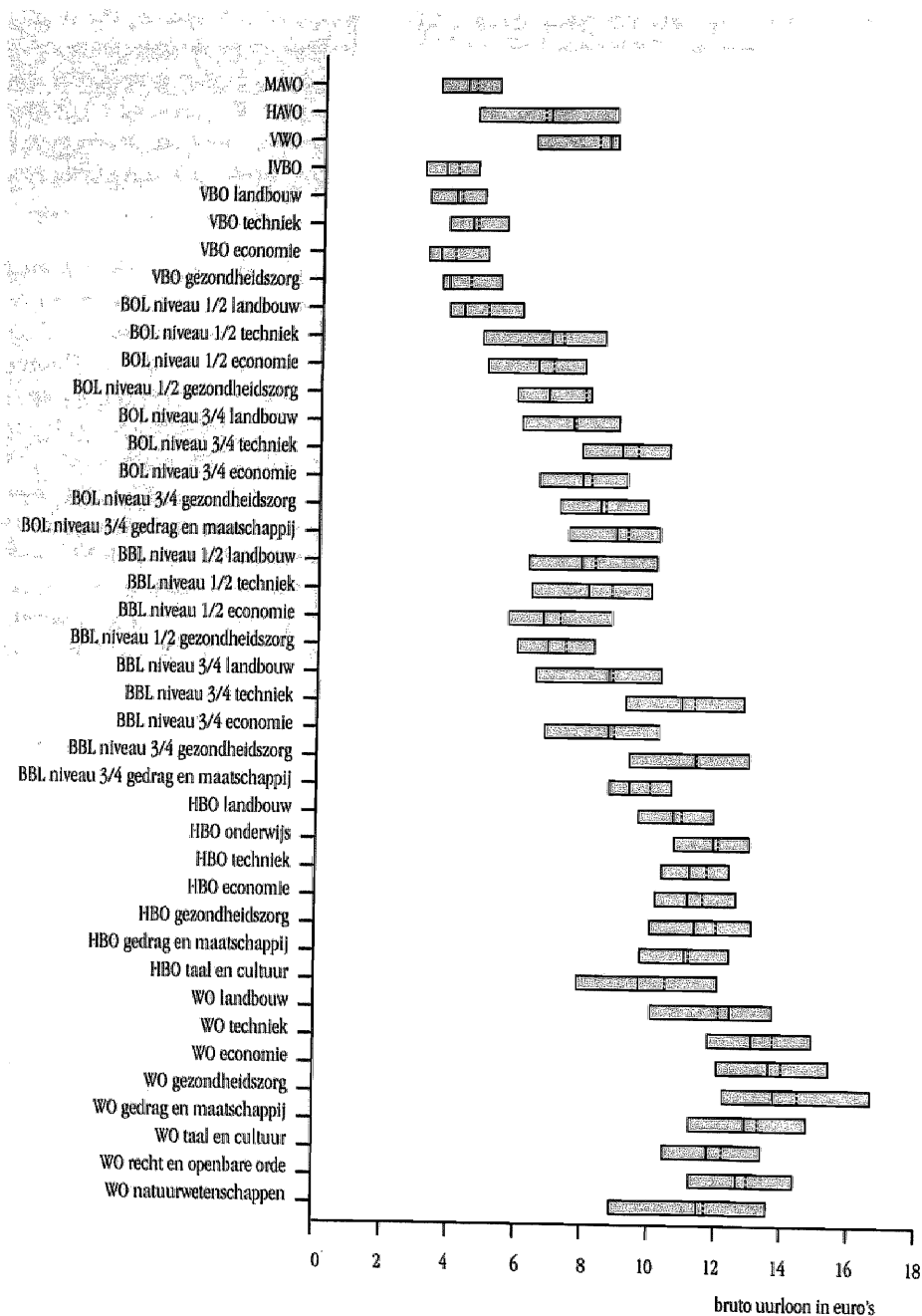
Om een indruk te krijgen van de mate waarin binnen een opleidingssector de beloning van werkzame schoolverlaters van elkaar verschilt vermeldt figuur 1.11 ook de spreiding van het bruto uurloon. Weergegeven is het 25%-kwartiel, de mediaan en het 75%-kwartiel. De mediaan geeft het bruto uurloon waar 50% van de werkende schoolverlaters onder zit en 50% van de werkende schoolverlaters boven zit; het 25%-kwartiel geeft het bruto uurloon waar 25% van de werkende schoolverlaters onder zit en 75% boven zit; het 75%-kwartiel geeft het bruto uurloon waar 75% onder zit en 25% boven zit. Bij de BBL en het WO is de spreiding van het bruto uurloon het grootst. Voor de BBL geldt dat alleen bij BBL niveau 1/2 gezondheidszorg en BBL niveau 3/4 gedrag en maatschappij de spreiding van het bruto uurloon vrij klein is. Binnen het WO is de spreiding van het bruto uurloon het grootst bij de sectoren gezondheidszorg en natuurwetenschappen. Dit kan te maken hebben met het feit dat een deel van de afgestudeerden van deze sectoren nog in een opleidingstraject zitten, bijvoorbeeld als Assistent-in-Opleiding (AiO). Deze hebben in de regel een lager bruto uurloon waardoor de spreiding van de beloning in deze sectoren groter is dan in andere sectoren. Verder laat bij het HBO alleen de sector HBO taal en cultuur een grote spreiding in het bruto uurloon zien.

Oordeel over de opleiding

Voor schoolverlaters die de arbeidsmarkt betreden vormt de afgesloten opleiding de basis voor de beroepsloopbaan. Daarbij is van belang dat de opleiding goed is afgestemd op het werk, waardoor schoolverlaters een goed start kunnen maken op de arbeidsmarkt. Figuur 1.12 vermeldt het percentage werkzame schoolverlaters dat de aansluiting tussen opleiding en werk voldoende tot goed vindt. In totaal vindt 85% van de werkzame schoolverlaters dat de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de huidige functie voldoende tot goed is. Schoolverlaters van de BBL geven het vaakst aan de aansluiting tussen opleiding en werk voldoende tot goed te vinden (86% voor BBL niveau 1/2 en 90% voor BBL niveau 3/4). Dit versterkt nogmaals ons vermoeden dat de resultaten van figuur 1.10 voor schoolverlaters van de BBL niet datgene weerspiegelen wat ze feitelijk beogen te meten. Figuur 1.10 suggereert dat voor schoolverlaters van de BBL de gevonden baan qua niveau minder goed aansluit bij de gevolgde opleiding. Als aan BBL-schoolverlaters zelf wordt gevraagd hoe ze de aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de gevonden baan ervaren, dan zijn ze een heel stuk positiever over die aansluiting.

Figuur 1.11

Beloning op basis van bruto uurloon van werkzame schoolverlaters per opleidingssector (25%-kwartiel, mediaan, 75%-kwartiel)

Verder zijn binnen de BOL en het HBO de verschillen tussen de opleidingssectoren vrij klein als het gaat om het oordeel van schoolverlaters over de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en het huidige werk. Alleen bij de sector BOL niveau 1/2 landbouw en HBO taal en cultuur is het percentage schoolverlaters die deze aansluiting voldoende tot goed vindt iets lager dan bij de andere sectoren. Bij het WO zijn afgestudeerden van de sector taal en cultuur minder vaak tevreden over de aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de huidige baan dan WO-afgestudeerden van andere sectoren. Bij WO taal en cultuur vindt 67% van de afgestudeerden de aansluiting tussen opleiding en het huidige werk voldoende tot goed. Voor de overige sectoren van het WO geldt dat 83% of meer van de afgestudeerden positief is over deze aansluiting.

Daarnaast is aan schoolverlaters met betaald werk gevraagd of zij, achteraf gezien, opnieuw voor dezelfde opleiding zouden kiezen (zie figuur 1.12). In totaal 77% van de werkende schoolverlaters zou, achteraf gezien, voor dezelfde opleiding kiezen. Bij BBL niveau 3/4 ligt dit percentage met 83% het hoogst, terwijl schoolverlaters van BOL niveau 1/2 het minst vaak aangeven, achteraf gezien, opnieuw dezelfde opleiding te kiezen (64%). Overigens blijkt uit figuur 1.12 dat wanneer schoolverlaters positief oordelen over de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de huidige baan, dit niet altijd betekent dat schoolverlaters opnieuw voor dezelfde opleiding zouden kiezen. Over het algemeen is het aandeel schoolverlaters dat, achteraf gezien, opnieuw dezelfde opleiding zou kiezen lager dan het aandeel schoolverlaters dat de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de huidige voldoende tot goed vindt. Dit geldt vooral voor schoolverlaters van de sectoren landbouw en economie van BOL niveau 1/2 en het WO. Een uitzondering wordt echter gevormd door afgestudeerden HBO taal en cultuur. Binnen het HBO vinden afgestudeerden van de sector taal en cultuur de aansluiting tussen gevolgde opleiding en de huidige functie het minst vaak voldoende tot goed (71%), terwijl ze het vaakst aangeven opnieuw voor dezelfde opleiding te kiezen (86%).

Arbeidsmarktpositie van opleidingen

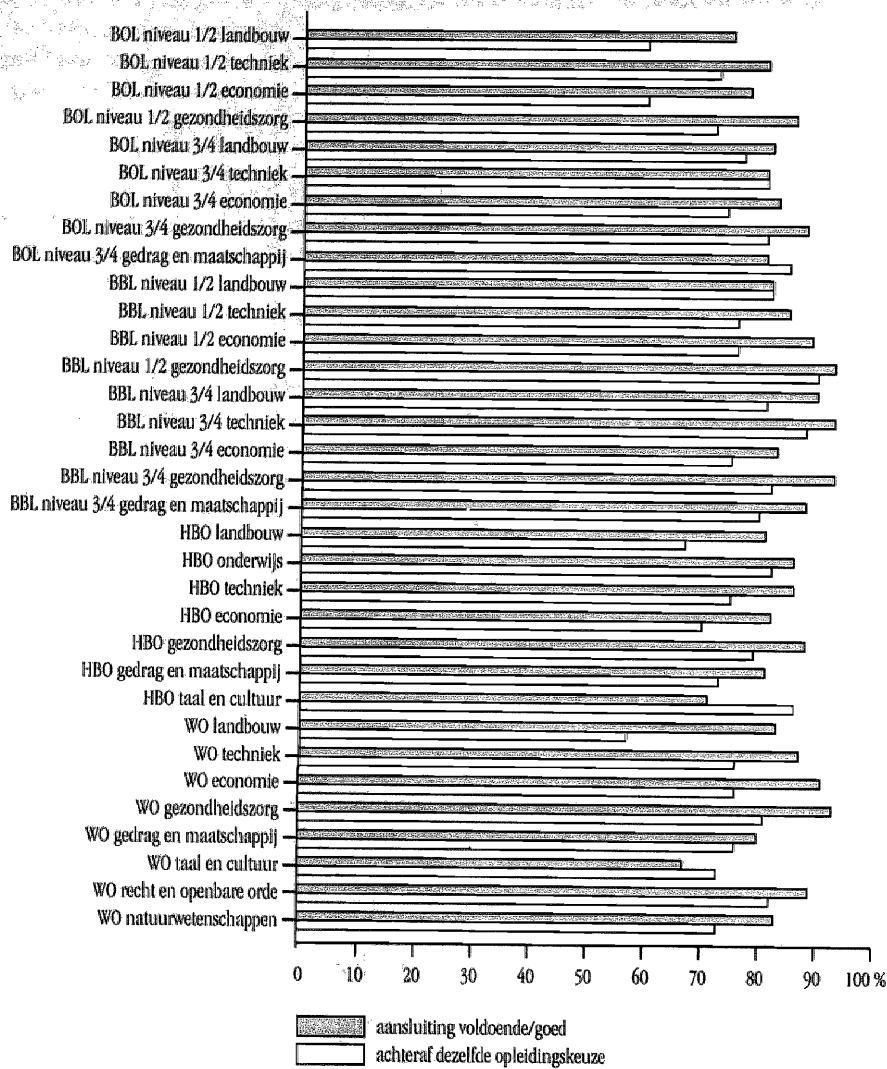
Met behulp van de belangrijkste in deze paragraaf besproken indicatoren over de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters kan worden aangegeven voor welke opleidingssectoren de transitie van school naar werk voorspoedig verloopt en voor welke minder voorspoedig. Door middel van factoranalyse zijn deze indicatoren herleid tot twee dimensies: 'werkgelegenheid en werkzekerheid' en 'kwaliteit van het werk'. De dimensie 'werkgelegenheid en werkzekerheid' kent hoge factorladingen op de indicatoren 'percentage werkzame beroepsbevolking', 'percentage schoolverlaters dat korter dan vier maanden werkloos is geweest' en 'percentage vaste aanstellingen'. De dimensie 'kwaliteit van het werk' kent hoge ladingen op de indicatoren 'percentage schoolverlaters met een baan op het eigen opleidingsniveau', 'percentage schoolverlaters met een baan in de eigen/verwante richting' en 'gemiddeld bruto uurloon'⁵. Door samenvoeging van de verschillende indicatoren zijn schalen samengesteld voor de beide dimensies⁶. Aan de hand hiervan is

⁵ Het bruto uurloon is daarbij gecorrigeerd voor verschillen in leeftijd tussen schoolverlaters.

⁶ Bij de dimensie 'werkgelegenheid en werkzekerheid' is voor het VWO de indicator 'percentage schoolverlaters dat korter dan vier maanden werkloos is geweest' niet meegenomen en bij de dimensie 'kwaliteit van het werk' is voor het AVO de indicator 'percentage schoolverlaters met een baan in de eigen/verwante richting' niet meegenomen.

Figuur 1.12

Percentage werkzame schoolverlaters dat de aansluiting tussen opleiding en werk als goed of voldoende beoordeelt en percentage werkzame schoolverlaters dat achteraf gezien dezelfde opleiding zou volgen per opleidingssector

bepaald hoe verschillende opleidingssectoren ten opzichte van elkaar scoren op de twee dimensies⁷. Tabel 1.1 geeft een kwalitatieve typering van de scores van de onderscheiden opleidingssectoren op beide dimensies⁸.

Tabel 1.1 laat zien dat voor de meeste opleidingssectoren van de BBL de werkgelegenheid en werkzekerheid relatief goed is. Wat dit betreft 'scoort' de BBL beter dan de andere onderwijssoorten. Voor het VBO en BOL niveau 1/2 zijn de scores op de dimensie 'werkgelegenheid en werkzekerheid' het minst goed. De werkgelegenheid en werkzekerheid is voor veel opleidingssectoren van het VBO en BOL niveau 1/2 relatief slecht of relatief zeer slecht. Alleen de sectoren VBO techniek, BOL niveau 1/2 techniek en BOL niveau 1/2 gezondheidszorg laten een gemiddelde score zien op de dimensie 'werkgelegenheid en werkzekerheid'. De verschillende opleidingssectoren van BOL niveau 3/4 scoren gemiddeld op de dimensie 'werkgelegenheid en werkzekerheid', en voor de sector BOL niveau 3/4 gezondheidszorg is de score relatief goed. Ook voor de meeste sectoren van het HBO en het WO is de werkgelegenheid en werkzekerheid gemiddeld. Een uitzondering wordt gevormd door de sector WO landbouw en de sector taal en cultuur van het HBO en WO die relatief slecht scoren op deze dimensie.

Verder komt uit tabel 1.1 naar voren dat de 'kwaliteit van het werk' relatief goed is voor afgestudeerden van het HBO en het WO. Voor veel opleidingssectoren in het HBO en WO is de kwaliteit van het werk relatief goed. Dit geldt met name voor de sector WO gezondheidszorg die op deze dimensie het hoogst scoort. Overigens blijkt wel dat voor de sector WO taal en cultuur de kwaliteit van het werk relatief slecht is. Daarnaast is voor schoolverlaters van het AVO de kwaliteit van het werk gemiddeld tot relatief zeer goed en voor de meeste opleidingssectoren van BOL niveau 3/4 is de score op de dimensie 'kwaliteit van het werk' gemiddeld. De overige onderwijssoorten blijven wat betreft de kwaliteit van het werk enigszins achter bij het AVO, BOL niveau 3/4, het HBO en WO. Voor veel sectoren van het VBO, BOL niveau 1/2 en de BBL is de kwaliteit van het werk relatief slecht. Het minst goed scoren de sectoren landbouw en economie van BOL niveau 1/2 en BBL niveau 1/2 op deze dimensie.

⁷ Uitgangspunt hiervoor vormen de scores op beide dimensies. Deze zijn bepaald als het gemiddelde van de tot normalscores getransformeerde indicatoren en ze zijn getypeerd als relatief zeer slecht ($Z < -1,5$), relatief slecht ($-1,5 < Z < -0,5$), gemiddeld ($-0,5 < Z < 0,5$), relatief goed ($0,5 < Z < 1,5$) en relatief zeer goed ($Z > 1,5$).

⁸ Opgemerkt dient te worden dat het om een relatieve typering gaat. De waarde relatief slecht voor een opleidingssector betekent niet perse dat de arbeidsmarktpositie van deze sector absoluut gezien slecht is, maar dat deze in relatieve termen slecht scoort (dat wil zeggen ten opzichte van andere opleidingssectoren).

Tabel 1.1

Relatieve typering van 'werkgelegenheid en werkzekerheid' en 'kwaliteit van het werk' per opleidingssector

Opleidingssector	Werkgelegenheid en werkzekerheid	Kwaliteit van het werk
MAVO	relatief slecht	gemiddeld
HAVO	gemiddeld	relatief goed
VWO	gemiddeld	relatief zeer goed
IVBO	relatief slecht	relatief slecht
VBO landbouw	relatief slecht	relatief slecht
VBO techniek	gemiddeld	gemiddeld
VBO economie	relatief zeer slecht	relatief slecht
VBO gezondheidszorg	gemiddeld	relatief slecht
BOL niveau 1/2 landbouw	relatief slecht	relatief zeer slecht
BOL niveau 1/2 techniek	gemiddeld	relatief slecht
BOL niveau 1/2 economie	relatief zeer slecht	relatief zeer slecht
BOL niveau 1/2 gezondheidszorg	relatief slecht	gemiddeld
BOL niveau 3/4 landbouw	gemiddeld	relatief slecht
BOL niveau 3/4 techniek	gemiddeld	gemiddeld
BOL niveau 3/4 economie	gemiddeld	gemiddeld
BOL niveau 3/4 gezondheidszorg	relatief goed	gemiddeld
BOL niveau 3/4 gedrag en maatschappij	gemiddeld	gemiddeld
BBL niveau 1/2 landbouw	relatief goed	relatief zeer slecht
BBL niveau 1/2 techniek	relatief goed	gemiddeld
BBL niveau 1/2 economie	gemiddeld	relatief zeer slecht
BBL niveau 1/2 gezondheidszorg	relatief goed	relatief slecht
BBL niveau 3/4 landbouw	relatief goed	relatief slecht
BBL niveau 3/4 techniek	relatief goed	relatief slecht
BBL niveau 3/4 economie	relatief goed	relatief slecht
BBL niveau 3/4 gezondheidszorg	relatief goed	gemiddeld
BBL niveau 3/4 gedrag en maatschappij	gemiddeld	gemiddeld
HBO landbouw	gemiddeld	gemiddeld
HBO onderwijs	gemiddeld	relatief goed
HBO techniek	gemiddeld	relatief goed
HBO economie	gemiddeld	gemiddeld
HBO gezondheidszorg	gemiddeld	relatief goed
HBO gedrag en maatschappij	gemiddeld	gemiddeld
HBO taal en cultuur	relatief slecht	gemiddeld
WO landbouw	relatief slecht	gemiddeld
WO techniek	gemiddeld	relatief goed
WO economie	gemiddeld	relatief goed
WO gezondheidszorg	gemiddeld	relatief zeer goed
WO gedrag en maatschappij	gemiddeld	gemiddeld
WO taal en cultuur	relatief slecht	relatief slecht
WO recht en openbare orde	gemiddeld	relatief goed
WO natuurwetenschappen	gemiddeld	relatief goed

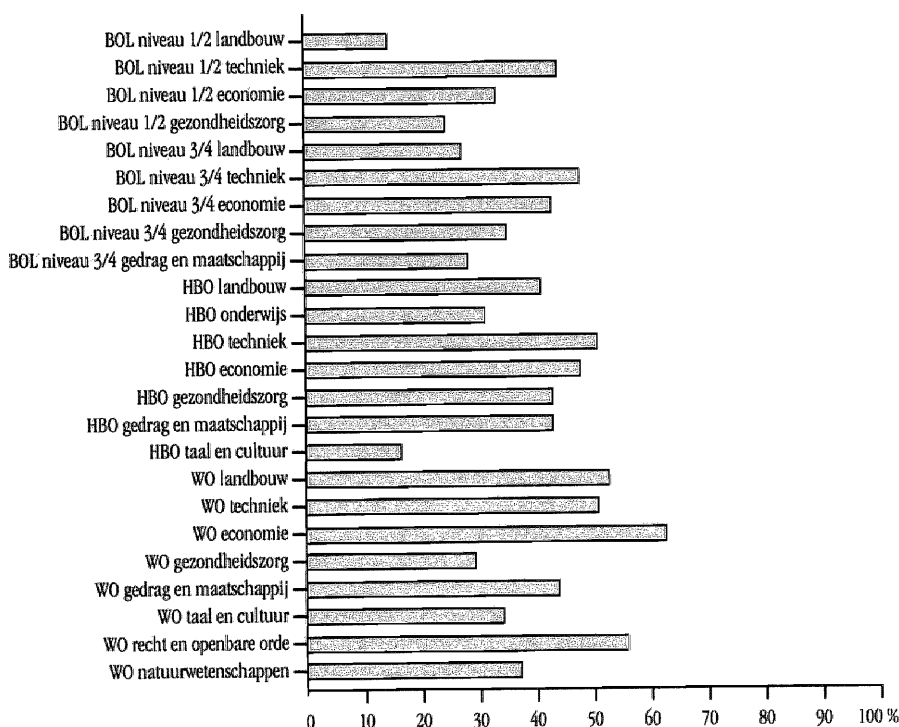
Deelname aan cursussen en bedrijfsopleidingen

Tot slot van dit hoofdstuk wordt de deelname aan bijscholing besproken. Eerder in dit hoofdstuk is ingegaan op de gediplomeerde schoolverlaters die na het behalen van het diploma hebben gekozen voor een vervolgopleiding. Dit betrof zowel de schoolverlaters die de studie vervolgen in een voltijdopleiding als degenen die een deeltijdoplei-

ding in het kader van de BBL zijn gaan volgen. Naast het reguliere onderwijs is deelname aan cursussen en bedrijfsopleidingen voor schoolverlaters een manier om nieuwe kennis en vaardigheden op te doen. De deelname aan cursussen of bedrijfsopleidingen geeft enerzijds een indicatie voor de mogelijkheden die werkzame schoolverlaters hebben om op de arbeidsmarkt nieuwe kennis en vaardigheden op te doen. Anderzijds kan deelname aan een cursus of bedrijfsopleiding duiden op een tekort aan kennis en vaardigheden bij de uitoefening van de baan. In figuur 1.13 is het percentage werkzame schoolverlaters weergegeven dat na het verlaten van de opleiding heeft deelgenomen aan een cursus of bedrijfsopleiding. Het betreft voor het werk relevante cursussen en bedrijfsopleidingen en geen hobbycursus en dergelijke.

Figuur 1.13

Percentage werkzame schoolverlaters dat een cursus of bedrijfsopleiding heeft gevolgd per opleidingssector

In totaal heeft 40% van de werkzame schoolverlaters sinds het behalen van het diploma een cursus of bedrijfsopleiding gevolgd. Uit figuur 1.13 blijkt dat afgestudeerden van het HBO en WO gemiddeld vaker deelnemen aan cursussen en bedrijfsopleidingen dan schoolverlaters van de BOL. Binnen de onderwijssoorten zijn er behoorlijke verschillen tussen de sectoren in het percentage schoolverlaters dat een cursus of bedrijfsopleiding heeft gevolgd. Voor zowel BOL niveau 1/2 als BOL niveau 3/4 geldt dat werkende schoolverlaters van de sectoren economie en techniek het vaakst deelnemen aan cur-

sussen of bedrijfsopleidingen, terwijl schoolverlaters van de sector landbouw veel minder vaak een cursus of bedrijfsopleiding volgen. Bij het HBO nemen afgestudeerden van de sector taal en cultuur het minst vaak deel aan cursussen of bedrijfsopleidingen (15%). Ook voor het WO geldt dat bij de sector taal en cultuur de deelname aan cursussen en bedrijfsopleiding vrij laag is (33%). Bovendien volgen relatief weinig afgestudeerden van de sector gezondheidszorg een cursus of bedrijfsopleiding (28%). Afgestudeerden van de sector WO economie nemen daarentegen het vaakst deel aan cursussen en bedrijfsopleidingen.

2 Dynamiek in de arbeidsmarktpositie van opleidingen

2.1 Inleiding

In het afgelopen decennium hebben zich belangrijke ontwikkelingen voorgedaan in de overgang van school naar werk. Voor een deel waren deze ontwikkelingen conjunctuureel bepaald, zoals de hoge werkloosheid in het begin van de jaren negentig en de krapte op de arbeidsmarkt in de recente jaren. Deels echter lijkt er ook sprake te zijn geweest van meer structurele trends, zoals de flexibilisering van de arbeidsmarkt of gewijzigde opvattingen over de gewenste inrichting van het onderwijs en de gevolgen daarvan voor de aansluiting tussen opleiding en werk. Dankzij het feit dat in Nederland nu ruim 10 jaar op systematische wijze informatie wordt verzameld over de positie van schoolverlaters op de arbeidsmarkt⁹, kunnen we nu ook een beter inzicht geven in de vraag hoe de positie van opleidingen over de tijd gezien veranderd is en of er inderdaad sprake is van bepaalde structurele trends. In dit hoofdstuk geven we een overzicht van de belangrijkste ontwikkelingen die zich in de periode 1992-2001 hebben voorgedaan in de positie van deze opleidingen op de arbeidsmarkt¹⁰. Daarbij maken we gebruik van verschillende indicatoren die tezamen een afgewogen beeld geven van de verschillende dimensies van de arbeidsmarktpositie. Allereerst wordt nagegaan in hoeverre de gevolgde opleiding voor de schoolverlaters eindonderwijs is dan wel dat men na de opleiding verder is gaan leren. Vervolgens wordt onderzocht in hoeverre de schoolverlaters door de arbeidsmarkt worden geabsorbeerd. Daarna worden twee indicatoren belicht die inzicht geven in de arbeidsvoorwaarden van degenen die zijn gaan werken: het percentage dat een vaste aanstelling heeft en het gemiddeld bruto uurloon. Vervolgens wordt nader ingezoomd op de kwalitatieve aansluiting tussen opleiding en werk: hebben de schoolverlaters werk gevonden dat qua niveau en richting aansluit bij de door hen gevolgde opleiding? En hoe beoordelen ze de aansluiting tussen opleiding en werk? Ten slotte belichten we de oordelen van de schoolverlaters: in hoeverre zijn ze achteraf tevreden over de door hen gevolgde opleiding?

In zekere zin kan de dynamiek in een aantal van de hierboven gebruikte arbeidsmarkt-indicatoren ook gezien worden als een weerslag van de wijze waarop opleidingen reageren op veranderingen in verhoudingen tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt. Niet elke opleiding heeft daarbij dezelfde mogelijkheden of flexibiliteit om te reageren op schommelingen in vraag-aanbod verhoudingen. Bij sommige opleidingen zal een daling van de vraag direct resulteren in een stijging van de werkloosheid, terwijl bij andere opleidingen schoolverlaters zullen gaan uitwijken naar andere beroepen. Opleidingen opereren ook op verschillende segmenten van de arbeidsmarkt met uiteenlopende substitutiemogelijkheden en verschillen in loonstarheid. Zowel vanuit de vraagkant als vanuit de aanbodkant kan de flexibiliteit derhalve verschillen. In de slot-

⁹ Vanaf 1991 over de afgestudeerden van het HBO (HBO-Monitor), vanaf 1992 over de schoolverlaters van het voortgezet onderwijs en secundair beroepsonderwijs (RUBS) en vanaf 1998 over de afgestudeerden van het WO (WO-Monitor).

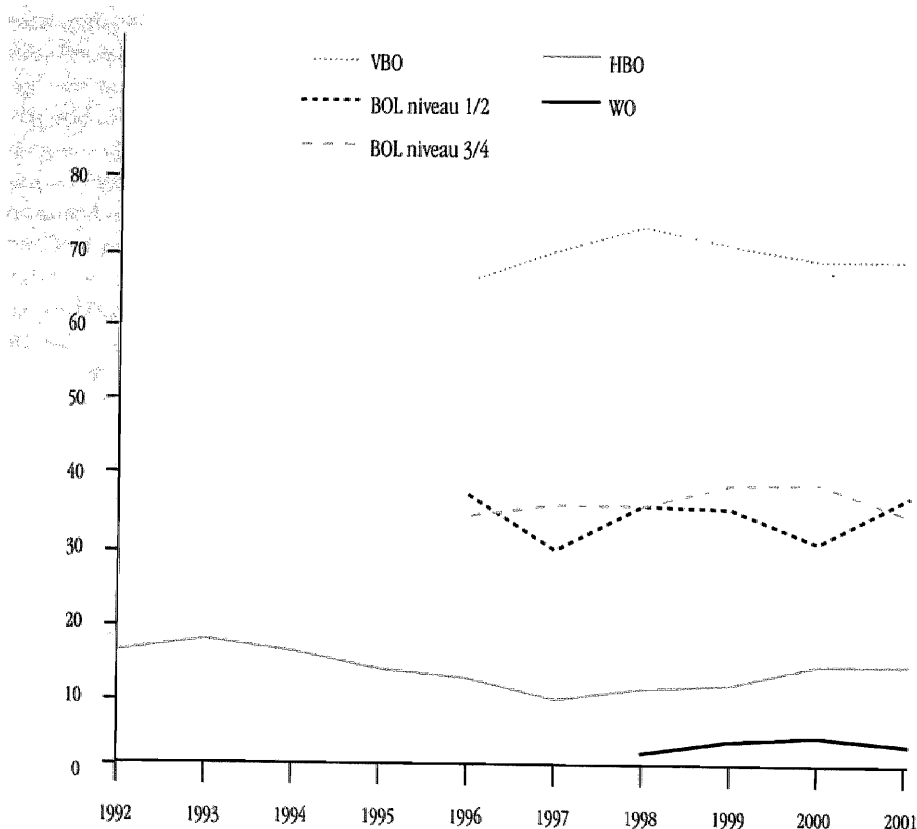
¹⁰ We laten daarbij het AVO en de BBL buiten beschouwing.

paragraaf van dit hoofdstuk zal een analyse worden gemaakt van de aanpassingsprocessen van opleidingen aan verschuivingen in vraag-aanbod verhoudingen.

2.2 In hoeverre is de gevolgde opleiding eindonderwijs?

In hoofdzaak kunnen een vijftal bestemmingen van schoolverlaters worden onderscheiden: betaald werk, werkloos, student/scholier, combinatie van werken en leren, huishouden en (uitsluitend in het begin van de jaren negentig) militaire dienst. De twee laatste activiteiten laten we hier buiten beschouwing, omdat het hier doorgaans om zeer kleine aantallen handelt. Het doorleren van schoolverlaters in vervolgonderwijs en het combineren van werk en vervolgonderwijs vormen wel belangrijke activiteiten van schoolverlaters. Deze geven inzicht in de vraag in hoeverre een opleiding als eindonderwijs wordt beschouwd. Alhoewel de actuele situatie op de arbeidsmarkt een effect

Figuur 2.1
Verder leren

Toelichting:

* vraagstelling voor VBO en BOL is veranderd in 1996; daarom geen cijfers beschikbaar voor de periode 1992-1995

* voor WO zijn geen cijfers beschikbaar voor de periode 1992-1997

kan hebben op de beslissing van schoolverlaters om al dan niet door te leren¹¹, zijn andere factoren waarschijnlijk belangrijker. Zo hangt de doorstroom naar vervolgonderwijs sterk af van het niveau waarop men het onderwijs verlaten heeft en (hiermee samenhangend) de leeftijd. Figuur 2.1 presenteert de ontwikkeling van het percentage schoolverlaters dat aangeeft op het moment van ondervraging scholier of student te zijn dan wel werk en opleiding te combineren in het kader van de BBL¹².

De figuur illustreert duidelijk het verschil naar niveau. Voor schoolverlaters van het HBO en WO is de gevolgde opleiding in vrijwel alle gevallen eindonderwijs. Bij het HBO stroomt nog tussen 10 en 15% van de afgestudeerden door naar een vervolgopleiding, bij het WO is dat nog geen 5%. Hier staat tegenover dat het VBO voor de meeste schoolverlaters géén eindonderwijs is: ongeveer 70% van de schoolverlaters stroomt door naar een vervolgopleiding. De BOL opleidingen zitten hier precies tussen in met doorstroompercentages tussen de 30 en 40%. Opvallend is dat er nauwelijks verschil is in doorstroom tussen de korte (1- of 2-jarige) opleidingen en de lange (3- of 4-jarige) opleidingen.

De doorstroom naar vervolgonderwijs vertoont niet veel dynamiek. Er zijn wel wat lichte schommelingen in de tijd, maar die lijken nauwelijks een systematisch patroon op te leveren. Bij BOL niveau 1/2 bijvoorbeeld zijn de schommelingen eerder toevallig dan systematisch te noemen. Bij het HBO is de doorstroom naar vervolgonderwijs vanaf 1994 enigszins afgenomen, maar lijkt vanaf 1999 de doorstroom - ondanks de hoogconjunctuur en gespannen arbeidsmarkt in die jaren - weer enigszins toe te nemen. Het is onwaarschijnlijk dat deze ontwikkelingen in doorstroompatronen samenhangen met ontwikkelingen op de arbeidsmarkt. Ze lijken eerder verklaard te moeten worden op basis van andere factoren die de doorstroom bepalen, zoals het verbeterde aanbod van verkorte WO opleidingen voor HBO afgestudeerden.

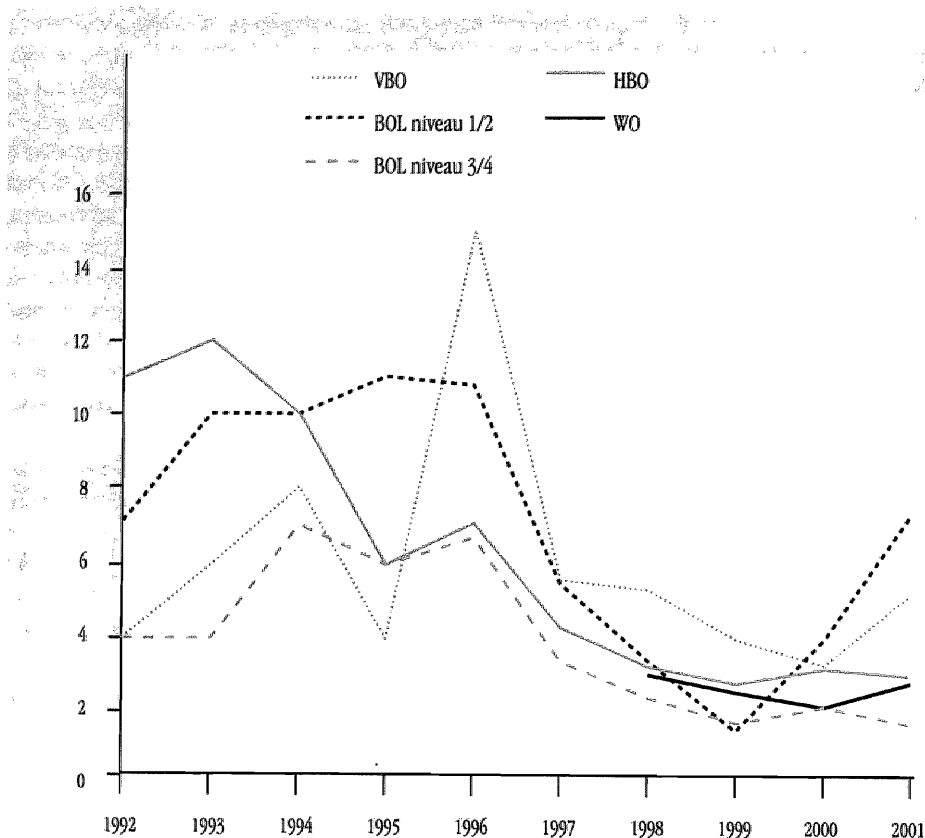
2.3 De absorptie van schoolverlaters op de arbeidsmarkt

De absorptie van schoolverlaters kan rechtstreeks worden afgelezen aan de hand van het percentage schoolverlaters dat betaald werk heeft gevonden. In figuur 2.2 is de ontwikkeling van de werkloosheid weergegeven.

¹¹ Bij een hoge werkloosheid zijn schoolverlaters eerder geneigd om het moment waarop men gaat werken uit te stellen. Dit staat ook wel bekend als het 'discouraged worker effect'. Door het stapelen van opleidingen hoopt men de eigen relatieve arbeidsmarktkansen te verbeteren.

¹² Voor de VBO- en BOL-opleidingen worden enkel gegevens gepresenteerd vanaf 1996. In dat jaar is het meetmoment van het RUBS onderzoek veranderd van driekwart jaar na het verlaten van de opleiding naar anderhalf jaar, hetzelfde meetmoment als bij de HBO-Monitor. Het effect van deze verandering is het grootst voor de bepaling van het percentage schoolverlaters dat zegt door te stromen naar een vervolgopleiding. Vaak wordt na het VBO of de BOL een korte éénjarige opleiding gevolgd of men start met een opleiding maar maakt die niet af. Om die reden is het percentage scholieren - studenten driekwart jaar na het verlaten van de opleiding veel hoger dan na anderhalf jaar (zie ook ROA, 1997b).

Figuur 2.2
Werkloosheid

Toelichting:

* meetmoment voor VBO en BOL is veranderd in 1996

* voor WO zijn geen cijfers beschikbaar voor de periode 1992-1997

Direct is te zien dat deze indicator veel meer dynamiek vertoont dan de voorgaande. De werkloosheid nam in de eerste helft van de jaren negentig nog toe om vervolgens in 1997 scherp te dalen. Bij het HBO heeft deze daling eerder ingezet (namelijk al in 1995) dan bij het VBO¹³ en de BOL. Opvallend is dat voor het VBO en de BOL niveau 1/2 de werkloosheid recent weer lijkt toe te nemen als gevolg van de teruggang in de conjunctuur, terwijl de werkloosheid voor de hogere opleidingen op een zeer laag niveau blijft. Dit duidt erop dat de lagere opleidingsniveaus eerder én langer geconfronteerd worden met ongunstige arbeidsmarktomstandigheden. Het is overigens niet zo dat de

¹³ De verandering in het meetmoment heeft waarschijnlijk slechts een gering effect op de meting van de werkloosheid, zoals de ontwikkeling bij de BOL laat zien. De extreme waarden voor het VBO in 1995 en 1996 moeten waarschijnlijk als een uitschieter beschouwd worden die eerder met steekproef-fluctuaties samenhangen.

kans op werkloosheid lineair samenhangt met het opleidingsniveau. Zo ligt de kans op werkloosheid voor de BOL niveau 1/2 voor een groot deel van de periode boven die van het VBO en ligt de werkloosheid van de BOL niveau 3/4 tijdens de gehele periode onder die van het HBO.

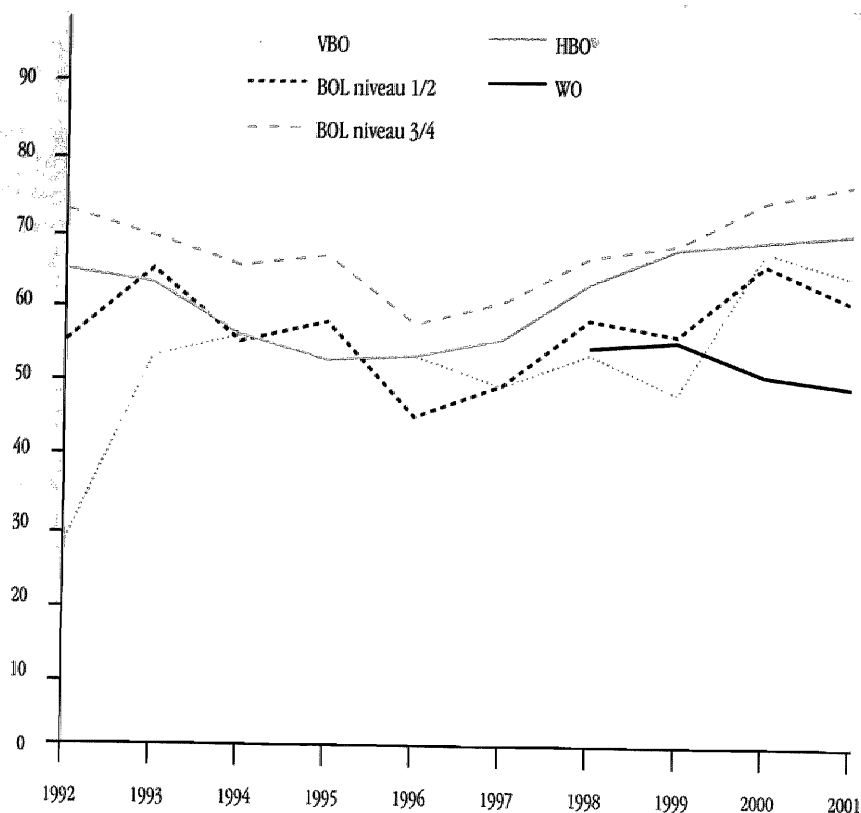
2.4 De arbeidsvoorwaarden

Flexibilisering werd in de jaren negentig gezien als een belangrijke bijdrage aan de bestrijding van de jeugdwerkloosheid (Wielers, Van der Meer en Sanderse, 2001). Door het verlagen van de ontslagkosten zou de transitie van inactiviteit naar betaald werk soepeler verlopen. Het aantal tijdelijke banen is dan ook sterk gegroeid en wordt voor een belangrijk deel verantwoordelijk gehouden voor de banengroei in Nederland (SCP, 1998). Tijdelijke aanstellingen zijn daarmee een manifestatie van een zwakke arbeidsmarktpositie. Dit suggereert dat bij een gespannen arbeidsmarkt het aandeel van vaste contracten juist weer zou kunnen toenemen. Dat werd door diverse auteurs bestreden. Zij veronderstelden dat 'flexwerk' een blijvend verschijnsel zou zijn en dat de werknemers zich zouden gaan ontwikkelen tot 'werkondernemers' (Van der Zee, 1995). Met deze laatste term wordt bedoeld dat werknemers zelf verantwoordelijk zijn voor hun loopbaanplanning en 'employability' en voortdurend van baan naar baan zouden 'hopen'. Figuur 2.3 geeft inzicht in de vraag of flexibilisering inderdaad zo'n omvangrijk fenomeen is voor schoolverlaters en in hoeverre hier sprake is van een structurele dan wel een meer conjuncturele trend.

In het algemeen is het aantal schoolverlaters dat in tijdelijke banen werkzaam is kleiner dan het aantal dat in vaste banen werkt. Over vrijwel de gehele periode en voor alle opleidingsniveaus schommelt het percentage vaste aanstellingen tussen de 50 en 70%. Daarmee is de vaste baan nog steeds de dominante verschijningsvorm en vormen tijdelijke aanstellingen een minderheid ('atypical employment'). Duidelijk is te zien dat het percentage vaste aanstellingen voor de meeste opleidingsniveaus daalt tot 1996 om vervolgens weer te stijgen. Daarmee lijkt deze indicator eerder de conjuncturele ontwikkeling te volgen en dus samen te hangen met de ontwikkelingen in de werkgelegenheid. Sterker nog, voor elk van de onderscheiden opleidingsniveaus blijkt het percentage vaste aanstellingen voor schoolverlaters in 2001 boven het niveau van 1992 te liggen. Er is dus zeker geen sprake van een structurele trend naar meer tijdelijke aanstellingen. De verschillen tussen de opleidingsniveaus zijn niet erg systematisch. Het percentage vaste aanstellingen ligt over de gehele periode het hoogst bij BOL niveau 3/4 gevolgd door het HBO. Het percentage vaste aanstellingen ligt relatief laag bij het VBO en het WO. Voor beide opleidingsniveaus geldt dat een relatief grote groep werk combineert met een opleiding, waarbij doorgaans een tijdelijk contract voor de opleidingsperiode wordt geboden. Voor het VBO is dat de groep die naar de BBL gaat en voor het WO zijn dit de AiO's, OiO's en AGiO's.

In de neoklassieke theorie is het prijsmechanisme verantwoordelijk voor het ruimen van de markt. Verschuivingen in vraag-aanbod verhoudingen leiden tot aanpassingen in de prijs, waardoor een nieuw evenwicht ontstaat. Ook de beloning van schoolverlaters kan reageren op veranderende arbeidsmarktomstandigheden. Zo constateert het Centraal Planbureau dat de CAO lonen in 2001 sterk gestegen zijn als gevolg van de

Figuur 2.3
Vaste aanstelling

Toelichting:

* meetmoment voor VBO en BOL is veranderd in 1996

* voor WO zijn geen cijfers beschikbaar voor de periode 1992-1997

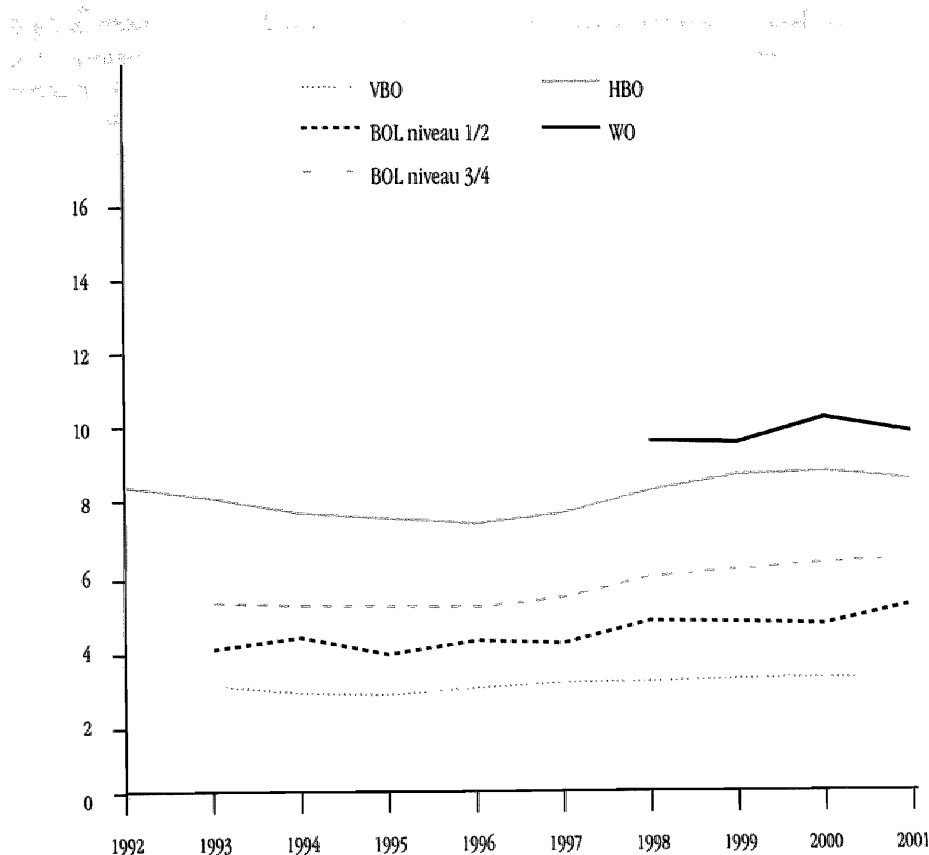
hoge inflatie en de voortdurende krapte op de arbeidsmarkt (CPB, 2001). Figuur 2.4 geeft de ontwikkeling van de reële uurlonen weer, dat wil zeggen dat de hoogte van de lonen gecorrigeerd zijn voor de inflatie¹⁴. Voor het VBO en de BOL heeft bovendien een correctie plaats gevonden voor de lonen in de periode 1993-1995. In die periode vond het meetmoment gemiddeld een half jaar eerder plaats, waardoor de beloning zo'n 4% lager uitvalt¹⁵.

Bij het HBO tekent zich een duidelijke ontwikkeling af van een lichte daling van het reële uurloon tot 1996 om vervolgens te stijgen tot 2000 en in 2001 weer licht te dalen.

¹⁴ Berekend zijn de bruto uurlonen in de hoofdfunctie inclusief toeslagen voor ploegendienst of onregelmatige werktijden maar exclusief de vergoeding voor overuren. De bruto uurlonen zijn teruggerekend naar de prijzen van 1990 op basis van CBS consumentenprijsindexcijfers.

¹⁵ Deze berekening is gebaseerd op de parameterschattingen van de leeftijdseffecten in 1995. Deze bedragen 8% per leeftijdsjaar en dus 4% voor een half jaar.

Figuur 2.4
Reëel bruto uurloon in euro's (prijspeil 1990)

Toelichting:

- * meetmoment voor VBO en BOL is veranderd in 1996
- * voor WO zijn geen cijfers beschikbaar voor de periode 1992-1997
- * voor VBO en BOL geen cijfers beschikbaar voor 1992

De uurlonen voor de WO-ers lijken deze ontwikkeling goeddeels te volgen. Bij de BOL daarentegen is eerder sprake van een trendmatige stijging van de reële uurlonen over de gehele periode. Bij het VBO ten slotte lijkt helemaal geen sprake te zijn van enige trendmatige ontwikkeling van de beloning en zijn de reële lonen over de gehele periode vrijwel onveranderd gebleven. De ontwikkeling van iemands salaris hangt hier nauw samen met de ontwikkeling van de minimum jeugdlonen zonder aanpassingen naar boven of naar beneden.

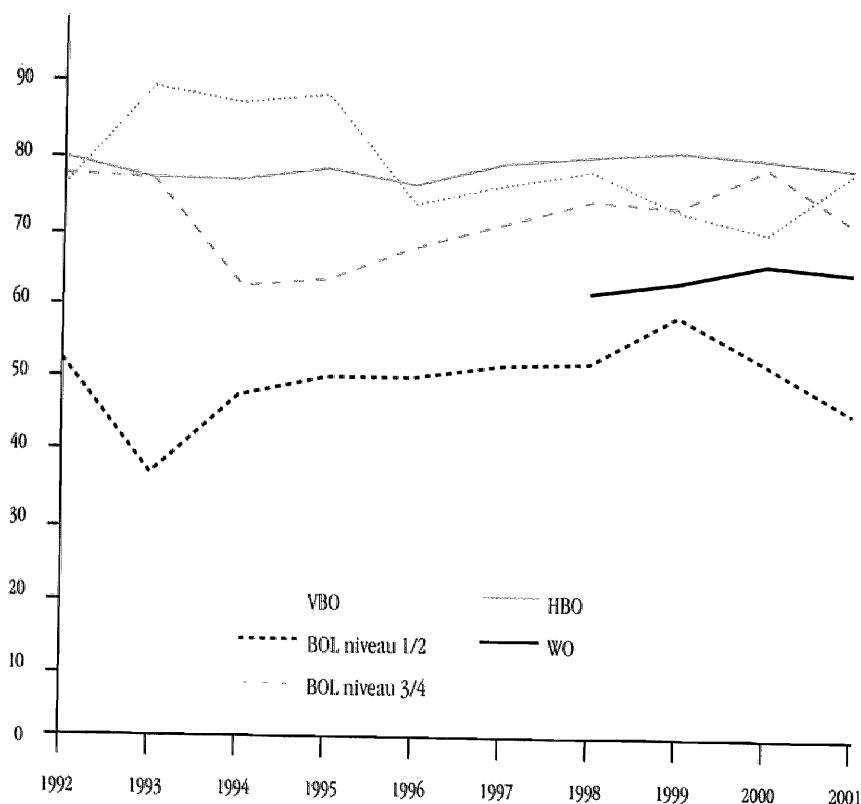
2.5 De kwalitatieve aansluiting

Veranderingen in de arbeidsvoorwaarden vormen maar één weg waarlangs aanpassing van gewijzigde vraag-aanbod verhoudingen kan plaats vinden. Een belangrijk aanpassingsmechanisme is ook gelegen in gewijzigde voorkeuren van werkgevers en

werknemers zelf. Werkgevers kunnen bij een aanbodtekort van een bepaalde opleidingscategorie ertoe overgaan om werknemers met een andere opleidingsachtergrond te recruter. Ook werknemers kunnen bij een tekortschietende vraag hun eigen voorkeuren bijstellen en werk in een andere richting of op een ander niveau zoeken. Deze substitutiemogelijkheden vormen daarmee een belangrijk aanpassingsmechanisme (zie bijvoorbeeld Wieling en Borghans, 2001). Dupuy en de Grip (2002) laten zien dat met name grote bedrijven vaak op deze manier hun rekrutering aanpassen aan de schaarste op de arbeidsmarkt. In deze paragraaf worden deze substitutiemogelijkheden vanuit het perspectief van de schoolverlaters geanalyseerd. Figuur 2.5 geeft een overzicht van de ontwikkelingen van het percentage schoolverlaters dat een baan weet te verwerven waarvoor minimaal het eigen opleidingsniveau werd gevraagd.

De figuur laat zien dat de ontwikkeling in deze indicator bij de meeste opleidingsniveaus veel dynamiek vertoont. Een uitzondering wordt gevormd door de ontwikkeling bij het HBO die een vrij constant beeld laat zien. Iets minder dan 80% van de afgestu-

Figuur 2.5
Werkzaam op eigen opleidingsniveau

Toelichting:

* meetmoment voor VBO en BOL is veranderd in 1996

* voor WO zijn geen cijfers beschikbaar voor de periode 1992-1997

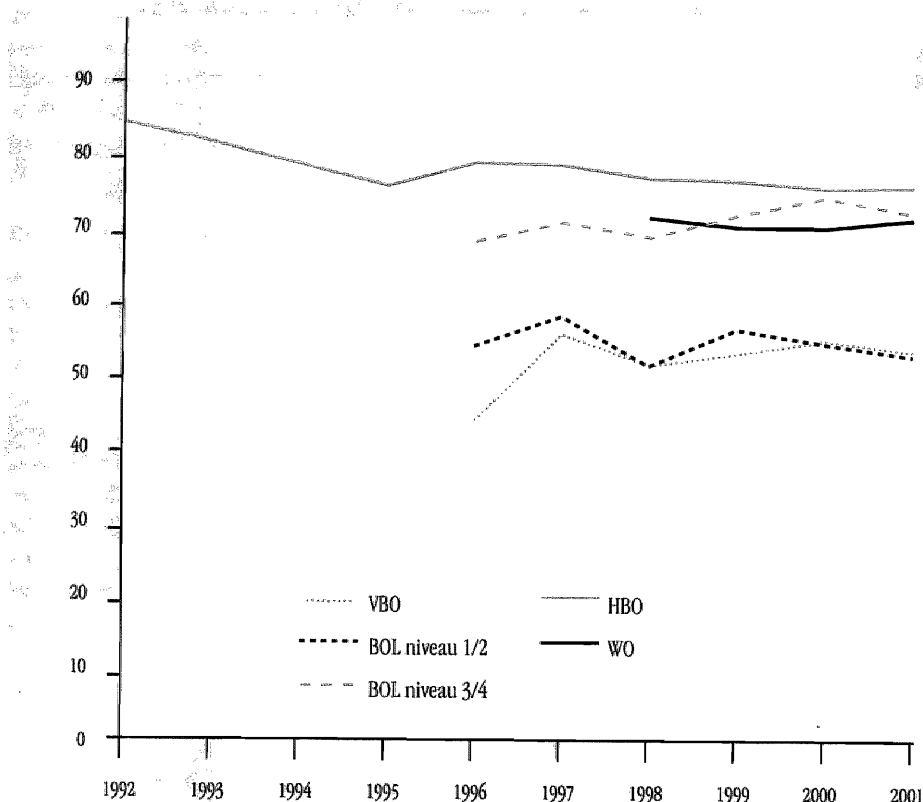
deerden heeft een baan op HBO-niveau of hoger. Bij de overige opleidingsniveaus is sprake van meer schommelingen in de tijd, maar die lopen niet altijd parallel. Voor het VBO geldt dat het aandeel dat werk vindt op het eigen niveau, flink afneemt tussen 1995 en 1996, maar ook tussen 1998 en 2000, om vervolgens weer te stijgen. Bij BOL niveau 1/2 is sprake van een flinke daling in 1993, waarna er een stijging plaats vindt tot 1999 en vervolgens weer een daling in de twee jaren daarna. Bij BOL niveau 3/4 zien we een vergelijkbare ontwikkeling maar dan telkens een jaar later. Voor het WO is alleen informatie beschikbaar vanaf 1997. Daar is sprake van een gestage stijging van het percentage dat een baan op WO-niveau verwerft.

Er zijn twee opleidingsniveaus waar het percentage schoolverlaters dat onder het eigen niveau werkzaam is, beduidend lager is: BOL niveau 1/2 en het WO. Op zich zelf zegt dit nog niets over de arbeidsmarktpositie van beide onderwijssoorten. In het geval van het WO is immers sprake van een zeer lage werkloosheid, terwijl voor BOL niveau 1/2 sprake is van een meer preciaire arbeidsmarktsituatie. Beide onderwijssoorten kunnen wel geïnterpreteerd worden als opleidingen voor een arbeidsmarktsegment waar het onderscheid met het naast lager gelegen opleidingsniveau in de rekrutering diffuus is. Zo blijkt voor een belangrijk deel van de hoger opgeleiden een arbeidsmarktsegment te bestaan waarvoor zowel WO- als HBO-opgeleiden in aanmerking komen¹⁶. Iets vergelijkbaars doet zich voor aan de onderkant bij schoolverlaters van het VBO en BOL niveau 1/2. Ook zij komen voor een deel in dezelfde banen terecht, banen waarvoor minimaal VBO wordt gevraagd. Bij de overige opleidingsniveaus is meer sprake van een duidelijke afscheiding ten opzichte van het naast lager gelegen niveau. Zo lijkt er weinig overlap te zijn in het niveau van de banen voor HBO en BOL niveau 3/4, hetgeen spoort met de bevindingen uit hoofdstuk 3 waar zal blijken dat de verdeling van beide opleidingsniveaus over de beroepsgroepen sterk verschillen.

Figuur 2.6 geeft het percentage schoolverlaters dat aangeeft dat voor de huidige functie de eigen of een verwante opleidingsrichting werd vereist. De vraagstelling in de enquête voor VBO en BOL is in 1996 gewijzigd en daarom niet goed vergelijkbaar met de cijfers in de periode 1992-1995. Deze zijn daarom in de figuur weggelaten. Deze indicator over de kwalitatieve aansluiting is - anders dan de voorgaande indicator - voor tweemaal uitleg vatbaar. Enerzijds impliceert het werken in een baan waarvoor de eigen of een verwante opleidingsrichting wordt vereist dat de in de opleiding verworven competenties meer en beter benut worden dan wanneer men werkzaam is in banen waarvoor de eigen opleiding geen bijzondere betekenis heeft. In dat opzicht kan het werken binnen de eigen opleidingsrichting als gunstig worden bestempeld. Anderzijds geeft deze indicator ook iets weer van de mate waarin verworven competenties ook buiten het eigen beroependomein bruikbaar zijn en past het binnen een trend om opleidingen breder te maken en niet strikt te fixeren op een specifiek beroependomein. Werken in een baan buiten de eigen opleidingsrichting (mits dit niet gepaard gaat met een sterk productiviteitsverlies) kan in dat opzicht als gunstig worden beschouwd.

¹⁶ Dat wil overigens nog niet zeggen dat WO en HBO opgeleiden hetzelfde functioneren of dezelfde beloningperspectieven hebben (zie Allen et al., 2001).

Figuur 2.6
Werkzaam binnen eigen of verwante opleidingsrichting

Toelichting:

* vraagstelling voor VBO en BOL is veranderd in 1996; daarom geen cijfers beschikbaar voor de periode 1992-1995

* voor WO zijn geen cijfers beschikbaar voor de periode 1992-1997

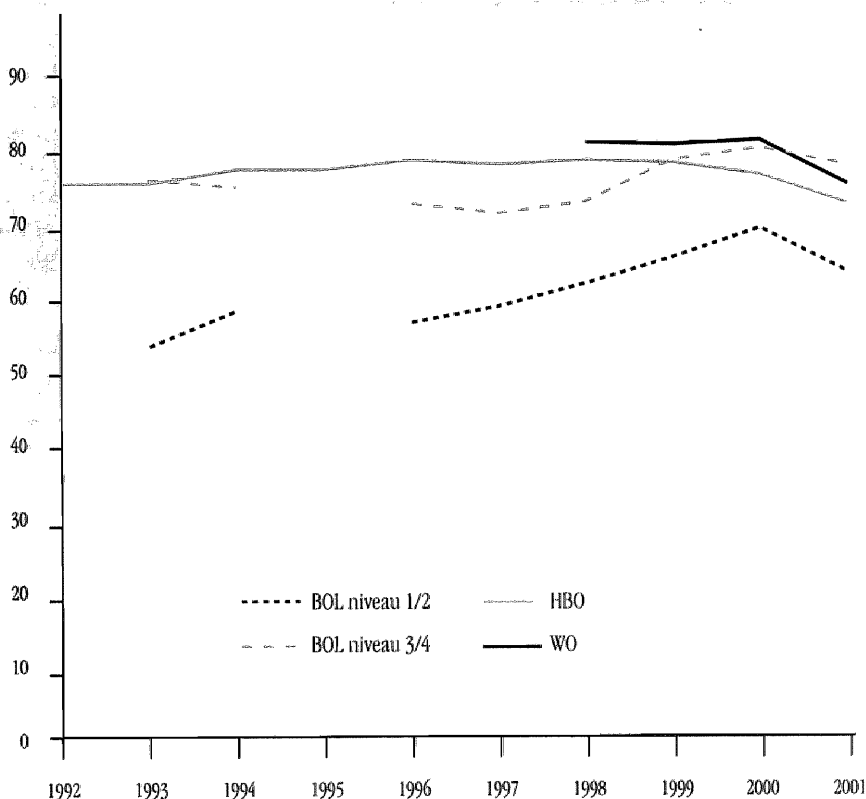
Beide elementen zien we in de figuur ook terugkeren. De hogere opleidingsniveaus (HBO en WO) kenmerken zich door een geleidelijke daling van het percentage werkenden dat een baan heeft binnen de eigen opleidingsrichting. Bij het HBO is deze daling het best zichtbaar: van 85% in 1992 naar 76% in 2001. In de eerste helft van de jaren '90 had dit nog geïnterpreteerd kunnen worden als een reactie op de verslechterende arbeidsmarktomstandigheden. De ontwikkeling in de tweede helft van de jaren '90 maakt echter duidelijk dat eerder sprake is van een structurele verbreding van het beroependomein van de HBO-opleidingen, dan wel een zuigkracht vanuit bepaalde segmenten: ook bij een gespannen arbeidsmarkt daalt het percentage afgestudeerden dat werkzaam is binnen de eigen opleidingsrichting. Bij de VBO en BOL niveau 3/4 opleidingen zien we juist de tegenovergestelde ontwikkeling. Hier zien we - in lijn met de verbeterde arbeidsmarktomstandigheden - een stijging van het percentage dat binnen de eigen opleidingsrichting werkzaam is. Alleen bij de BOL niveau 1/2 opleidingen lijkt een duidelijke trend afwezig te zijn. Opvallend ten slotte is de duidelijke tweedeling die zich bij deze indicator voordoet tussen de lagere opleidingsniveaus (VBO en

BOL niveau 1/2) enerzijds en de hogere niveaus (BOL niveau 3/4, HBO en WO) anderzijds. De zwaardere investering in vakspecifiek menselijk kapitaal bij de hogere opleidingsniveaus vertaalt zich in een hoog percentage afgestudeerden dat werk ambieert én vindt binnen de eigen opleidingsrichting¹⁷. De VBO en BOL niveau 1/2 opleidingen daarentegen bereiden voor op een arbeidsmarktsegment waar specifieke opleidingsvereisten er minder toe doen, simpelweg omdat de vereiste competenties over de hele linie lager liggen en eventuele deficiënties makkelijker zijn weg te werken.

Naast de hierboven genoemde indicatoren over de aansluiting naar niveau en richting is aan de respondenten ook gevraagd om een oordeel te geven over de aansluiting tus-

Figuur 2.7
Oordeel over aansluiting goed/voldoende

Toelichting:

* geen cijfers beschikbaar voor VBO

* voor WO zijn geen cijfers beschikbaar voor de periode 1992-1997

¹⁷ Het feit dat de WO-afgestudeerden - ondanks hun langere opleiding - relatief vaker buiten de eigen opleidingsrichting werkzaam zijn weerspiegelt het meer generieke karakter van de meeste WO-opleidingen.

sen opleiding en werk (zie figuur 2.7). Uiteraard vertoont deze indicator een belangrijke overlap met de andere twee indicatoren over de kwalitatieve aansluiting. Wanneer schoolverlaters onder hun niveau of buiten hun opleidingsrichting werkzaam zijn zullen ze de aansluiting tussen opleiding en werk in het algemeen als minder goed beoordelen. Echter ook wanneer men een baan heeft die formeel gezien minder goed past bij de gevolgde opleiding, kan er - in de ogen van de schoolverlaters - nog steeds sprake zijn van een redelijk goede aansluiting. En omgekeerd, wanneer een baan formeel gezien goed aansluit bij de opleiding kan er nog steeds sprake zijn van een discrepantie tussen hetgeen men in de opleiding geleerd heeft en wat men in het werk nodig heeft. Deze indicator geeft derhalve veel meer een beeld van de wijze waarop opleidingen hun studenten voorbereiden voor de latere beroepspraktijk.

In de laatste jaren geeft zo'n 80% van de schoolverlaters aan dat de aansluiting van de opleiding met de huidige functie goed of voldoende is. Dit duidt er al op dat ook wanneer afgestudeerden werkzaam zijn in een functie beneden het eigen opleidingsniveau of buiten de eigen opleidingsrichting er nog geen sprake hoeft te zijn van een slechte aansluiting. De percentages voor deze indicator liggen bij de meeste opleidingsniveaus immers veel hoger dan voor de indicator werkzaam op eigen niveau. Duidelijk is te zien dat het oordeel van de afgestudeerden over de aansluiting tussen opleiding en werk voor alle niveaus een lichte verbetering laat zien. Voor de laatste jaren kan dat natuurlijk samenhangen met de verbeterde situatie op de arbeidsmarkt, maar ook daarvoor kan een stijgende lijn geconstateerd worden. Dit zou er op kunnen duiden dat opleidingen steeds beter voorbereiden op de latere beroepspraktijk. Opvallend is voorts dat de verschillen tussen de niveaus vrij klein zijn en bovendien afnemen in de tijd.

2.6 Het oordeel achteraf

In deze paragraaf gaan we na of het oordeel achteraf over de gevolgde opleiding in de afgelopen tien jaar veranderd is. Aan de respondenten is gevraagd of ze, wanneer ze op dit moment opnieuw de keus zouden moeten maken, wederom voor de gevolgde opleiding zouden kiezen. Dit hangt slechts ten dele af van de arbeidsmarktpositie van de betreffende opleiding. Dit blijkt uit het feit dat sommige opleidingssectoren, zoals het kunstvakonderwijs, al jaren een hoge mate van tevredenheid met de gevolgde opleiding laten zien, terwijl de arbeidsmarktpositie vrij ongunstig is (zie De Vries en Ramaekers, 2001). Het oordeel over de opleiding wordt dan ook meer bepaald door de vraag of de verwachtingen waarmee men de opleiding is gestart ook zijn uitgekomen.

Een meerderheid van de schoolverlaters is tevreden over de gevolgde opleiding en zou, wanneer ze weer voor de keuze zouden staan de betreffende opleiding opnieuw kiezen (zie figuur 2.8). Wel zijn er duidelijke verschillen tussen BOL niveau 1/2 enerzijds en de hogere opleidingsniveaus anderzijds. Deze verschillen worden in de loop van de tijd wel kleiner. Opvallend is dat de tevredenheid bij de BOL vanaf 1997 een duidelijk stijgende lijn laat zien, maar dat het afgelopen jaar een flinke daling heeft plaatsgevonden. Bij het HBO zien we een vergelijkbare ontwikkeling, zij het minder geproforceerd. Tot 1996 neemt de tevredenheid van de HBO afgestudeerden licht toe en vanaf 1999 daalt deze weer. Eerder hebben we geconstateerd dat in diezelfde periode ook de doorstroom naar vervolgonderwijs bij het HBO is toegenomen. Beide ontwikkelingen wijzen in zekere zin in dezelfde richting van een (licht) toenemende ontevredenheid met de gevolgde opleiding.

Arbeidsmarktperspectief (ITA) geeft voor een bepaalde prognoseperiode de verhouding tussen enerzijds de verwachte instroom van schoolverlaters en het aanbod van kortdurend werklozen met een bepaalde opleidingsachtergrond en anderzijds het aantal baanopeningen voor nieuwkomers op de arbeidsmarkt met de betreffende opleidingsachtergrond. Een hogere waarde van de ITA duidt op een relatief slechter perspectief.

In de loop van de jaren is de prognosemethodiek steeds verfijnder geworden en is het aantal opleidingstypen waarvoor een voorspelling wordt gemaakt verdubbeld van ruim vijftig naar meer dan honderd (ROA, 1997a). Voor de huidige analyse brengt dit het probleem met zich mee dat de indeling in onderwijstypen niet helemaal vergelijkbaar is in de tijd. Besloten is daarom om de ITA's allemaal te bepalen op het geaggregeerde niveau van onderwijssectoren waarbij bepaalde kleinere onderwijssectoren zijn samengevoegd¹⁸. De betreffende geaggregeerde ITA's zijn bepaald als het gemiddelde van de onderliggende opleidingstypen waarbij gewogen is naar het aantal werkenden met het betreffende opleidingstype in het basisjaar van de prognoseperiode.

Om een vergelijking mogelijk te maken met de schoolverlatersgegevens zijn ook deze laatste geclusterd naar dezelfde opleidingsectoren. In de prognoses voor het secundair beroepsonderwijs wordt geen onderscheid gemaakt naar niveau of naar leerweg. Derhalve zijn bij de schoolverlatersgegevens de verschillende niveaus (BOL niveau 1/2 en BOL niveau 3/4) samengenomen. Aangezien pas recent systematisch gegevens over de uitstroom van de BBL wordt verzameld, is besloten om deze in haar geheel achterwege te laten. Voor dit opleidingstype zijn de populaties van de prognoses en de schoolverlatersonderzoeken derhalve minder goed vergelijkbaar¹⁹.

De eerste voor ons doel bruikbare prognose betreft die tot 1994 (ROA, 1992). Deze geeft een goed beeld van de omstandigheden waaronder schoolverlaters van het schooljaar 1992/1993 op de arbeidsmarkt zijn gekomen en waarvan de arbeidsmarktpositie eind 1994 is vastgesteld. Dit betekent dat de schoolverlatersgegevens uit de eerdere metingen buiten de analyse zijn gehouden, omdat hiervoor geen bruikbare schattingen van de vraag-aanbod verhoudingen voorhanden zijn. Door een verandering in de methodiek (van drie jaar vooruit naar vijf jaar vooruit) heeft de daaropvolgende prognose (ROA, 1993) betrekking op het jaar 1998, hetgeen de arbeidsmarktsituatie weergeeft voor de schoolverlatersenquête uit hetzelfde jaar. Nadien zijn de prognoses tweejaarlijks geactualiseerd zodat schattingen van de vraag-aanbod verhoudingen aanwezig zijn voor de schoolverlatersenquêtes uit 1994, 1998 en 2000. Voor de tussenvallende jaren en voor het meest recente meetjaar 2001 is de vraag-aanbod verhouding

¹⁸ Onderscheiden zijn: VBO landbouw, VBO techniek, VBO economie, VBO verzorging, MBO landbouw, MBO techniek, MBO economie, MBO verzorging, MBO gedrag en maatschappij, HBO landbouw, HBO techniek, HBO economie, HBO gezondheidszorg, HBO gedrag en maatschappij, HBO onderwijs, HBO kunst en cultuur, WO landbouw, WO techniek en natuurwetenschappen, WO economie en recht, WO gezondheidszorg, WO gedrag en maatschappij en WO taal en cultuur

¹⁹ Overigens geldt ook voor de overige opleidingsniveaus dat de schoolverlatersgegevens betrekking hebben op de uitstroom uit voltijdse opleidingen en de prognoses op de schoolverlaters van voltijdse deeltijddopleidingen. Aangezien bij de overige opleidingsniveaus de uitstroom uit de deeltijddopleidingen veel geringer is, is de vertekening die hierdoor ontstaat minder groot.

geschat als het gemiddelde van de twee naastliggende prognosejaren (ROA, 1992, 1993, 1995 en 1997a)²⁰.

In totaal zijn gegevens beschikbaar voor 152 opleidingscluster/jaar combinaties. Tabel 2.1 geeft de correlatiematrix van de vraag-aanbod verhoudingen voor de onderscheiden opleidingscluster/jaar combinaties en een aantal van de aanpassingsmechanismen die eerder besproken zijn. Alle variabelen zijn zo gecodeerd dat ze allemaal in dezelfde richting (positief) wijzen. Daarom is niet de ITA zelf gebruikt maar de inverse ('vraag/aanbod') en is in plaats van het percentage doorstroom naar vervolgonderwijs respectievelijk het percentage werkloosheid, het complement gebruikt, namelijk het percentage dat geen vervolgonderwijs volgt ('arbeidsmarkt') respectievelijk het percentage dat betaald werk heeft ('betaald werk'). Ten slotte is gekeken naar het percentage werkenden dat een vaste aanstelling heeft ('vast'), het percentage werkenden dat een baan heeft waarvoor het eigen opleidingsniveau werd vereist ('niveau') en het percentage werkenden dat een baan heeft waarvoor de eigen of een verwante opleidingsrichting werd vereist ('richting').

De hercodering impliceert niet noodzakelijkerwijs dat ook alle verwachte verbanden positief zullen zijn. Immers aanpassingsmechanismen kunnen zowel complementen als substituten van elkaar zijn. Wanneer ze complementair zijn betekent dit dat aanpassing aan gewijzigde vraag-aanbod verhoudingen via verschillende mechanismen tegelijkertijd plaatsvindt. Zo kan een vraagtekort zich uiten in zowel een hogere werkloosheid als een daling van het percentage schoolverlaters dat werkzaam is binnen de eigen opleidingsrichting. Maar het kan ook zijn dat juist als gevolg van de uitwijkmogelijkheden van schoolverlaters er geen stijging van de werkloosheid plaatsvindt. Het uitwijken naar andere banen is dan een substitoot voor werkloosheid en de correlatie tussen beide aanpassingsmechanismen is nul. Zo kunnen er substituties plaats vinden tussen de kans op betaald werk enerzijds en de overige aanpassingsmechanismen anderzijds. De relatie tussen de verschillende aanpassingsmechanismen staat vermeld in de tweede kolom van tabel 2.1.

Uit tabel 2.1 komt naar voren dat voor de totale groep opleidingscluster/jaar combinaties er positieve verbanden zijn tussen de vraag-aanbod verhoudingen en vier van de zes onderscheiden aanpassingsmechanismen. Opleidingclusters met een relatief gunstige vraag-aanbod verhouding worden gekenmerkt door een hogere doorstroom naar de arbeidsmarkt, een hoger percentage schoolverlaters dat betaald werk vindt, werk dat bovendien vaker past bij het eigen opleidingsniveau en werk dat een hoger gemiddeld uurloon genereert. Er is geen verband met het percentage dat een vaste aanstelling verkrijgt of het percentage dat binnen de eigen opleidingsrichting werkzaam is.

De uitsplitsing naar opleidingniveau laat zien dat de correlaties het hoogst zijn bij het hoger onderwijs. Daarbij doet zich een opvallend verschil voor tussen de opleidingen in het HBO en het WO. Bij het HBO komen de vraag-aanbod verhoudingen het best tot uiting in de kansen om betaald werk te krijgen en de arbeidsvoorwaarden: de kans op een vaste aanstelling en het uurloon. Er is géén relatie met de eventuele uitwijkmogelijkheden

²⁰ Voor de jaren 1995, 1996 en 1997 is de ITA geschat op basis van een lineaire verdeling van de prognoses van 1994 en 1998.

naar banen waarvoor men niet is opgeleid, noch naar niveau noch naar richting. Bij het WO daarentegen blijken de laatste twee aanpassingsmechanismen juist wel sterk samen te hangen met de vraag-aanbod verhoudingen. Bij een tekortschietende vraag wijken afgestudeerden van het WO vaker uit naar banen onder hun eigen opleidingsniveau of naar banen waarvoor de eigen opleidingsrichting niet vereist is. Daarentegen is er bij het WO geen relatie met de kans op een vaste aanstelling²¹. Deze gegevens bevestigen het eerder beeld van een groter flexibiliteitspotentieel bij de WO-opgeleiden. Enerzijds hangt dit samen met het feit dat WO opleidingen meer generiek zijn waardoor men makkelijker werk vindt waarvoor men niet is opgeleid. Anderzijds heeft het te maken met het feit dat de 'afstand' tot HBO functies minder groot is dan de 'afstand' tussen HBO en BOL functies, waardoor het voor HBO-opgeleiden moeilijker is om uit te wijken naar een baan beneden het eigen opleidingsniveau (zie ook paragraaf 2.5). Er is geen relatie tussen de vraag-aanbod verhoudingen voor de opleidingsclusters in het hoger onderwijs en het percentage afgestudeerden dat doorstroomt naar de arbeidsmarkt zonder verder te leren. Zoals eerder aangegeven in paragraaf 2.2 is de doorstroom naar vervolgonderwijs erg laag en lijkt deze eerder bepaald te worden door andere factoren, zoals een goed aanbod aan vervolgopleidingen.

Bij de BOL is er wel een relatie tussen vraag-aanbod verhoudingen en de kans om door te stromen naar vervolgopleidingen. Bij opleidingclusters die een ongunstige vraag-aanbod verhouding hebben stromen relatief meer schoolverlaters door naar vervolgonderwijs. Opvallend is echter dat verder geen relatie wordt gevonden tussen de vraag-aanbod verhoudingen voor de opleidingsclusters binnen dit niveau en de overige aanpassingsmechanismen. Eerder is er al op gewezen dat de prognoses betrekking hebben op BOL én BBL, terwijl de gepresenteerde aanpassingsmechanismen uitsluitend de BOL betreffen. Dit zou een mogelijke verklaring kunnen geven voor de afwezigheid van dergelijke effecten.

Bij het VBO is een relatie tussen vraag-aanbod verhoudingen en aanpassingsmechanismen afwezig en in het geval van reële uurlonen zelfs negatief. Voor een deel komt dit omdat bepaalde aanpassingsmechanismen nauwelijks functioneren op dit lagere niveau. Zo is er een zeer hoge doorstroom naar vervolgonderwijs die niet samenhangt met arbeidsmarktomstandigheden, maar meer bepaald wordt door het individuele streven om meer onderwijs te volgen of kunnen samenhangen met beleidsinstrumenten om meer mensen een startkwalificatie te laten behalen. Met betrekking tot de reële uurlonen hebben we eerder laten zien dat op de lagere opleidingsniveaus het gemiddeld reële uurloon nauwelijks enige dynamiek vertoont. De beloningen op dit niveau worden sterk bepaald door de minimumjeugdlonen. De afwezigheid van duidelijke verbanden tussen de prognoses van de vraag-aanbod verhoudingen en de aanpassingsmechanismen moet ook deels verklaard worden door het feit dat zowel de prognoses als de indicatoren voor de arbeidsmarktpositie van de opleidingsclusters op de lagere niveaus veel meer schommelingen in de tijd laten zien dan op de hogere niveaus. Dit duidt er vooral op dat de arbeidsmarkt voor laag opgeleiden instabieler is en sterkere fluctuaties vertoont.

²¹ Dit komt omdat de grootste groep van WO afgestudeerden met een tijdelijke aanstelling bestaat uit afgestudeerden die bezig zijn met een proefschrifttraject (AiO's, OiO's) en basisartsen die een specialisatietraject volgen (AGiO's).

Tabel 2.1
Correlatiematrix vraag-aanbod verhoudingen, kans op betaald werk en overige
aanpassingsmechanismen

	Vraag/aanbod	Betaald werk
Totaal (N=152)		
Arbeidsmarkt	.192 *	.243**
Betaald werk	.232**	-
Vast	-.025	.245**
Niveau	.251**	.089
Richting	.151	.377**
Uurloon	.270**	.356**
VBO (N=32)		
Arbeidsmarkt	-.260	-.205
Betaald werk	-.037	-
Vast	.160	-.012
Niveau	-.105	.123
Richting	-.184	.605**
Uurloon	-.350 *	.447 *
BOL (N=40)		
Arbeidsmarkt	.365 *	.075
Betaald werk	.067	-
Vast	.017	.412**
Niveau	.017	.199
Richting	-.064	.168
Uurloon	-.198	.376 *
HBO (N=56)		
Arbeidsmarkt	.001	.198
Betaald werk	.405**	-
Vast	.483**	.683**
Niveau	.242	.454**
Richting	.025	.239
Uurloon	.436**	.570**
WO (N=24)		
Arbeidsmarkt	-.253	.064
Betaald werk	.759**	-
Vast	-.197	.159
Niveau	.767**	.721**
Richting	.654**	.655**
Uurloon	.654**	.620**

^a $p < .05$ $p < .01$

In de tweede kolom van tabel 2.1 worden de correlaties tussen de kans op betaald werk enerzijds en de overige aanpassingsmechanismen anderzijds gepresenteerd. In het algemeen lijkt eerder van complementaire mechanismen gesproken te moeten worden dan van substituten. Alleen de uitwijk naar banen onder het eigen niveau lijkt een substituuut te zijn voor werkloosheid. Dit blijkt echter alleen op te gaan voor de lagere opleidingsniveaus. Bij het HBO en WO is wel degelijk sprake van een positief verband tussen de kans op betaald werk en de kans om een baan op het eigen opleidingsniveau

te bemachtigen. Dit duidt op een zekere complementariteit in beide aanpassingsmechanismen: bij verslechterde arbeidsmarktomstandigheden daalt de kans op betaald werk en wijken afgestudeerden ook vaker uit naar een baan onder hun niveau.

2.8 Samenvatting

In dit hoofdstuk is een beschrijving gegeven van de ontwikkeling van de arbeidsmarktpositie van opleidingen in de periode 1992-2001. Daarbij is een aantal verschillende aspecten onderscheiden: de mate waarin schoolverlaters doorstromen naar vervolgoopleidingen, de mate waarin schoolverlaters geabsorbeerd worden op de arbeidsmarkt, de ontwikkelingen in de arbeidsvoorwaarden, de ontwikkelingen in de kwalitatieve aansluiting tussen opleiding en beroep en de mate waarin schoolverlaters achteraf zeggen tevreden te zijn over de gevolgde opleiding.

De doorstroom naar vervolgonderwijs hangt sterk samen met het niveau waarop men het onderwijs verlaten heeft. Er is sprake van een lage doorstroom op de hogere opleidingsniveaus en een hoge doorstroom op de lagere niveaus. De doorstroom vertoont in het algemeen weinig dynamiek en hangt - met uitzondering van de BOL opleidingen - niet samen met de arbeidsmarktsituatie. Zowel op de lagere als op de hogere niveaus worden de doorstroompatronen eerder bepaald door institutionele factoren zoals het aanbod van vervolgonderwijs of beleidsinstrumenten om meer jongeren een startkwalificatie te laten behalen.

Na een periode van hoge werkloosheid heeft de arbeidsmarkt voor schoolverlaters zich in de tweede helft van de jaren negentig sterk hersteld, met name voor de hogere opleidingsniveaus. De lagere opleidingsniveaus blijken eerder én langer geconfronteerd te worden met ongunstige arbeidsmarktomstandigheden.

De meeste schoolverlaters verwerven na afloop van de opleiding werk met een vast dienstverband. Daarmee is de 'vaste aanstelling', ondanks de flexibiliseringstendens van de jaren negentig, nog steeds de dominante verschijningsvorm en is er geen sprake van een structurele trend naar meer flexibele arbeidscontracten. Bij het HBO blijkt het percentage vaste aanstellingen nauw samen te hangen met de arbeidsmarktomstandigheden: bij opleidingsclusters met een gunstige vraag-aanbod verhouding is het percentage afgestudeerden met een vaste aanstelling hoger. Bij de overige opleidingsniveaus is een dergelijke relatie afwezig.

Ook de ontwikkelingen in de reële uurloosn sporen bij het HBO, en tevens bij het WO, nauw met de ontwikkelingen in de vraag-aanbod verhoudingen, met relatief lage uurloosn in de eerste helft van de jaren negentig en relatief hoge uurloosn in de tweede helft. Bij de lagere opleidingsniveaus blijkt de ontwikkeling in de reële uurloosn veel minder dynamiek te vertonen en meer door institutionele factoren dan door arbeidsmarktomstandigheden verklaard te worden.

De ontwikkelingen in de kwalitatieve aansluiting tussen opleiding en beroep laten een gemengd beeld zien. Bij het HBO is de kans om een baan te verwerven op HBO-niveau stabiel hoog en hangt niet samen met veranderingen in vraag-aanbod verhoudingen. Ook de aansluiting naar opleidingsrichting hangt niet samen met de arbeidsmarktomstandigheden, en vertoont zelfs een structurele trend waarbij steeds meer afgestudeer-

den werkzaam zijn in beroepen buiten de eigen richting, ondanks de gespannen arbeidsmarkt. Dit duidt eerder op verbreding van de betreffende opleidingen of een zuigkracht vanuit andere segmenten dan op een verslechtering van de arbeidsmarktpositie. Bij het WO daarentegen hangt de kans om in een baan werkzaam te zijn die aansluit bij het eigen opleidingsniveau en de eigen opleidingsrichting wel degelijk nauw samen met de arbeidsmarktomstandigheden. In het geval van ongunstige vraag-aanbod verhoudingen wijken de afgestudeerden van het WO uit naar banen op lager niveau of banen buiten het eigen beroependomein. Dit verschil in aanpassingsmechanismen tussen WO en HBO hangt nauw samen met het sterker beroepsgerichte karakter van het HBO alsmede met het feit dat de grens tussen WO- en HBO-beroepen vager is dan de grens tussen HBO- en BOL-beroepen. WO-afgestudeerden kunnen daarom ook makkelijker uitwijken naar andere banen. Bij de BOL en het VBO vertoont de ontwikkeling in de kwalitatieve aansluiting een grilliger patroon en blijken ook de vraag-aanbod verhoudingen aan meer schommelingen onderhevig.

De bovengenoemde ontwikkelingen in de aansluiting tussen opleiding en beroep betreffen de 'match' tussen de gevolgde opleiding en de door de werkgever vereiste opleiding. Dit laat onverlet dat opleidingen ook bij een - formeel beschouwd - goede aansluiting meer of minder goed kan voorbereiden op de beroepspraktijk, en omgekeerd ook voor functies buiten het eigen beroependomein een goede voorbereiding kan bieden. De ontwikkelingen in het subjectieve oordeel van de schoolverlaters omtrent de aansluiting tussen opleiding en beroep laat zien dat zo'n 80% deze als voldoende of goed beschouwt. De verschillen tussen de opleidingsniveaus zijn kleiner dan bij de vorige twee indicatoren over de aansluiting en nemen bovendien af in de tijd. Bovendien laat het oordeel over de hele linie een licht stijgende tendens zien, hetgeen erop kan duiden dat de opleidingen steeds beter voorbereiden op de latere beroepspraktijk.

Ten slotte is gekeken naar de tevredenheid van de schoolverlaters over de destijds gemaakte keuze voor de gevolgde opleiding. Een meerderheid is tevreden en zou - indien men opnieuw voor de keus zou staan - dezelfde opleiding weer kiezen. De tevredenheid blijkt bij schoolverlaters van de BOL niveau 1/2 echter flink achter te blijven. Bij de BOL - en in mindere mate ook bij het HBO - vertoont de tevredenheid over de afgesloten opleiding tot 1997 een stijgende lijn, maar recent lijkt de tevredenheid over de afgesloten opleiding weer te dalen.

3 De positie van het secundair beroepsonderwijs binnen de beroepskolom

3.1 Inleiding

De opvatting dat er een directe en exclusieve relatie bestaat tussen opleidingen en beroepen is reeds in 1980 door Van Hoof en Dronkers (1980) bekritiseerd. Dit naïeve model van de arbeidsmarkt negeert ten onrechte de bestaande flexibiliteit in de aansluiting tussen opleidingen en beroepen. Schoolverlaters met een bepaalde opleiding kunnen in geheel verschillende beroepen terecht komen en veel beroepen worden uitgeoefend door schoolverlaters met een geheel verschillende opleidingsachtergrond. Voor dit verschijnsel zijn op zijn minst drie verschillende verklaringen mogelijk. In de eerste plaats kan er sprake zijn van concurrentie tussen schoolverlaters met een verschillende opleidingsachtergrond in deze beroepen. Er kan echter ook sprake zijn van functiedifferentiatie, waardoor schoolverlaters met een verschillende opleidingsachtergrond ieder hun eigen plek vinden in deze beroepsgroepen. Tot slot kunnen schoolverlaters met een verschillende opleidingsachtergrond ieder hun eigen invulling aan een beroep geven, waardoor zij elkaar aanvullen in plaats van beconcurreren. Zo is uit eerder verricht onderzoek bijvoorbeeld gebleken dat banen die zijn bedoeld voor HBO'ers door academici op een hoger, dat wil zeggen academisch niveau, worden vervuld dan door HBO'ers (Allen et al., 2001).

In het licht van het bovenstaande staat in dit hoofdstuk de mate waarin de arbeidsmarkt voor schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs (hier afgekort als MBO²²) overlap vertoont met de arbeidsmarkt voor schoolverlaters zonder startkwalificatie (feitelijk: VBO) enerzijds en afgestudeerde HBO'ers anderzijds centraal. Deze overlap wordt bekeken vanuit de invalshoek 'beroep'. Vragen die hierbij aan de orde komen zijn:

1. In welke mate is er overlap in beroepen tussen schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs en schoolverlaters met een andere opleidingsachtergrond?
2. Welke schoolverlaters met een andere opleidingsachtergrond vinden werk in MBO-beroepen?
3. Hoe functioneren schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs in deze beroepen vergeleken met andere schoolverlaters?

Het in kaart brengen van de overlap in beroepen tussen schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs en schoolverlaters zonder startkwalificatie geeft een indicatie of het hebben van een startkwalificatie ook toegang biedt tot een ander beroependomein op de arbeidsmarkt. Het in kaart brengen van de overlap in beroepen tussen schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs enerzijds en afgestudeerde HBO'ers anderzijds kan van belang zijn voor het vraagstuk van de inhoudelijke afbakening tussen het beide onderwijssoorten en eventuele vormen van samenwerking tussen ROC's en HBO-instellingen. Juist in die segmenten van de arbeidsmarkt waar sprake blijkt te

²² Met de term MBO wordt het geheel van BOL en BBL aangeduid.

zijn van aanzienlijke overlap, kan een (inhoudelijke) samenwerking van toegevoegde waarde zijn. Werkgevers werven voor bepaalde beroepen dan immers afgestudeerden van beide opleidingsniveaus.

De analyse in dit hoofdstuk beperkt zich tot die opleidingssectoren welke vertegenwoordigd zijn in zowel het VBO, de BOL en de BBL als het HBO: landbouw, techniek, economie en zorg. Het IVBO is hierbij buiten beschouwing gebleven. De omvang van de overlap in beroepen tussen schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs en andere schoolverlaters wordt in paragraaf 3.2 bekeken. Vervolgens wordt in paragraaf 3.3 nagegaan welke andere schoolverlaters - naast schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs - werkzaam zijn in MBO-beroepen. Ten slotte wordt in paragraaf 3.4 onderzocht hoe schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs en schoolverlaters met een andere opleidingsachtergrond in MBO-beroepen functioneren. Dit gebeurt aan de hand van een vergelijking van het bruto uurloon tussen verschillend opgeleide groepen schoolverlaters.

3.2 Omvang van de overlap in beroepen tussen schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs en andere schoolverlaters

Binnen de zogeheten beroepskolom kunnen verschillende opleidingsniveaus worden onderscheiden: het VBO, de BOL en de BBL (met binnen beide leerwegen vier niveaus), en het HBO. De vraag kan worden gesteld in hoeverre deze niveaus een aantoonbaar verschillende rol op de arbeidsmarkt vervullen. Deze vraag wordt in deze paragraaf bekeken vanuit de invalshoek 'beroep'. Naarmate bijvoorbeeld meer schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs en HBO'ers in vergelijkbare beroepen terecht komen, vervullen beide niveaus in sterkere mate een vergelijkbare rol op de arbeidsmarkt. Met andere woorden: wanneer de overlap in beroependomein groter is, wordt het onderscheid in de inhoud van het werk dat schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs en HBO'ers verrichten geringer. Naarmate de overlap kleiner is, vervullen het secundair beroepsonderwijs en het HBO meer een eigen rol en is er meer sprake van een eigen MBO- en een eigen HBO-beroependomein.

In tabel 3.1 wordt een indruk gegeven van de omvang van overlap in de verdeling over beroepsgroepen tussen schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs enerzijds en schoolverlaters zonder startkwalificatie (VBO) dan wel afgestudeerde HBO'ers anderzijds. Deze tabel laat zien in hoeverre schoolverlaters in dezelfde beroepsgroepen werkzaam zijn voor achtereenvolgens:

- schoolverlaters zonder startkwalificatie (VBO) en schoolverlaters van BOL niveau 1/2 en BBL niveau 1/2,
- schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs met dezelfde leerweg, maar met een verschillend niveau (niveau 1/2 versus niveau 3/4),
- schoolverlaters van BOL niveau 3/4 en BBL niveau 3/4 versus afgestudeerde HBO'ers,
- schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs van gelijk niveau, maar met verschillende leerwegen (BOL versus BBL).

De overlap in de verdeling over beroepsgroepen tussen schoolverlaters is berekend aan de hand van zogeheten segregatie-indices. Deze kunnen variëren van 0% tot 100%. Bij 100% is de overlap maximaal, wat betekent dat schoolverlaters met een verschillende

opleidingsachtergrond in dezelfde beroepsgroepen werkzaam zijn²³. De gehanteerde beroepsgroepen zijn afkomstig uit de Standaard Beroepenclassificatie (SBC) 1992 van het CBS. Een beroepsgroep (gecodeerd met behulp van drie cijfers) is in essentie een verzamelnaam voor een aantal nauw verwante beroepen (gecodeerd met behulp van vijf cijfers) die onderling tot op zekere hoogte kunnen verschillen. In de SBC is tussen beroepsgroepen een theoretisch onderscheid naar opleidingsniveau aangebracht, waardoor vergelijkbare beroepsgroepen op verschillende niveaus voorkomen met ieder een afzonderlijke 3-cijferige beroepencode²⁴.

Tabel 3.1

Mate van overlap in de verdeling van schoolverlaters van verschillende opleidingstypen over beroepsgroepen

	Overlap %
VBO - BOL niveau 1/2	65
BOL niveau 1/2 - BOL niveau 3/4	56
BOL niveau 3/4 - HBO	21
VBO - BBL niveau 1/2	64
BBL niveau 1/2 - BBL niveau 3/4	59
BBL niveau 3/4 - HBO	15
BOL niveau 1/2 - BBL niveau 1/2	61
BOL niveau 3/4 - BBL niveau 3/4	58

Uit tabel 3.1 blijkt dat er een behoorlijke overlap bestaat in de beroepsgroepen waarin schoolverlaters van het VBO en BOL niveau 1/2 werkzaam zijn. De verdeling over beroepsgroepen waarin schoolverlaters van het VBO en BOL niveau 1/2 werkzaam zijn, komt voor 65% met elkaar overeen. Ook voor schoolverlaters van BOL niveau 1/2 en BOL niveau 3/4 geldt dat relatief veel schoolverlaters werkzaam zijn in dezelfde beroepsgroepen. De overlap in beroepsgroepen voor schoolverlaters van BOL niveau 1/2 en BOL niveau 3/4 is 56%. Voor schoolverlaters van BOL niveau 3/4 en het HBO geldt daarentegen dat relatief weinig schoolverlaters in dezelfde beroepsgroepen werkzaam zijn. De overlap in beroepsgroepen tussen deze twee onderwijssoorten bedraagt 'slechts' 21%. Dit duidt er op dat er een vrij groot onderscheid bestaat tussen de beroepsgroepen waarin schoolverlaters van BOL niveau 3/4 en afgestudeerden van het HBO werkzaam zijn.

²³ Feitelijk laat de segregatie-index zien hoeveel procent van de schoolverlaters van beroep zou moeten veranderen om een identieke verdeling over beroepen te krijgen. De index heeft de waarde 0% indien schoolverlaters van opleiding A exact dezelfde verdeling over beroepen te zien geven als schoolverlaters van opleiding B. De index heeft de waarde 100% indien het beroependomein van schoolverlaters van opleiding A volledig gescheiden is van het beroependomein van schoolverlaters van opleiding B, of met andere woorden wanneer beide groepen schoolverlaters in totaal verschillende beroepen emplooi vinden. In dit hoofdstuk wordt niet de segregatie-index (S) gegeven, maar de mate van overlap berekend als 100% - S.

²⁴ Daarmee is de overlap in beroepsgroepen die in dit hoofdstuk wordt waargenomen reëel en in ieder geval niet kunstmatig ontstaan als gevolg van een eventuele grofmazigheid (naar opleidingsachtergrond) van de gehanteerde beroepenclassificatie.

Vervolgens is in tabel 3.1 dezelfde analyse uitgevoerd voor schoolverlaters van de BBL. Uit deze analyse komt een vergelijkbaar beeld naar voren als bij de BOL. De beroepsgroepen waarin schoolverlaters van het VBO en BBL niveau 1/2 werkzaam zijn komen het vaakst met elkaar overeen. De overlap in beroepsgroepen bedraagt hier 64%. En ook de overlap in beroepsgroepen voor schoolverlaters van BBL niveau 1/2 en schoolverlaters van BBL niveau 3/4 is relatief groot (59%). Evenals tussen schoolverlaters van BOL niveau 3/4 en afgestudeerde HBO'ers, bestaat ook tussen schoolverlaters van BBL niveau 3/4 en afgestudeerden van het HBO echter een duidelijk onderscheid in beroepsgroepen. De overlap in beroepsgroepen bedraagt hier 15%.

Ten slotte laat tabel 3.1 zien in hoeverre schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs met verschillende leerwegen werkzaam zijn in dezelfde beroepsgroepen. De verdelingen over beroepsgroepen van schoolverlaters van BOL niveau 1/2 en BBL niveau 1/2 blijken voor 61% overeen te komen. Dit betekent voor opleidingen van niveau 1/2 dat de BOL en de BBL niet volledig opleiden voor dezelfde beroependomeinen: bijna 40% van de verdeling over beroepsgroepen komt niet met elkaar overeen. Hetzelfde geldt voor niveau 3/4. De overlap in beroepsgroepen waarin schoolverlaters van BOL niveau 3/4 en schoolverlaters van BBL niveau 3/4 werkzaam zijn bedraagt 58%, hetgeen betekent dat 42% van de verdelingen niet met elkaar overeenkomen. Dit laatste is niet verwonderlijk, gezien de verschillende verdeling van schoolverlaters naar opleidingssector tussen de BOL en de BBL.

Kortom, de cijfers in tabel 3.1 laten zien dat er sprake is van een grote mate van overlap in beroepen tussen schoolverlaters van het VBO en schoolverlaters van niveau 1/2 van zowel de BOL als de BBL, en binnen het secundair beroepsonderwijs tussen zowel de verschillende niveaus als de beide leerwegen. Al deze groepen schoolverlaters komen grotendeels in vergelijkbare beroepen terecht, en vervullen daarmee in sterke mate een vergelijkbare rol op de arbeidsmarkt. Dit laat onverlet dat zo'n 30% tot 40% een eigen beroependomein heeft. De geringe overlap in het beroependomein tussen schoolverlaters van het BOL en BBL niveau 3/4 en afgestudeerde HBO'ers wijst erop dat het secundair beroepsonderwijs en het hoger beroepsonderwijs een aantoonbaar verschillende rol op de arbeidsmarkt vervullen.

In tabel 3.2 wordt het eerder geschetste beeld van de overlap in beroependomein nader genuanceerd naar opleidingssector²⁵. De tabel laat zien dat de overlap in beroependomein tussen schoolverlaters van het VBO en schoolverlaters van BOL niveau 1/2 het grootst is in de opleidingssector economie, en tussen schoolverlaters van het VBO en schoolverlaters van BBL niveau 1/2 in de opleidingssectoren economie en techniek.

De relatief grote overlap in beroependomein tussen BOL niveau 1/2 en BOL niveau 3/4 manifesteert zich in nagenoeg gelijke mate bij alle opleidingssectoren, terwijl de overlap in beroependomein tussen de BBL niveau 1/2 en de BBL niveau 3/4 duidelijk het hoogst is bij de opleidingssector techniek en het laagst bij de opleidingssector landbouw.

²⁵ Het totaalcijfer uit tabel 3.1 is hoger dan het gemiddelde voor de vier sectoren in tabel 3.2. Dit komt omdat bij het bepalen van het totaalcijfer ook de overlap tussen sectoren (bijvoorbeeld tussen VBO landbouw en BOL niveau 1/2 techniek of tussen VBO techniek en BOL niveau 1/2 landbouw) wordt meegerekend.

Voor zover er sprake is van overlap in beroependomein schoolverlaters van BOL niveau 3/4 en afgestudeerde HBO'ers manifesteert deze zich vooral bij de opleidingssector landbouw, en tussen schoolverlaters van BBL niveau 3/4 en afgestudeerde HBO'ers bij de opleidingssectoren landbouw en zorg.

Verschillen in beroependomein tussen beide leerwegen manifesteren zich het duidelijkst bij de opleidingssector landbouw als het gaat om de lagere niveaus, en bij de opleidingssectoren techniek en economie als het gaat om de hogere.

Tabel 3.2

Mate van overlap in de verdeling van schoolverlaters van verschillende opleidingstypen over beroepsgroepen, naar opleidingssector

	Overlap			
	Landbouw %	Techniek %	Economie %	Zorg %
VBO - BOL niveau 1/2	49	44	61	52
BOL niveau 1/2 - BOL niveau 3/4	55	54	54	51
BOL niveau 3/4 - HBO	28	19	21	19
VBO - BBL niveau 1/2	32	59	66	32
BBL niveau 1/2 - BBL niveau 3/4	46	60	55	51
BBL niveau 3/4 - HBO	21	8	14	19
BOL niveau 1/2 - BBL niveau 1/2	60	67	69	70
BOL niveau 3/4 - BBL niveau 3/4	68	56	51	65

3.3 Schoolverlaters die werkzaam zijn in MBO-beroepen

De vorige paragraaf heeft laten zien dat er sprake is van een aanzienlijke overlap in beroepen tussen schoolverlaters zonder startkwalificatie en schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs met een laag niveau, een aanzienlijke overlap binnen het secundair beroepsonderwijs tussen zowel de verschillende niveaus als de beide leerwegen, en geringe overlap tussen schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs met een hoog niveau en afgestudeerde HBO'ers. In deze paragraaf wordt hier verder op ingegaan. Nagegaan wordt in welke beroepsgroepen schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs terechtkomen, en in hoeverre ook schoolverlaters met een andere opleidingsachtergrond in deze beroepsgroepen werkzaam zijn. Eerder is aangegeven dat dit niet hoeft te duiden op concurrentie, maar dat er ook sprake kan zijn van functiedifferentiatie binnen beroepsgroepen, waardoor zowel schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs als schoolverlaters met een andere opleidingsachtergrond ieder hun eigen plek vinden in deze beroepsgroepen. Daarnaast kan het zijn dat schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs en andere schoolverlaters ieder hun eigen invulling aan een beroep geven, waardoor zij elkaar aanvullen in plaats van beconcurreren.

De tabellen 3.3 t/m 3.6 laten zien met welke schoolverlaters van andere opleidingstypen schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs in hun belangrijkste beroepen worden geconfronteerd. Achtereenvolgens voor ieder opleidingstype binnen het secun-

dair beroepsonderwijs worden de vijf beroepsgroepen getoond, waarbinnen de meeste van de desbetreffende schoolverlaters werk hebben gevonden. Vervolgens wordt van deze beroepsgroepen de verdeling naar opleidingsachtergrond gegeven.

In tabel 3.3 staan de vijf meest voorkomende beroepsgroepen genoemd, waarin schoolverlaters van BOL niveau 1/2 werkzaam zijn (met tussen haakjes steeds het bijbehorende procentuele aandeel van de desbetreffende beroepsgroep in het totaal van BOL niveau 1/2). De tabel toont voor iedere beroepsgroep welke schoolverlaters in de desbetreffende beroepsgroep werk hebben gevonden. Zo laat tabel 3.3 zien dat de belangrijkste beroepsgroep voor schoolverlaters van BOL niveau 1/2 die van 'verkopers' is: 16% van de schoolverlaters van BOL niveau 1/2 is werkzaam in de beroepsgroep 'verkopers'. Binnen de beroepsgroep 'verkopers' komen schoolverlaters van BOL niveau 1/2 het vaakst schoolverlaters zonder startkwalificatie (VBO) tegen, gevolgd door andere schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs (BOL niveau 3/4, BBL niveau 1/2 en in iets mindere mate BBL niveau 3/4). Ook binnen de beroepsgroepen 'hulpkrachten horeca en verzorging' en 'elementaire beroepen' komen schoolverlaters van BOL niveau 1/2 het vaakst schoolverlaters zonder startkwalificatie tegen, gevolgd door andere schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs (met name BBL niveau 1/2). Voor de beroepsgroep 'verzorgend personeel' geldt dat schoolverlaters van BOL niveau 1/2 hier vooral andere schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs (met name BBL niveau 3/4) tegenkomen. In de beroepsgroep 'receptionisten/administratieve employés' ontmoeten schoolverlaters van BOL niveau 1/2 het vaakst schoolverlaters van dezelfde leerweg, maar met een hoger niveau.

Kortom, schoolverlaters van BOL niveau 1/2 komen in de voor hen belangrijkste beroepen relatief vaak schoolverlaters zonder startkwalificatie tegen.

Tabel 3.3

Gevolgde opleiding van schoolverlaters die werken in de vijf belangrijkste beroepsgroepen van BOL niveau 1/2

Beroepsgroep	VBO	BOL niveau 1/2	BOL niveau 3/4	BBL niveau 1/2	BBL niveau 3/4	HBO	WO	Totaal
	%	%	%	%	%	%	%	%
Verkopers (16%)	27	19	20	20	12	2	0	100
Verzorgend personeel (10%)	9	12	19	22	36	2	0	100
Hulpkrachten horeca en verzorging (9%)	29	19	13	25	12	2	0	100
Receptionisten/ administratieve employés (9%)	14	22	37	14	7	5	1	100
Elementaire beroepen (7%)	47	17	6	25	2	2	0	100

Evenals schoolverlaters van BOL niveau 1/2 zijn ook schoolverlaters van BOL niveau 3/4 vaak werkzaam in de beroepsgroepen 'verkopers' en 'verzorgend personeel', en evenals schoolverlaters van BOL niveau 1/2 treffen zij in de beroepsgroep 'verkopers' vaak schoolverlaters zonder startkwalificatie en in de beroepsgroep 'verzorgend personeel' vaak schoolverlaters van BBL niveau 3/4. Wanneer zij in de beroepsgroep 'boekhouders/secretarissen' emplooi vinden, komen schoolverlaters van BOL niveau 3/4 relatief vaak afgestudeerden van het HBO en schoolverlaters van BOL niveau 1/2 tegen. In de beroepsgroep 'verplegenden/doktersassistenten' ontmoeten schoolverlaters van BOL niveau 3/4 met name schoolverlaters van BBL niveau 3/4 en daarnaast HBO-afgestudeerden. In de beroepsgroep 'commercieel employés' treffen schoolverlaters van BOL niveau 3/4 vooral afgestudeerden van het HBO.

Kortom, schoolverlaters van BOL niveau 3/4 komen in de voor hen belangrijkste beroepen relatief vaak schoolverlaters van BBL niveau 3/4 en afgestudeerden van het HBO tegen.

Tabel 3.4

Gevolgde opleiding van schoolverlaters die werken in de vijf belangrijkste beroepsgroepen van BOL niveau 3/4

Beroepsgroep	VBO	BOL niveau 1/2	BOL niveau 3/4	BBL niveau 1/2	BBL niveau 3/4	HBO	WO	Totaal
	%	%	%	%	%	%	%	%
Boekhouders/secretarissen (10%)	1	14	56	4	7	16	1	100
Verplegenden/ doktersassistenten (8%)	1	3	48	0	32	16	0	100
Commercieel employés (7%)	0	7	48	2	6	35	0	100
Verkopers (7%)	27	19	20	20	12	2	0	100
Verzorgend personeel (7%)	9	12	19	22	36	2	0	100

Schoolverlaters van BBL niveau 1/2 die als bouwvakker werken, ontmoeten in hun beroep vooral schoolverlaters van het VBO, gevolgd door schoolverlaters van BBL niveau 3/4. In de beroepsgroep 'aannemers/installateurs' komen zij met name schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs (zowel van de BOL als van de BBL) met een hoger niveau tegen, en in de beroepsgroep 'verzorgend personeel' vooral BBL'ers en BOL'ers met een hoger niveau. Wanneer zij als 'verkopers' werken, ontmoeten schoolverlaters van BBL niveau 1/2 relatief vaak schoolverlaters van het VBO, gevolgd door schoolverlaters van de BOL. In de beroepsgroep 'chauffeurs' ten slotte komen schoolverlaters van BBL niveau 1/2 nauwelijks andere schoolverlaters tegen.

Kortom, schoolverlaters van BBL niveau 1/2 komen in de voor hen belangrijkste beroepen relatief vaak schoolverlaters zonder startkwalificatie en BBL'ers met een hoger niveau tegen.

Tabel 3.5

Gevolgde opleiding van schoolverlaters die werken in de vijf belangrijkste beroepsgroepen van BBL niveau 1/2

Beroepsgroep	VBO	BOL niveau 1/2	BOL niveau 3/4	BBL niveau 1/2	BBL niveau 3/4	HBO	WO	Totaal
	%	%	%	%	%	%	%	%
Bouwvakkers (13%)	36	3	2	40	19	0	0	100
Aannemers/installateurs (10%)	7	5	20	30	34	5	0	100
Verzorgend personeel (9%)	9	12	19	22	36	2	0	100
Verkopers (8%)	27	19	20	20	12	2	0	100
Chauffeurs (6%)	9	10	9	65	6	2	0	100

In de beroepsgroepen 'verzorgend personeel', 'aannemers/installateurs', en 'monteurs' komen schoolverlaters van BBL niveau 3/4 vooral BBL'ers met een lager niveau en schoolverlaters van BOL niveau 3/4 tegen. In de beroepsgroep 'ziekenverzorgenden' vormen schoolverlaters van BBL niveau 3/4 veruit de grootste groep, gevolgd door schoolverlaters van BOL niveau 3/4. Wanneer zij als 'bouwvakkers' werken, worden schoolverlaters van BBL niveau 3/4 met name geconfronteerd met BBL'ers van een lager niveau en schoolverlaters van het VBO.

Kortom, schoolverlaters van BBL niveau 3/4 komen in de voor hen belangrijkste beroepen relatief vaak BBL'ers met een lager niveau en schoolverlaters van BOL niveau 3/4 tegen.

Tabel 3.6

Gevolgde opleiding van schoolverlaters die werken in de vijf belangrijkste beroepsgroepen van BBL niveau 3/4

Beroepsgroep	VBO	BOL niveau 1/2	BOL niveau 3/4	BBL niveau 1/2	BBL niveau 3/4	HBO	WO	Totaal
	%	%	%	%	%	%	%	%
Verzorgend personeel (16%)	9	12	19	22	36	2	0	100
Aannemers/installateurs (13%)	7	5	20	30	34	5	0	100
Ziekenverzorgenden (10%)	0	6	18	7	68	1	0	100
Monteurs (9%)	10	7	20	23	37	2	0	100
Bouwvakkers (7%)	36	3	2	40	19	0	0	100

3.4 Functioneren van schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs en andere schoolverlaters in MBO-beroepen

Volgens de theorie van het menselijk kapitaal, welke de nadruk legt op persoonskenmerken, bepalen talent, gevolgd onderwijs en ervaring hoe goed iemand functioneert. De beloning wordt daarbij gezien als een goede indicator voor het functioneren en daarmee voor de productieve waarde (Becker, 1964). In de theorie van de arbeidsrij of het baanconcurrentiemodel (Thurow, 1975) echter wordt de productieve waarde en daarmee de beloning voornamelijk bepaald door baankenmerken. Persoonskenmerken hebben geen invloed op het functioneren van werknemers, maar spelen daarentegen wel een belangrijke rol bij de werving van nieuwe arbeidskrachten. Wanneer iemand

over meer menselijk kapitaal beschikt, zijn de trainingskosten die gemaakt moeten worden om iemand goed te laten functioneren lager.

Wanneer de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt het onderzoeksthema vormt, blijken deze theorieën een te eenzijdig kader te bieden. Zowel in de theorie van het menselijk kapitaal als in de theorie van de arbeidsrij ontbreekt de interactie tussen persoons- en baankenmerken. Deze interactie blijkt echter een belangrijke rol te spelen bij de verklaring van loonverschillen tussen mensen met een verschillende onderwijsachtergrond (Hartog, 1985). In de 'job matching' theorie wordt juist op deze interactie de nadruk gelegd²⁶. Gegeven de baan is de mate waarin de kwalificaties die een werknemer heeft aansluiten op de kwalificaties die in die baan worden vereist, bepalend voor het functioneren - de productiviteit - en daarmee voor de beloning in die baan.

Om te kunnen nagaan wat de gevolgen zijn voor de productieve waarde van de interactie tussen opleiding en baan, is eerst een selectie gemaakt van de in de vorige paragraaf weergegeven belangrijkste beroepsgroepen waarin schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs werkzaam zijn (zie de tabellen 3.3 t/m 3.6 voor een overzicht van deze beroepsgroepen). Als indicator voor de productieve waarde van schoolverlaters in deze beroepsgroepen is gekeken naar de beloning.

Teneinde een indicatie te krijgen van de mate waarin de verschillende groepen schoolverlaters van de beroepskolom functioneren in de belangrijkste beroepsgroepen van schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs, is een loonvergelijking geschat²⁷. De resultaten van deze schatting van het functioneren van schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs en andere schoolverlaters in MBO-beroepen zijn weergegeven in tabel 3.7.

Een inventarisatie van de verschillende groepen schoolverlaters die werkzaam zijn in de belangrijkste beroepen van schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs, zoals beschreven in de voorgaande paragraaf, geeft slechts een beperkt inzicht. Er wordt immers geen inzicht gegeven in de aard van de beroepen. Zijn het beroepen die passen bij het niveau van de gevolgde opleiding, of zijn het juist beroepen waarin voor een adequate uitoefening kan worden volstaan met een lager opleidingsniveau? Vandaar dat in de analyse van het loon niet alleen is gekeken naar de gevolgde opleiding, maar ook naar de aansluiting tussen het beroepsniveau en het opleidingsniveau. Er wordt hierbij voor ieder opleidingsniveau steeds een onderscheid gemaakt tussen twee groepen schoolverlaters (1) schoolverlaters die werkzaam zijn op hun niveau: de werkgever heeft een opleiding op het eigen niveau als minimale eis gesteld voor de betreffende baan, en (2) schoolverlaters die werkzaam zijn beneden hun niveau: de werkgever heeft een opleiding op een lager niveau dan het eigen niveau als minimale eis gesteld voor de betreffende baan.

²⁶ Belangrijke bijdragen aan de ontwikkeling van de job matching theorie zijn onder meer geleverd door Tinbergen (1956), Sattinger (1975), Jovanovic (1979) en Hartog (1992).

²⁷ In deze schatting wordt de logaritme van het individuele bruto uurloon verklaard in een lineaire vergelijking op basis van een aantal kenmerken, waaronder per opleidingstype de aansluiting tussen opleiding en werk naar opleidingsniveau (onder constanthouding van de kenmerken geslacht, leeftijd en beroepsgroep). In de schatting fungeerden schoolverlaters van BOL niveau 1/2 met een baan op het eigen opleidingsniveau als referentiecategorie om het effect op de beloning en daarmee het functioneren van de gevolgde opleiding te kunnen vaststellen.

Tabel 3.7

Percentage schoolverlaters met een baan op eigen niveau en de geschatte beloning ten opzichte van schoolverlaters van BOL niveau 1/2 met een baan op eigen niveau

Gevolgde opleiding	Waarvan	%	Bruto uurloon
VBO	Baan onder niveau	21	-9%
	Baan op niveau	79	-8%*
BOL niveau 1/2	Baan onder niveau	48	-8%*
	Baan op niveau	52	ref.cat.
BOL niveau 3/4	Baan onder niveau	35	-2%
	Baan op niveau	65	5%*
BBL niveau 1/2	Baan onder niveau	57	-1%
	Baan op niveau	43	-2%
BBL niveau 3/4	Baan onder niveau	46	6%*
	Baan op niveau	54	14%**
HBO	Baan onder niveau	76	20%**
	Baan op niveau	24	30%**

* = significant op 5%-niveau

** = significant op 1%-niveau

ref.cat. = referentiecategorie

Tabel 3.7 laat zien dat in de belangrijkste beroepsgroepen van het secundair beroeps- onderwijs schoolverlaters van niveau 3/4 gemiddeld genomen vaker een baan vinden die aansluit bij het behaalde opleidingsniveau dan schoolverlaters van niveau 1/2 en dat schoolverlaters van de BOL in de regel vaker dan schoolverlaters van de BBL een baan vinden die qua niveau aansluit bij de gevolgde opleiding. Van de schoolverlaters van BOL niveau 1/2 heeft ongeveer de helft een baan die qua niveau aansluit bij de gevolgde opleiding. Bij BOL niveau 3/4 vindt daarentegen bijna tweederde van de schoolverlaters een baan die aansluit bij het behaalde opleidingsniveau. Verder blijkt dat weinig schoolverlaters van het VBO in deze beroepsgroepen onder het opleidingsniveau werken, terwijl veel afgestudeerden van het HBO aangeven onder het behaalde opleidingsniveau te werken. Dit is logisch omdat hier geselecteerd is op degenen die werkzaam zijn in beroepen die kenmerkend zijn voor schoolverlaters van het secundair beroeps- onderwijs.

Wanneer de beloning van schoolverlaters wordt vergeleken, dan blijkt zoals verwacht dat schoolverlaters die werkzaam zijn in een baan onder het behaalde opleidingsniveau over het algemeen een lager bruto uurloon hebben dan schoolverlaters die werken in een baan die aansluit bij het gevolgde opleidingsniveau. Voor schoolverlaters van BOL niveau 1/2 die onder hun niveau werken ligt het bruto uurloon 8% lager dan voor schoolverlaters van BOL niveau 1/2 met een baan die qua niveau aansluit bij de gevolgde opleiding. Verder blijkt het bruto uurloon van schoolverlaters van BOL niveau 3/4 die onder hun niveau werken en schoolverlaters van BOL niveau 1/2 met een baan op niveau niet significant van elkaar te verschillen. Schoolverlaters van BOL niveau 3/4 met een baan die aansluit bij het gevolgde opleidingsniveau verdienen daarentegen wel 5%

meer dan schoolverlaters van BOL niveau 1/2 met een baan op niveau. Ook bij BBL niveau 3/4 is er een duidelijk verschil in de beloning van schoolverlaters met een baan onder het behaalde opleidingsniveau en schoolverlaters met een baan op niveau. Schoolverlaters van BBL niveau 3/4 met een baan die aansluit bij het behaalde opleidingsniveau verdienen 14% meer dan schoolverlaters van BOL niveau 1/2 met een baan op niveau, terwijl schoolverlaters van BBL niveau 3/4 met een baan onder het niveau 'slechts' 6% meer verdienen dan schoolverlaters van BOL niveau 1/2 met een baan op niveau. De hogere beloning van de BBL wordt mede bepaald door hun langere werkervaring. Aangezien het gehanteerde analysemodel onvoldoende corrigeert voor hun relatief lange werkervaring, kan de geconstateerde relatief hoge beloning van BBL niveau 3/4 enigszins zijn overschat. Bij BBL niveau 1/2 is geen significant verschil in beloning tussen schoolverlaters die onder of op hun niveau werken. Zowel schoolverlaters van BBL niveau 1/2 met een baan onder hun niveau als schoolverlaters van BBL niveau 1/2 met een baan op niveau hebben een bruto uurloon dat ongeveer gelijk is aan die van schoolverlaters van BOL niveau 1/2 met een baan op niveau.

Verder geldt voor het VBO dat het bruto uurloon van schoolverlaters die werken op het eigen niveau 8% en schoolverlaters die werken onder het niveau 9% lager is dan voor schoolverlaters van BOL niveau 1/2 met een baan op niveau. Daarmee verdienen VBO-schoolverlaters ongeveer even veel als schoolverlaters van BOL niveau 1/2 met een baan onder het opleidingsniveau. Dit betekent dat schoolverlaters van BOL niveau 1/2 die onder het niveau werken - ondanks dat ze meer scholing hebben opgedaan - niet meer verdienen dan schoolverlaters van het VBO.

Tot slot komt naar voren dat afgestudeerden van het HBO die werken in de belangrijkste beroepsgroepen van het secundair beroepsonderwijs gemiddeld de hoogste beloning hebben. Afgestudeerden van het HBO met een baan op niveau verdienen 30% meer dan schoolverlaters van BOL niveau 1/2 met een baan op niveau. En zelfs wanneer afgestudeerden van het HBO onder hun niveau werken bedraagt het verschil nog steeds 20%. Voor afgestudeerden van het HBO die in deze beroepsgroepen onder hun niveau werken betekent dit dat het aantal jaren extra scholing een hogere beloning oplevert ten opzichte van schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs die op hun niveau werken. De grote verschillen in beloning tussen schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs en afgestudeerde HBO'ers duiden erop dat deze onderwijstypen een duidelijk verschillende functie op de arbeidsmarkt vervullen. Eerder hebben we gezien dat aan de onderkant van de beroepskolom - tussen het VBO en de lagere niveaus van het secundair beroepsonderwijs - de verschillen in beloning beduidend kleiner zijn. Dit duidt er op dat aan de onderkant van de beroepskolom meer sprake is van een glijdende schaal wat het functioneren op de arbeidsmarkt betreft. Hetzelfde geldt binnen het secundair beroepsonderwijs voor wat betreft de onderscheiden niveaus en leerwegen.

3.5 Samenvatting

In dit hoofdstuk is de mate waarin de arbeidsmarkt voor schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs overlap vertoont met de arbeidsmarkt voor schoolverlaters zonder startkwalificatie (feitelijk: VBO) enerzijds en afgestudeerde HBO'ers anderzijds bekeken vanuit de invalshoek 'beroep'.

De analyse van de overlap in beroepen heeft laten zien dat het secundair beroepsonderwijs in belangrijke mate een eigen niche op de arbeidsmarkt heeft. Een groot aantal beroepen van schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs kan als typische MBO-banen worden bestempeld. Daarnaast laat een deel van de arbeidsmarkt van schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs echter zien dat er ook werk is waarin zowel schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs als schoolverlaters met een andere opleidingsachtergrond emplooi kunnen vinden. De mate waarin dit beeld zich manifesteert, varieert enigszins naar opleidingssector.

Wanneer we naar de belangrijkste beroepsgroepen van het secundair beroepsonderwijs kijken, dan komt naar voren dat schoolverlaters van BOL niveau 1/2 in de voor hen belangrijkste beroepen relatief vaak schoolverlaters van het VBO aantreffen. Daarentegen worden schoolverlaters van BOL niveau 3/4 in de voor hen belangrijkste beroepen relatief vaak geconfronteerd met schoolverlaters van BBL niveau 3/4 en afgestudeerden van het HBO. Terwijl schoolverlaters van BBL niveau 1/2 in de voor hen belangrijkste beroepen relatief vaak schoolverlaters van het VBO en BBL niveau 3/4 tegenkomen, ontmoeten schoolverlaters van BBL niveau 3/4 in de voor hen belangrijkste beroepen relatief vaak schoolverlaters van BBL niveau 1/2 en BOL niveau 3/4. Om zicht te krijgen op het functioneren van schoolverlaters met een verschillende opleidingsachtergrond in deze beroepen, is een loonanalyse uitgevoerd. Uit deze analyse blijkt dat schoolverlaters van het VBO en schoolverlaters van BOL niveau 1/2 die onder hun niveau werken deze beroepen op een lager niveau vervullen (d.w.z. minder verdienen in deze beroepen) dan schoolverlaters van BOL niveau 1/2 die op hun niveau werken. Schoolverlaters van BOL niveau 3/4 die op hun niveau werken, schoolverlaters van BBL niveau 3/4 en vooral HBO'ers vervullen dit soort banen juist op een hoger niveau.

Op basis van de geconstateerde overlap in beroependomein en de gedifferentieerde beloning tussen de opleidingstypen binnen de beroepskolom kan worden geconcludeerd dat het secundair beroepsonderwijs en het hoger beroepsonderwijs - gezien de geringe overlap in beroependomein en grote verschillen in beloning - duidelijk een verschillende functie op de arbeidsmarkt vervullen. Aan de onderkant van de beroepskolom is de overlap in beroependomein aanmerkelijk groter en het verschil in beloning beduidend kleiner, waardoor er tussen het VBO en het secundair beroepsonderwijs meer sprake is van een glijdende schaal wat hun rol op de arbeidsmarkt betreft. Hetzelfde geldt binnen het secundair beroepsonderwijs voor de verschillende niveaus en de beide leerwegen.

4 Het soort dienstverband en de gevolgen daarvan voor de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters

4.1 Inleiding

Gediplomeerde schoolverlaters die de arbeidsmarkt betreden hebben momenteel goede vooruitzichten op het vinden van een baan. Het overgrote deel van de schoolverlaters die zich aanbieden op de arbeidsmarkt heeft een baan gevonden anderhalf jaar na het verlaten van de opleiding (zie hoofdstuk 1). Het soort dienstverband van werkende schoolverlaters loopt echter uiteen. De meeste schoolverlaters zijn in loondienst werkzaam bij een werkgever. Maar er is ook een groep schoolverlaters werkzaam via het arbeidsbureau of een commercieel uitzendbureau (al dan niet op basis van een nul-urencontract of als oproepkracht). Verder verricht een aantal schoolverlaters gesubsidieerde arbeid via de WTW (Wet Inschakeling Werkzoekenden) en zijn er schoolverlaters met een ander dienstverband (zelfstandig, freelance, et cetera). De algemene verwachting is dat het soort dienstverband van schoolverlaters van invloed is op de kwaliteit van het gevonden werk. Verondersteld mag worden dat de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters die in loondienst werken beter is dan voor schoolverlaters die bijvoorbeeld werken via het uitzendbureau of schoolverlaters die gesubsidieerde arbeid verrichten.

De arbeidsmarkt kan worden ingedeeld in twee segmenten: de primaire arbeidsmarkt en de secundaire arbeidsmarkt (De Grip, 1985; Dekker, De Grip en Heijke, 1996; De Beer, 2001). Op de primaire arbeidsmarkt bevinden zich vooral werknemers met goedbetaalde, vaste voltijdbanen en een perspectiefrijke carrière. Bij de secundaire arbeidsmarkt gaat het met name om werknemers met een tijdelijk of flexibel dienstverband in minder goed betaalde (deeltijd-)banen zonder veel carrièreperspectief. Schoolverlaters die na het behalen van het diploma in loondienst gaan werken betreden veelal de primaire arbeidsmarkt. Deze schoolverlaters hebben over het algemeen een goede arbeidsmarktpositie en een goed carrièreperspectief. Dit betekent onder meer dat werknemers die in loondienst werken (na verloop van tijd) een vaste aanstelling en een goed salaris hebben en dat er mogelijkheden bestaan om nieuwe kennis en vaardigheden op te doen in de vorm van cursussen of bedrijfsopleidingen. Bovendien doen werknemers die in loondienst werken relevante werkervaring op, waardoor zij sneller kunnen doorstromen naar een hogere functie (binnen hetzelfde of een ander bedrijf). Schoolverlaters die werken via het arbeidsbureau of een commercieel uitzendbureau betreden daarentegen relatief vaak de secundaire arbeidsmarkt. Werkgevers maken gebruik van deze externe arbeidskrachten om fluctuaties in de te verrichten arbeid op te vangen. Het betreft vaak ondersteunende en/of tijdelijke werkzaamheden zonder loopbaanmogelijkheden. Deze tijdelijke contracten worden zelden omgezet in een vaste baan bij het bedrijf. Werkgevers zijn dan ook minder snel bereid deze werknemers de mogelijkheid te bieden om een cursus of bedrijfsopleiding te volgen. Bovendien doen externe werknemers vaak weinig relevante werkervaring op.

Lager opgeleiden, allochtonen en vrouwen komen in de regel minder vaak op de primaire arbeidsmarkt terecht dan hoger opgeleiden, autochtonen en mannen (Dekker,

De Grip en Heijke, 1995). Bij de recrutering van arbeidskrachten op de primaire arbeidsmarkt maken werkgevers een inschatting van de trainingskosten van potentiële werknemers (benodigd om een beroep goed uit te oefenen) en de kansen dat deze werknemers door kunnen groeien naar een hogere functie binnen het bedrijf (Thurow, 1975). Op deze manier rangschikken werkgevers potentiële arbeidskrachten, waarbij degenen met de hoogste opleiding het eerst worden aangenomen vanwege hun grotere trainbaarheid. Schoolverlaters met een laag opleidingsniveau bevinden zich daarom minder vaak op de primaire arbeidsmarkt dan schoolverlaters met een hoog opleidingsniveau. Aangezien allochtone schoolverlaters gemiddeld genomen een lager opleidingsniveau bereiken dan autochtone schoolverlaters, betekent dit bovendien dat allochtone schoolverlaters minder vaak op de primaire arbeidsmarkt terechtkomen dan autochtone schoolverlaters (ROA, 2001). Voor vrouwen geldt dat ze vaak de gezinstaken op zich nemen en daarom vaker dan mannen in deeltijd werken. Omdat deeltijdbanen minder vaak voorkomen op de primaire arbeidsmarkt dan op de secundaire arbeidsmarkt zijn vrouwen op de primaire arbeidsmarkt ondervertegenwoordigd. Daarnaast kan bij het aantrekken van werknemers sprake zijn van 'statistische discriminatie' door werkgevers. Dit betekent dat werkgevers rekening houden met groepskenmerken als opleiding, etniciteit en geslacht en deze gebruiken als individuele eigenschappen om de productiviteit, scholingsbereidheid en verloopkans van arbeidskrachten te bepalen.

In dit hoofdstuk staat het soort dienstverband van schoolverlaters centraal. Eerst wordt onderzocht of schoolverlaters uit zogenoemde risicogroepen (lager opgeleiden, allochtonen en vrouwen) inderdaad vaker werkzaam zijn in een flexibel dienstverband. Vervolgens wordt een relatie gelegd tussen het soort dienstverband en de arbeidsmarktsituatie van schoolverlaters. De vraag is of de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters die werken in loondienst gemiddeld genomen beter is dan voor schoolverlaters met een ander soort dienstverband. Bekeken wordt de kans op een vaste baan, de beloning, de kans op een baan die qua niveau en richting aansluit bij de gevolgde opleiding, het aantal arbeidsuren en de kans om onvrijwillig in deeltijd te werken. Ook wordt gekeken naar de kans op aanvullende scholing en de kans op zoeken naar ander werk.

4.2 Kenmerken van schoolverlaters naar dienstverband

In deze paragraaf worden enkele achtergrondkenmerken van schoolverlaters naar soort dienstverband bekeken. Aangezien we verwachten dat lager opgeleiden, allochtonen en vrouwen vaker in een flexibel dienstverband werken dan hoger opgeleiden, autochtonen en mannen wordt het soort dienstverband van werkende schoolverlaters eerst uitgesplitst naar geslacht, etniciteit en opleidingsniveau. Vervolgens wordt aandacht besteed aan het intredeproces van schoolverlaters met een verschillend dienstverband. Ingegaan wordt op het aantal maanden dat schoolverlaters werkloos zijn geweest voor het begin van de eerste baan en het aantal maanden betaald werk dat schoolverlaters na het verlaten van de opleiding in totaal hebben verricht.

Tabel 4.1 vermeldt het dienstverband van werkzame schoolverlaters naar geslacht en etniciteit²⁸. Uit tabel 4.1 komt naar voren dat het soort dienstverband van mannen en vrouwen, en allochtonen en autochtonen op een aantal punten van elkaar verschilt. Zoals verwacht hebben meer vrouwelijke dan mannelijke schoolverlaters een flexibel dienstverband. Vrouwen werken vaker dan mannen via het uitzendbureau en vrouwen zijn vaker dan mannen werkzaam als oproepkracht. Daarnaast blijkt dat vrouwen vaker dan mannen werkzaam zijn in loondienst bij een werkgever, terwijl mannen vaker een leer-arbeidsovereenkomst hebben. Voor allochtonen geldt dat ze veel vaker via het uitzendbureau werkzaam zijn dan autochtonen. Ook komt naar voren dat naar verhouding meer allochtonen dan autochtonen gesubsidieerde arbeid verrichten. Allochtonen werken daarentegen minder vaak in loondienst bij een werkgever en ze hebben minder vaak een leer-arbeidsovereenkomst dan autochtonen.

Tabel 4.1

Soort dienstverband voor werkende schoolverlaters naar sekse en etniciteit

	Man %	Vrouw %	Allochtoon %	Autochtoon %
Loondienst bij werkgever	77	83	76	80
Werk via uitzendbureau	3	5	8	4
Oproepkracht, nul-urencontract	0,4	2	1	1
Leer-arbeidsovereenkomst	14	6	9	10
Gesubsidieerde arbeid (WTW)	0,1	0,1	0,3	0,1
Overig	6	4	6	5

In tabel 4.2 is het dienstverband weergegeven van schoolverlaters naar opleidingsniveau. In de inleiding is aangegeven dat werkgevers de voorkeur geven aan schoolverlaters van een hoog opleidingsniveau vanwege hun grotere trainbaarheid. Lager opgeleiden komen zodoende vaker terecht in flexibele banen op de secundaire arbeidsmarkt dan hoger opgeleiden. Uit tabel 4.2 komt dit deels ook naar voren. Schoolverlaters van het VBO en de BOL blijken het vaakst werkzaam te zijn in banen met een flexibel dienstverband. Vooral BOL niveau 1/2 en BOL niveau 3/4 kennen relatief veel schoolverlaters die werken via het uitzendbureau, werken als oproepkracht of gesubsidieerde arbeid verrichten. Opvallend is hier het verschil met de BBL, waar relatief veel schoolverlaters in loondienst werken. De verklaring hiervoor is voor de hand liggend. Veel schoolverlaters van de BBL kunnen na het verlaten van de opleiding bij dezelfde werkgever blijven werken, waarbij voor het overgrote deel van deze schoolverlaters geldt dat de tijdelijke leer-arbeidsovereenkomst is omgezet in een vast dienstverband (zie tabel 4.3). Daarnaast hebben relatief veel schoolverlaters van BBL niveau

²⁸ In dit hoofdstuk wordt een leer-arbeidsovereenkomst in het kader van de BBL ook als een soort dienstverband opgevat. Hoewel het hier misschien niet gaat om een regulier dienstverband - het betreft immers individuen die nog een opleiding volgen in het initieel onderwijs - is de beroepscomponent van deze onderwijssoort zo groot (gemiddeld werken deelnemers aan de BBL vier dagen in de week bij een leerbedrijf) dat wel degelijk iets zinnigs kan worden gezegd over de arbeidsmarktsituatie van deze groep individuen. De categorie overig bestaat met name uit schoolverlaters die werkzaam zijn in het bedrijf van de ouders of partner en schoolverlaters die werken als zelfstandige of freelancer

1/2 een leer-arbeidsovereenkomst, hetgeen er op duidt dat zij een voortgezette opleiding in het kader van de BBL volgen.

Tabel 4.2

Soort dienstverband voor werkende schoolverlaters naar opleidingsniveau

	AVO	VBO	BOL niveau 1/2	BOL niveau 3/4	BBL niveau 1/2	BBL niveau 3/4	HBO	WO
	%	%	%	%	%	%	%	%
Loondienst bij werkgever	48	36	67	85	77	90	90	91
Werk via uitzendbureau	3	4	7	5	3	2	4	4
Oproepkracht, nul-urencontract	0,5	3	2	2	0,3	0,7	1	x
Leer-arbeidsovereenkomst	47	51	17	3	16	3	x	x
Gesubsidieerde arbeid (WTW)	0	0,1	0,4	0,1	0,5	0,1	0,1	x
Overig	1	6	6	5	4	4	5	6

x = niet van toepassing

Tabel 4.3

Aandeel schoolverlaters van de BBL dat werkzaam is bij dezelfde of een andere werkgever na de opleiding (waarvan met een vaste aanstelling)

	Dezelfde werkgever %	Waarvan vaste aanstelling %	Andere werkgever %	Waarvan vaste aanstelling %
BBL niveau 1/2	60	90	40	63
BBL niveau 3/4	66	97	36	74

Tabel 4.4 laat zien dat schoolverlaters die werken via het uitzendbureau, schoolverlaters die werken als oproepkracht en schoolverlaters die gesubsidieerde arbeid verrichten langer werkloos zijn geweest voor het begin van de eerste baan dan schoolverlaters die werken in loondienst. Schoolverlaters die werkzaam zijn in loondienst bij een werkgever zijn gemiddeld nog geen halve maand werkloos geweest voordat ze de eerste baan hebben gevonden. Voor schoolverlaters die werken via het uitzendbureau, of werken als oproepkracht duurt deze periode 4 à 5 maal zo lang. Uitzendkrachten en oproepkrachten zijn gemiddeld genomen ook langer werkloos voordat ze beginnen aan de eerste baan dan schoolverlaters die gesubsidieerde arbeid verrichten.

Tabel 4.4

Soort dienstverband en kenmerken van de arbeidsmarktintrede

	Aantal maanden werkloos voor begin eerste baan	Totaal aantal maanden betaald werk
Loondienst bij werkgever	0,3	15,3
Werk via uitzendbureau	1,2	12,0
Oproepkracht, nul-urencontract	1,6	11,4
Leer-arbeidsovereenkomst	0,5	12,4
Gesubsidieerde arbeid (WTW)	0,9	12,7
Overig	0,5	13,7

Tabel 4.4 toont verder dat schoolverlaters met een flexibel dienstverband minder maanden hebben gewerkt sinds het verlaten van de opleiding dan degenen die in loondienst werkzaam zijn. Schoolverlaters die werken via het uitzendbureau hebben gemiddeld 12 maanden en oproepkrachten hebben ongeveer 11,5 maand betaald werk verricht na het verlaten van de opleiding. Schoolverlaters die in loondienst werken bij een werkgever hebben echter meer dan 15 maanden betaald werk verricht. Ook schoolverlaters die gesubsidieerde arbeid verrichten, hebben na het verlaten van de opleiding minder lang gewerkt dan schoolverlaters die werken in loondienst.

4.3 Dienstverband en de gevolgen voor de arbeidsmarktpositie

In deze paragraaf wordt een beeld gegeven van de verschillen in arbeidsmarktsituatie van werkende schoolverlaters naar dienstverband. Verwacht wordt dat de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters die in loondienst werken bij een werkgever beter is dan die van schoolverlaters die in meer flexibele banen terechtkomen. Dit kan tot uitdrukking komen in het soort aanstelling (vast of tijdelijk), de beloning, de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de huidige baan, alsmede in de mogelijkheden om nieuwe kennis en vaardigheden op te doen in de vorm van aanvullende scholing en het zoeken naar een andere baan.

Uit tabel 4.5 blijkt dat schoolverlaters die werken in loondienst het vaakst een vaste aanstelling hebben (77%) en ze hebben het minst vaak een tijdelijke aanstelling zonder uitzicht op een vaste aanstelling (4%). Bij schoolverlaters die werken in een baan met een flexibel dienstverband ligt dit duidelijk anders. Van de schoolverlaters die werken via het uitzendbureau heeft 36% een tijdelijke aanstelling zonder uitzicht op een vaste aanstelling. Daarnaast hebben schoolverlaters die werken via het uitzendbureau het minst vaak een vaste aanstelling (15%). Ook veel schoolverlaters die gesubsidieerde arbeid verrichten, hebben een tijdelijke baan zonder uitzicht op een vaste aanstelling (38%). Van de schoolverlaters die werken als oproepkracht, heeft ongeveer een vierde een tijdelijke aanstelling zonder uitzicht op een vaste aanstelling.

Ook de andere indicatoren van de arbeidsmarktpositie in tabel 4.5 laten zien dat de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters die werken in loondienst bij een werkgever over het algemeen beter is dan voor schoolverlaters met een ander dienstverband. Schoolverlaters die in loondienst werken hebben gemiddeld het hoogste bruto uurloon, werken het minst vaak onvrijwillig in deeltijd en hebben relatief vaak een baan die qua niveau en richting aansluit bij de gevolgd opleiding. Overigens blijkt uit deze tabel dat schoolverlaters die werkzaam zijn via het uitzendbureau ongeveer even veel arbeidsuren werken en ongeveer even vaak onvrijwillig in deeltijd werken als schoolverlaters die in loondienst zijn bij een werkgever. Maar wat betreft de beloning en de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en huidige baan nemen uitzendkrachten een veel minder goede positie in op de arbeidsmarkt.

Tabel 4.5

Arbeidsmarktpositie van werkende schoolverlaters naar dienstverband

	Tijdelijke aanstelling zonder uitzicht op vaste aanstelling %	Tijdelijke aanstelling met uitzicht op vaste aanstelling %	Vaste Aanstelling %	Bruto uurloon €	Aantal arbeidsuren gem.	Onvrijwillig deeltijd %	Baan op niveau %	Baan in de eigen/ verwante richting ^a %	Cursus/ bedrijfs- opleiding ^b %	Op zoek naar andere baan %
Loondienst bij werkgever	4	19	77	10,5	36	11	69	71	43	23
Werk via uitzendbureau	36	49	15	8,9	36	13	53	45	28	51
Oproepkracht, nul-urencontract	24	25	51	8,3	24	58	59	61	17	38
Leer-arbeidsovereenkomst	16	31	53	5,5	34	32	76	71	x	12
Gesubsidieerde arbeid (WTW)	38	27	35	6,6	31	27	77	58	27	24
Overig	16	28	56	10,1	36	16	67	65	33	23

^a = niet van toepassing voor AVO^b = niet gevraagd bij AVO en VBO

x = niet van toepassing

Daarnaast hebben schoolverlaters die werkzaam zijn in loondienst van een werkgever meer mogelijkheden om nieuwe kennis en vaardigheden op te doen in de huidige baan dan schoolverlaters met een ander dienstverband: zij nemen het vaakst deel aan cursussen of bedrijfsopleidingen. Dit geeft aan dat werkgevers wat betreft aanvullende scholing het meest investeren in schoolverlaters die werken in loondienst. Voor de loopbaanperspectieven van deze schoolverlaters betekent dit dat ze een goede kans hebben om door te stromen naar een hogere functie binnen het bedrijf waar ze werkzaam zijn. Tot slot laat tabel 4.5 zien dat relatief veel uitzend- en oproepkrachten op zoek zijn naar een andere baan. Dit percentage is hoger voor schoolverlaters die werken via het uitzendbureau of werken als oproepkracht dan voor schoolverlaters met een ander soort dienstverband.

Blijven de verschillen in arbeidsmarktpositie tussen schoolverlaters die werken in loondienst en zij die werken in een ander soort dienstverband bestaan als statistisch wordt gecontroleerd voor allerlei kenmerken die mogelijk verband houden met het soort dienstverband? Om deze vraag te beantwoorden zijn de hierboven beschreven indicatoren van de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters multivariaat geanalyseerd²⁹. De resultaten van deze analyse zijn weergegeven in tabel 4.6. Deze tabel laat alleen de effecten zien van het soort dienstverband. De effecten van de controlevariabelen (leeftijd, sekse, etniciteit, opleidingsniveau, opleidingssector, aantal maanden werkloos voor begin eerste baan, aantal maanden betaald werk en bedrijfsgrootte) staan vermeld in de tabellen A.1 t/m A.4 van de Appendix.

In tabel 4.6 zijn allereerst de effecten van het soort dienstverband op de aard van de aanstelling van schoolverlaters weergegeven. Hieruit blijkt dat het soort dienstverband van invloed is op de aard van de aanstelling. Schoolverlaters die werkzaam zijn via het uitzendbureau, werken als oproepkracht, een leer-arbeidsovereenkomst hebben of werkzaam zijn in een ander soort dienstverband hebben in vergelijking met schoolverlaters die werken in loondienst bij een werkgever vaker een tijdelijke aanstelling zonder uitzicht op een vaste aanstelling of een tijdelijke aanstelling met uitzicht op een vaste aanstelling dan een vaste aanstelling. Dit is vergelijkbaar met de resultaten uit tabel 4.5. Verder blijkt dat de aard van de aanstelling niet significant verschilt tussen schoolverlaters die werken in loondienst bij een werkgever en schoolverlaters die gesubsidieerde arbeid verrichten. Waarschijnlijk komt dit door het kleine (steekproef-) aantal van respondenten dat tot deze laatste groep behoort. De richting van het gevonden effect in tabel A.1 geeft echter wel aan dat schoolverlaters die gesubsidieerde arbeid verrichten - zoals is voorspeld - minder vaak een vaste aanstelling hebben dan schoolverlaters die werken in loondienst.

²⁹ Hiervoor zijn de volgende analysemethoden gebruikt: multinomiale logit analyse (bij de aard van de aanstelling), lineaire regressie-analyse (bij het bruto uurloon) en logistische regressie-analyse (bij onvrijwillige deeltijdaanstelling, baan op niveau, baan in de eigen richting/verwante richting, deelname aan cursus/bedrijfsopleiding en zoeken naar een andere baan).

Tabel 4.6

De invloed van het soort dienstverband¹ op de arbeidsmarktpositie van werkende schoolverlaters*

	Positief effect	Geen effect	Negatief effect
Tijdelijke aanstelling zonder uitzicht op vaste baan ²	Werk via uitzendbureau Oproepkracht/ nul-urencontract Leer-arbeidsovereenkomst Overig	Gesubsidieerde arbeid	
Tijdelijke aanstelling met uitzicht op vaste baan ²	Werk via uitzendbureau Oproepkracht/ nul-urencontract Leer-arbeidsovereenkomst Overig	Gesubsidieerde arbeid	
Bruto uurloon			Werk via uitzendbureau Oproepkracht/ nul-urencontract Leer-arbeidsovereenkomst Gesubsidieerde arbeid Overig
Onvrijwillige deeltijd-aanstelling	Werk via uitzendbureau Oproepkracht/ nul-urencontract Leer-arbeidsovereenkomst Overig	Gesubsidieerde arbeid	
Baan op Niveau	Leer-arbeidsovereenkomst	Gesubsidieerde arbeid Overig	Werk via uitzendbureau Oproepkracht/ nul-urencontract
Baan in de eigen/verwante opleidings-richting	Leer-arbeidsovereenkomst	Gesubsidieerde arbeid Overig	Werk via uitzendbureau Oproepkracht/ nul-urencontract
Deelname cursus/bedrijfs- opleiding**		Gesubsidieerde arbeid	Werk via uitzendbureau Oproepkracht/ nul-urencontract Overig
Op zoek naar andere baan	Werk via uitzendbureau Oproepkracht/ nul-urencontract Overig	Gesubsidieerde arbeid	Leer-arbeidsovereenkomst

* = statistisch gecontroleerd voor leeftijd, sekse, etniciteit, opleidingsniveau, opleidingssector, aantal maanden werkloos voor begin eerste baan, aantal maanden betaald werk en bedrijfsgrootte

** = leerarbeidsovereenkomst niet van toepassing

¹ = ten opzichte van loondienst bij werkgever

² = ten opzicht van de kans op een vaste aanstelling

Vervolgens zijn in tabel 4.6 de effecten van het soort dienstverband op het bruto uurloon van schoolverlaters vermeld. Naar voren komt dat ook na statistische controle van allerlei kenmerken het bruto uurloon het hoogst is voor schoolverlaters die werken in loondienst van een werkgever. Met behulp van tabel A.2 van de Appendix kan worden berekend dat schoolverlaters die werken via het uitzendbureau bijna 8% minder bruto per uur verdienen dan schoolverlaters die werkzaam zijn in loondienst bij een werkgever. Voor schoolverlaters die werken als oproepkracht, schoolverlaters met een leer-arbeidsovereenkomst, schoolverlaters die gesubsidieerde arbeid verrichten en schoolverlaters met een ander dienstverband ligt het bruto uurloon respectievelijk 8%, 10%, 24% en 3% lager dan voor schoolverlaters die werken in loondienst bij een werkgever.

Verder blijkt uit tabel 4.6 dat het soort dienstverband van invloed is op de kans om onvrijwillig in deeltijd te werken. Voor schoolverlaters die werken via het uitzendbureau, werken als oproepkracht, schoolverlaters met een leer-arbeidsovereenkomst en schoolverlaters met een ander soort dienstverband geldt dat ze significant vaker onvrijwillig in deeltijd werken dan schoolverlaters die werkzaam zijn in loondienst bij een werkgever.

Tevens wordt in tabel 4.6 ingegaan op de invloed van het soort dienstverband op de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de huidige functie. Naar voren komt dat schoolverlaters met een flexibel dienstverband een baan hebben die minder goed aansluit bij de gevolgde opleiding dan schoolverlaters die werken in loondienst bij een werkgever. Schoolverlaters die werken via het uitzendbureau of werken als oproepkracht hebben een kleinere kans op een baan die aansluit bij het behaalde opleidingsniveau en een kleinere kans op een baan in de eigen of verwante opleidingsrichting dan schoolverlaters die werkzaam zijn in loondienst bij een werkgever. Daarnaast blijkt dat schoolverlaters met een leer-arbeidsovereenkomst een grotere kans hebben op een baan op niveau en een baan in de eigen opleidingsrichting dan schoolverlaters die werken in loondienst bij een werkgever. Dit laatste is op zich niet vreemd, omdat voor schoolverlaters met een leer-arbeidsovereenkomst logischerwijs te verwachten valt dat er sterke link bestaat tussen de afgesloten opleiding en de leer-arbeidsplaats.

Ook de kans op aanvullende scholing is weergegeven in tabel 4.6. Eerder is aangegeven dat werkgevers minder geneigd zijn in de scholing van tijdelijke arbeidskrachten te investeren. Dit komt uit deze tabel opnieuw naar voren. Schoolverlaters die werken via het uitzendbureau, werken als oproepkracht of werkzaam zijn in een ander soort dienstverband hebben een significant kleinere kans om deel te nemen aan cursussen of bedrijfsopleidingen dan schoolverlaters die in loondienst werken bij een werkgever.

Tot slot is de kans om op zoek te zijn naar een andere baan weergegeven in tabel 4.6. Hieruit blijkt dat schoolverlaters die werken via het uitzendbureau, werkzaam zijn als oproepkracht of werken in ander soort dienstverband significant vaker op zoek zijn naar een andere baan dan schoolverlaters die werken in loondienst bij een werkgever. Schoolverlaters met een leer-arbeidsovereenkomst zijn daarentegen minder vaak dan andere schoolverlaters op zoek naar een andere baan.

4.4 Samenvatting

Uit de analyse van dit hoofdstuk is naar voren gekomen dat vrouwen vaker dan mannen werkzaam zijn als uitzend- of oproepkracht. Eigenaardig genoeg werken vrouwen ook vaker in loondienst dan mannen. Voor allochtonen geldt dat ze minder vaak in loondienst werken bij een werkgever dan autochtonen en tevens vaker werkzaam zijn via het uitzendbureau of gesubsidieerde arbeid verrichten. Verder blijkt dat vooral schoolverlaters met een lage opleiding (met name die van het VBO en de BOL) te vinden zijn in banen met een flexibel dienstverband.

Wanneer de arbeidsmarktsituatie van schoolverlaters met een verschillend dienstverband wordt vergeleken, dan blijkt dat schoolverlaters die werken in loondienst bij een werkgever de beste arbeidsmarktpositie hebben. Multivariate analyse heeft laten zien dat schoolverlaters die werkzaam zijn in loondienst bij een werkgever vaker een vaste aanstelling, een hoger bruto uurloon en minder vaak een onvrijwillige deeltijdaanstelling hebben dan schoolverlaters met een ander soort dienstverband. Daarnaast hebben relatief veel schoolverlaters die werken in loondienst een baan die qua niveau en richting aansluit bij de gevolgde opleiding. Uit deze analyse blijkt verder dat vooral de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters die werken via het uitzendbureau of werken als oproepkracht achterblijft bij die van schoolverlaters die in loondienst bij een werkgever zijn.

Ook zijn de scholingsmogelijkheden voor schoolverlaters die werkzaam zijn in loondienst beter. Schoolverlaters die werken in loondienst hebben vaker deelgenomen aan cursussen of bedrijfsopleidingen dan uitzendkrachten of oproepkrachten. Dit geeft aan dat werkgevers wat betreft aanvullende scholing meer bereid zijn te investeren in schoolverlaters die werken in loondienst dan in uitzend- en oproepkrachten. Ten slotte is naar voren gekomen dat uitzend- en oproepkrachten vaker dan schoolverlaters in loondienst op zoek zijn naar een andere baan.

Literatuur

- Allen, J., Eijs, P. van, Huijgen, T., Ramaekers, G., Velden, R. van der, Verbeek, F. & Vries, R. de (2001). WO-Monitor 2000. *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van de Nederlandse universiteiten*. Utrecht: VSNU.
- Becker, G. (1964). *Human capital: a theoretical and empirical analysis with special reference to education*. New York: NBER.
- Beer, P. de (2001). *Over werken in de postindustriële maatschappij*. Rijswijk: SCP.
- Centraal Plan Bureau (2001). *Centraal Economisch Plan 2001*. Den Haag: SDU.
- Dekker, R., Grip, A. de & Heijke, H. (1995). *Arbeidsmarktsegmentatie en arbeidsmarktgedrag*. Den Haag: OSA.
- Dekker, R., Grip, A. de & Heijke, H. (1996). Arbeidsmarktsegmentatie in Nederland. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 12, 338-351.
- Dupuy, A. & Grip, A. de (2002). *Have Large Firms More Opportunities to Substitute Between Skill Categories Than Small Firms*. CLS Working Paper series (forthcoming)
- Grip, A. de (1985). Interne arbeidsmarkttheorieën: een overzicht. *Maandschrift Economie*, 49, 333-345.
- Hartog, J. (1985). Earnings functions; testing for the demand side. *Economics Letters*, 19, 281-285.
- Hartog, J. (1992). *Capabilities, Allocation and Earnings*. Boston/ Dordrecht/London: Kluwer Academic Publishers.
- Hoof, J. van & Dronkers, J. (1980). *Onderwijs en arbeidsmarkt: een verkenning van de relatie tussen onderwijs, arbeidsmarkt en arbeidssysteem*. Deventer: Van Loghum Slaterus.
- Jovanovic, B. (1979). Job matching and the theory of turnover. *Journal of Political Economy*, 87, 972-990.
- Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (1992). *De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 1994*. Maastricht: ROA.
- Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (1993). *De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 1998*. Maastricht: ROA.
- Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (1995). *De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2000*. Maastricht: ROA.

Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (1997a). *De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2002*. Maastricht: ROA.

Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (1997b). *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 1996*. Maastricht: ROA.

Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (2001). *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt*. Maastricht: ROA.

Sattinger, M. (1975). Comparative advantage and the distribution of earnings. *Econometrica*, 43, 455-468.

Smits, W. (1999). *Schoolverlaters van de BBL 1997*. Maastricht: ROA.

Sociaal Cultureel Planbureau (1998). *Sociaal en Cultureel Rapport: 25 jaar sociale verandering*. Rijswijk: SCP.

Thurow, L. (1975). *Generating inequality*. New York: Basic Books.

Tinbergen, J. (1956). On the theory of income distribution. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 77, 155-175.

Vries, R. de & Ramaekers, G. (2001). *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het kunstvakonderwijs 1999*. Den Haag: HBO-Raad.

Wielers, R., Meer, P. van der & Sanderse, G. (2001). Tijdelijke arbeid en transitie op de Nederlandse arbeidsmarkt. In: N. van den Heuvel, F. Holderbeke en R. Wielers, *De transitionele arbeidsmarkt* (pp. 68-87). Den Haag: Elsevier.

Wieling, M. & Borghans, L. (2001). Discrepancies between supply and demand and adjustment processes in the labour market. *Labour*, 15, 33-56.

Zee, H. van der (1995). Mobiliteitsbevordering en loopbaanontwikkeling tussen zelf-zorg en collectieve zorg. *Loopbaan*, 1, 3.

Appendix

Tabel A.1

Resultaten van multinomiale logit analyse van de kans op een tijdelijke aanstelling zonder of met uitzicht op een vaste baan voor werkzame schoolverlaters: logiteffecten

	De kans op een tijdelijke aanstelling zonder uitzicht op vaste aanstelling ^a	De kans op een tijdelijke aanstelling met uitzicht op vaste aanstelling ^a
Constante	-0,352	-0,122
Soort dienstverband		
Loondienst bij werkgever	ref.cat.	ref.cat.
Werk via uitzendbureau	1,184**	0,936**
Oproepkracht, nul-urencontract	0,943**	0,656**
Leer-arbeidsovereenkomst	0,492**	0,470**
Gesubsidieerde arbeid (WIW)	0,642	0,464
Overig	0,620**	0,478**
Leeftijd	0,021**	0,010**
Sekse		
Man	0,025	-0,053
Vrouw	ref.cat.	ref.cat.
Etniciteit		
Allochtoon	0,387**	0,295**
Autochtoon	ref.cat.	ref.cat.
Opleidingsniveau		
AVO	ref.cat.	ref.cat.
VBO	-0,360	-0,339
BOL niveau 1/2	-0,058	-0,018
BOL niveau 3/4	-0,494	-0,359
BBL niveau 1/2	-0,284	-0,209
BBL niveau 3/4	-0,348	-0,279
HBO	-0,723	-0,406
WO	-0,123	0,000
Opleidingssector		
Algemeen	ref.cat.	ref.cat.
Landbouw	0,011	-0,010
Onderwijs	-0,190	-0,277
Techniek	-0,219	-0,178
Economie	-0,231	-0,189
Gezondheidszorg	0,105	0,259
Gedrag en Maatschappij	-0,157	-0,132
Taal en Cultuur	0,156	0,095
Recht	-0,126	0,085
Natuurwetenschappen	0,387	0,063
Aantal maanden betaald werk	-0,001	-0,006**
Aantal maanden werkloos voor begin eerste baan	0,091**	0,083**

Tabel A.1 (vervolg)

Resultaten van multinomiale logit analyse van de kans op een tijdelijke aanstelling zonder of met uitzicht op een vaste baan voor werkzame schoolverlaters: logiteffecten

	De kans op een tijdelijke aanstelling zonder uitzicht op vaste aanstelling^a	De kans op een tijdelijke aanstelling met uitzicht op vaste aanstelling^a
Bedrijfsgrootte		
Klein (1-9 pers.)	ref.cat.	ref.cat.
Middel (10-99 pers.)	-0,182**	-0,087
Groot (≥ 100 pers.)	-0,282**	-0,170**
Pseudo R-kwadraat	0,050	
Model Chi-kwadraat	1.640**	
Vrijheidsgraden	56	
N	23.629	

* = significant op 5%-niveau

** = significant op 1%-niveau

ref.cat. = referentiecategorie

^a = ten opzichte van de kans op een vaste aanstelling

Tabel A.2

Resultaten van multivariate analyse van het bruto uurloon (ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten) en de kans op een onvrijwillige deeltijdaanstelling (logiteffecten) voor werkzame schoolverlaters

	Bruto uurloon (log)	Onvrijwillige deeltijdaanstelling
Constante	1,459**	-1,144**
Soort dienstverband		
Loondienst bij werkgever	ref.cat.	ref.cat.
Werk via uitzendbureau	-0,080**	0,625**
Oproepkracht, nul-urencontract	-0,078**	1,965**
Leer-arbeidsovereenkomst	-0,105**	1,041**
Gesubsidieerde arbeid (WTW)	-0,275**	0,533
Overig	-0,026**	0,449**
Leeftijd	0,019**	-0,004
Sekse		
Man	0,055**	-0,321**
Vrouw	ref.cat.	ref.cat.
Etniciteit		
Allochtoon	0,008	-0,052
Autochtoon	ref.cat.	ref.cat.
Opleidingsniveau		
AVO	ref.cat.	ref.cat.
VBO	-0,044	-1,040
BOL niveau 1/2	0,266**	-1,280
BOL niveau 3/4	0,438**	-1,672*
BBL niveau 1/2	0,318**	-1,468
BBL niveau 3/4	0,485**	-2,001*
HBO	0,676**	-1,904*
WO	0,805**	-2,183**
Opleidingssector		
Algemeen	ref.cat.	ref.cat.
Landbouw	-0,107*	1,222
Onderwijs	0,028	2,053**
Techniek	-0,003	1,014
Economie	-0,008	0,577
Gezondheidszorg	0,029	2,231**
Gedrag en Maatschappij	-0,006	2,416**
Taal en Cultuur	-0,128*	2,385**
Recht	-0,041	0,807
Natuurwetenschappen	-0,146*	1,699*
Aantal maanden betaald werk	0,002**	-0,012**
Aantal maanden werkloos voor begin eerste baan	-0,009**	0,046**
Bedrijfsgrootte		
Klein (1-9 pers.)	ref.cat.	ref.cat.
Middel (10-99 pers.)	0,057**	-0,363**
Groot (≥100 pers.)	0,093**	-0,585**

Tabel A.2 (vervolg)

Resultaten van multivariate analyse van het bruto uurloon (ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten) en de kans op een onvrijwillige deeltijdaanstelling (logiteffecten) voor werkzame schoolverlaters

	Bruto uurloon (log)	Onvrijwillige deeltijdaanstelling
Aangepaste R-kwadraat	0,516	0,154 ^a
F-waarde	840**	2.090** ^b
Vrijheidsgraden	28	28
N	22.032	24.642

* = significant op 5%-niveau

** = significant op 1%-niveau

^a = Pseudo R-kwadraat

^b = Model Chi-kwadraat

ref.cat. = referentiecategorie

Tabel A.3

Resultaten van logistische regressie-analyse van de kans op een baan op niveau en de kans op een baan in de eigen/verwante richting voor werkzame schoolverlaters: logiteffecten

	Baan op niveau	Baan in de eigen/verwante richting
Constante	1,920**	-0,206
Soort dienstverband		
Loondienst bij werkgever	ref.cat.	ref.cat.
Werk via uitzendbureau	-0,949**	-1,040**
Oproepkracht, nul-urencontract	-0,663**	-0,453**
Leer-arbeidsovereenkomst	0,369**	0,615**
Gesubsidieerde arbeid (WTW)	-0,047	-0,111
Overig	0,128	-0,139
Leeftijd	0,018**	0,003
Sekse		
Man	0,128**	0,039
Vrouw	ref.cat.	ref.cat.
Etniciteit		
Allochtoon	0,051	-0,108
Autochtoon	ref.cat.	ref.cat.
Opleidingsniveau		
AVO	ref.cat.	x
VBO	-1,349**	ref.cat.
BOL niveau 1/2	-2,618**	0,724**
BOL niveau 3/4	-1,668**	1,240**
BBL niveau 1/2	-2,847**	0,689**
BBL niveau 3/4	-2,503**	1,142**
HBO	-1,329**	1,628**
WO	-2,046**	1,188**
Opleidingssector		
Algemeen	ref.cat.	x
Landbouw	0,110	-0,472**
Onderwijs	1,086**	0,644**
Techniek	0,619	ref.cat.
Economie	0,483	-0,804**
Gezondheidszorg	0,828	0,693**
Gedrag en Maatschappij	0,085	-0,189**
Taal en Cultuur	-0,399	-0,965**
Recht	1,217**	0,334**
Natuurwetenschappen	0,810	0,196
Aantal maanden betaald werk	0,000	0,002
Aantal maanden werkloos voor begin eerste baan	-0,031**	-0,039**
Bedrijfsomvang		
Klein (1-9 pers.)	ref.cat.	ref.cat.
Middel (10-99 pers.)	-0,001	0,043
Groot (≥100 pers.)	0,051	0,086

Tabel A.3 (vervolg)

Resultaten van logistische regressie-analyse van de kans op een baan op niveau en de kans op een baan in de eigen/verwante richting voor werkzame schoolverlaters: logiteffecten

	Baan op niveau	Baan in de eigen/verwante richting
Pseudo R-kwadraat	0,107	0,122
Model Chi-kwadraat	1.861**	2.118**
Vrijheidsgraden	28	26
N	24.240	24.350

* = significant op 5%-niveau

** = significant op 1%-niveau

x = niet van toepassing

ref.cat. = referentiecategorie

Tabel A.4

Resultaten van logistische regressie-analyse van de kans op deelname aan cursus/bedrijfsopleiding en de kans op zoeken naar een andere baan voor werkzame schoolverlaters: logiteffecten

	Deelname cursus/ bedrijfsopleiding	Op zoek naar andere baan
Constante	-1,327**	-2,381**
Soort dienstverband		
Loondienst bij werkgever	ref.cat.	ref.cat.
Werk via uitzendbureau	-0,716**	1,426**
Oproepkracht, nul-urencontract	-0,881**	1,287**
Leer-arbeidsovereenkomst	x	-0,464**
Gesubsidieerde arbeid (WTW)	-0,436	0,557
Overig	-0,270**	0,192**
Leeftijd	-0,010**	0,010**
Sekse		
Man	0,181**	-0,023
Vrouw	ref.cat.	ref.cat.
Etniciteit		
Allochtoon	-0,078	0,071
Autochtoon	ref.cat.	ref.cat.
Opleidingsniveau		
AVO	x	ref.cat.
VBO	x	1,307*
BOL niveau 1/2	ref.cat.	1,482**
BOL niveau 3/4	0,184	1,202
BBL niveau 1/2	0,091	1,164
BBL niveau 3/4	0,821**	0,978
HBO	0,481**	1,563*
WO	0,595**	1,476*
Opleidingssector		
Algemeen	x	ref.cat.
Landbouw	-0,313**	-0,150
Onderwijs	-0,669**	-0,910
Techniek	ref.cat.	-0,340
Economie	-0,015	-0,149
Gezondheidszorg	-0,397**	-0,276
Gedrag en Maatschappij	-0,246**	0,000
Taal en Cultuur	-0,915**	0,296
Recht	0,114	-0,487
Natuurwetenschappen	-0,692**	-0,305
Aantal maanden betaald werk	0,030**	0,000
Aantal maanden werkloos voor begin eerste baan	-0,038**	0,066**
Bedrijfsgrootte		
Klein (1-9 pers.)	ref.cat.	ref.cat.
Middel (10-99 pers.)	0,190**	-0,084
Groot (≥ 100 pers.)	0,565**	-0,142**

Tabel A.4 (vervolg)

Resultaten van logistische regressie-analyse van de kans op deelname aan cursus/bedrijfsopleiding en de kans op zoeken naar een andere baan voor werkzame schoolverlaters: logiteffecten

	Deelname cursus/ bedrijfsopleiding	Op zoek naar andere baan
Pseudo R-kwadraat	0,074	0,064
Model Chi-kwadraat	1.210**	1.095**
Vrijheidsgraden	24	28
N	21.239	24.476

* = significant op 5%-niveau

** = significant op 1%-niveau

x = niet van toepassing

ref.cat. = referentiecategorie

Enkele centrale begrippen

Aansluitende functie naar niveau

Een functie wordt als aansluitend naar niveau getypeerd indien het vereiste functie-niveau ten minste gelijk is aan het genoten opleidingsniveau. Het functieniveau wordt bepaald aan de hand van de door de schoolverlaters beantwoorde vraag welk opleidingsniveau volgens de werkgever minimaal werd vereist.

Aansluitende functie naar richting

Een functie wordt als aansluitend naar richting getypeerd als de vereiste opleidings-richting gelijk of verwant is aan de genoten opleidingsrichting. De vereiste opleidings-richting wordt bepaald aan de hand van de door de schoolverlaters beantwoorde vraag welke opleidingsrichting volgens de werkgever werd vereist.

Allochtoon

Om als allochtoon te worden aangemerkt, dient de respondent of ten minste één van zijn of haar ouders te zijn geboren in één van de landen die worden genoemd in de Wet SAMEN (Stimulering Arbeidsdeelname Minderheden).

Beroepsbevolking

Tot de beroepsbevolking behoren degenen die:

- ten minste 12 uur per week werken;
- werk hebben aanvaard waardoor zij ten minste 12 uur per week gaan werken;
- ten minste 12 uur per week willen werken, daarvoor beschikbaar zijn en daartoe tevens activiteiten ontplooiën

In deze rapportage is tevens als voorwaarde gesteld dat de maatschappelijke positie niet scholier of student is.

Bruto loon

Het bruto maandloon heeft betrekking op de baan waarin men het hoogste aantal uren werkt, inclusief toeslagen voor ploegendienst, fooien, provisie e.d., maar exclusief inkomen uit overwerk, vakantiegeld, 13e maand, uitkering e.d. Het bruto uurloon is gelijk aan het bruto maandloon, gedeeld door het aantal arbeidsuren per week in de baan waarin men het hoogste aantal uren werkt, vermenigvuldigd met de factor 12/52.

Flexibele arbeidsrelatie

Een flexibele arbeidsrelatie betreft een aanstelling als uitzendkracht, oproepkracht e.d. of een aanstelling in tijdelijke dienst met een contract korter dan één jaar

Intredewerkloosheid

De intredewerkloosheid is het totaal aantal maanden sinds het verlaten van de opleiding waarvan de schoolverlaters hebben aangegeven dat hun maatschappelijke positie in de betreffende maand werkloos was.

Kwaliteit van het werk

De kwaliteit van het werk geeft een samenvattend beeld van de gemiddelde beloning en de mate waarin de functie qua niveau en richting aansluit op de gevolgde opleiding. Deze wordt getypeerd aan de hand van het gemiddelde over alle onderscheiden opleidingen.

Maatschappelijke positie

De maatschappelijke positie geeft de situatie weer die de schoolverlaters zelf het beste bij zich vinden passen (bijvoorbeeld betaald werk, scholier/student).

Opleidingssector

Binnen de onderwijssoorten is een onderverdeling gemaakt naar verschillende sectoren, bijvoorbeeld techniek, economie e.d.

Onderwijssoort

In het rapport worden de gediplomeerde schoolverlaters van de volgende onderwijssoorten onderscheiden:

- AVO: algemeen voortgezet onderwijs
- VBO: voorbereidend beroepsonderwijs. In deze rapportage valt ook het individueel voorbereidend beroepsonderwijs (IVBO) hieronder.
- BOL: beroepsopleidende leerweg van het secundair beroepsonderwijs. Daarbinnen wordt een onderscheid gemaakt tussen niveau 1/2 (assistent beroepsbeoefenaar (AB) en beginnend beroepsbeoefenaar (BB)) en niveau 3/4 (zelfstandig beroepsbeoefenaar (ZB) en (midden-)kaderfunctionaris ((M)KF) of specialist).
- BBL: beroepsbegeleidende leerweg van het secundair beroepsonderwijs. Ook hier wordt het onderscheid tussen niveau 1/2 en 3/4 gemaakt.
- HBO: hoger beroepsonderwijs
- WO: wetenschappelijk onderwijs

Werkgelegenheid en werkzekerheid

De werkgelegenheid en werkzekerheid geeft een samenvattend beeld van het werkloosheidspercentage, de intredewerkloosheid en de mate waarin schoolverlaters een vaste aanstelling hebben weten te verwerven. Deze wordt getypeerd aan de hand van het gemiddelde over alle onderscheiden opleidingen.

Werkloosheid

In deze rapportage wordt uitgegaan van de definitie van werkloze beroepsbevolking: schoolverlaters zonder werk (of met werk van minder dan 12 uur per week) die minstens 12 uur per week willen werken, daarvoor direct beschikbaar zijn en bovendien actief zoeken naar werk (ongeacht of men bij een arbeidsbureau staat ingeschreven). Daarbij is tevens als voorwaarde gesteld dat de maatschappelijke positie niet scholier of student is.